

PAGINI LITERARE

SUMARUL:

GRIGORE POPA	Viziunea muzicală a lui Sabin Drăgoi
YVONNE ROSSIGNON	Iunie, Creion, Privire, Predoslovie pentru cartea morții
V. BENEȘ	Paradox despre iubire
M. BENIUC	Jurnal, Tentativă
ROMULUS DEMETRESCU	Tendințe actuale în literatura noastră
N. LADMISS-ANDREESCU	Și Simion crede în vise
G. PAMFIL	Pe trepte de sgură
C. ANGELESCU	Toamna poetului
GIUSEPPE CIFARELLI	Inspirații
IONEL NEAMȚU	Orașul Nordic
TEODOR MURĂȘANU	Din poemele lui Ady

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICI

IDEI, OAMENI, FAPTE

I. Agârbiceanu, († Alexandru Ciura — Scrisoare în cealaltă lume).
Romulus Demetrescu, (La moartea lui Constantin Stere). — Ion Ștefan,
(Arta de totdeauna și opera de succes). — Grigore Popa, (Un poet al
neliniștilor metafizice — Cu ocazia volumului „Cartea amăgirilor”). —
N. Agârbiceanu, (Inițieri muzicale).

EXPOZIȚII DE ARTĂ PLASTICĂ

V. Beneș, (Negoșanu; — Grünfeld Alfred).

CĂRȚI

Grigore Popa, (Vlaicu Bârna: Cabane albe). — Romulus Demetrescu,
(Mihail Sadoveanu: Izvorul alb; — M. Sebastian: Orașul cu Salcâmi;
— I. Peltz: Noaptea Domnișoarei Mili; Țară bună; — N. M. Condiescu:
Însemnările lui Safirim).

INSEMNĂRI

V. Beneș, (Luna cărții). Ion Ștefan, (T. Pisani). Grigore Popa, (Lu-
cian Blaga la Academie — Un om de inimă) — Teodor Murășanu,
(„Glossa” lui Eminescu în ungurește).

Bibliografie

PAGINI LITERARE

LA 15 ALE FIECĂREI LUNI



INGRIJITE DE:

V. B E N E Ş,
M. B E N I U C,
ROMULUS DEMETRESCU,
TEODOR MURĂŞANU,
GRIGORE POPA,
YVONNE ROSSIGNON



Redacţia şi Adresa: Teodor Murăşanu, Turda, Piaţa Regina Maria, 23.



Abonamentul:

În ţară, 1 an	Lei 180.—
Pentru autorităţi, instituţii	„ 300.—
În ţară, exemplarul	„ 15.—
În străinătate	dublu

Oricine primeşte un număr şi-l reţine, se consideră abonat



Manuscrisele *nu se înapoiază*. Domnii autori şi editori, cari doresc să li se recenzeze volumele sunt rugaţi să le trimită Redacţiei. Toate cărţile şi revistele primite vor fi menţionate la Bibliografie.



VIZIUNEA MUZICALĂ A LUI SABIN DRĂGOI

*Filosofia este un dar al lui Dumnezeu
(Li-tai-pe)*

Nu știu cui i-ar ședeia mai frumos înțelepciunea acestor cuvinte ca lui Sabin Drăgoi. Căci, credința lui în virtuțile harice ale inspirației este de măsura aceluia, care, după spusele cărților sfinte, mută munții din loc. Intradevăr, Sabin Drăgoi, în marea și profunzimea lui credință creștinească, se consideră pe sine și arta lui ca un vas, curat în smerenia lui, prin care revărsată glăsuește grația divină. Și de aici până la miezul filosofiei sale nu mai e mult. Rosturile pământene ale omului, chiar când se bucură de nimbul puterilor demiurgice, nu se pot împlini decât la lumina transfiguratoare a cerului. Creațiile omului, cu toată superba lor frumusețe, nu sunt decât reverberații dumnezeiești. Poemele poetului, statuile sculptorului, pânzele pictorului sau extazele simfonice ale muzicianului nu sunt decât revelații parțiale ale *Frumosului Etern*, care, din poruncile unui *sentiment sofianic*, coboară, prinde rădăcini și înflorește în inimile creatorilor. Artistul creator crește în umbra lui Dumnezeu și creiază întru preamărirea lui. Totul vine dela Dumnezeu și totul trebuie să se întoarcă, subț chip de ofrandă și adorare, în sânul Lui. Aceasta este credința și filosofia lui Sabin Drăgoi. Și ca urmare, înțelegem de ce arta pentru el înseamnă privațiune și asceză, cult sacordotal și gloriificare solemnă. Și mai presus de toate înseamnă *jertfă mare* adusă unei tot așa de mari credințe. Sabin Drăgoi crede, — și crede cu năpraznică tărie, — în Dumnezeu, în puterile creatoare ale neamului său, în muzica lui, în destinul său, în generozitatea și umanitatea lui Beethoven, în profunzimea și solemnitatea liturgică a lui Bach și în sfânta simplitate a părinților săi, rămași niște mari anonimi acolo în Petrișul Aradului, unde Sabin Drăgoi a văzut întâia oară lumina soarelui. Ei, din bogăția lor săracă, l-au împodobit cu minunea darurilor pe care le are. Și e duios de înălțător să auzi pe Sabin Drăgoi vorbind, în graiul lui mustos și înflorit de țaran, despre părinții săi. Dela tatăl său, care, pe lângă profesiunea de măcelar, mai împlinia și slujba de vestit cântăreț la biserică, a moștenit dârzenia, gravitatea și uriașa putere de

muncă, atât de caracteristice moșilor. Căci nu trebuie să uităm nici un moment că Sabin Drăgoi este moș. Importanța faptului vom accentua-o mai lavale, în legătură cu dramatismul muzicii sale. Și cu câtă seninătate eroică vorbește Sabin Drăgoi despre tatăl său, care, înșurat de cinci ori, n'a agonisit nimic în viață și exclama adeseori cu greu „eu n'am nimica în lume”. Tatăl, sobru și discret, dărz și voluntar, nu prea era darnic în desfătări. Pentru cine cunoaște însă etica familiară a țaranului nostru faptul nu prezintă nimic izbitor. Un gest al părintelui însă, semnificativ cât o țară, pe care Sabin Drăgoi îl povestește oarecum schimbat la față, trădează toată profunda și monumentală dragoste a țaranului pentru feciorul său. E vorba de întoarcerea lui Sabin Drăgoi din război. Anunțându-și sosirea telefonic dela Teiuș, după atâta amar de înstrăinare prin Rusia, tot satul se cutremurase de bucurie. Tatăl era la biserică. Când i-a ajuns știrea la ureche, transfigurat ca de-o lumină nevăzută, a părăsit strana, îndreptându-se spre casă. Imbrățișarea revederii a fost sinceră și grăitoare cât o viață de om. Urmarea a fost un ospăț, sfânt ca un praznic, la care a participat întreg satul. Faptul în sine este mai elocvent decât orice fel de comentariu.

Dela mamă, căreia îi păstrează unul din cele mai alese colțuri din bogata grădină a sufletului său, Sabin Drăgoi a moștenit sensibilitatea. Este în acest destin al dramaticului nostru muzician ceva asemănător cu soarta lui Goethe.

Am dat anume aceste fapte, auzite din gura maestrului, pentru a sugera ambianța în care a crescut Sabin Drăgoi și rădăcinile personalității sale creatoare. Dealtfel această atmosferă este hotărâtoare pentru destinul muzical, metafizic și religios al lui Sabin Drăgoi. Cuvintele acestea nu trebuie să înspăimânte pe nimeni. Drăgoi este religios până la extaz și asceză și are o bine rotunzită viziune metafizică despre lume și viață. Toată muzica lui, atât de beată de prezența lui Dumnezeu, nu-i decât o maiestooasă transpunere sonoră a acestei viziuni. Și cu aceasta justificăm și titlul prezentării noastre. Dealminteri, în muzica lui Drăgoi e foarte frecventă transpunerea muzicală a viziunilor. Asta însemnează că maestrul, ca poporul și copiii, gândește intuitiv. Înainte de a creia vede și la flacăra magică a inspirației vedeniile lui iau trup muzical. Prin acest caracter intuitiv al gândirii sale muzicale, Sabin Drăgoi dovedește încă odată aderențele lui directe și autentice cu sufletul poporului, din care și-a făcut crez și altar de închinare. El însuși, cu toată complexitatea rezonanțelor interioare, nu este decât superba simfonizare a sufletului popular, pe care îl poartă în zestrea sângelui său și-l cunoaște ca nimeni altul. Credința lui este credința ortodoxă a poporului nostru, metafizica sa este metafizica cu largă unduire cosmică, a poporului, muzica lui se ridică ca o vâltoare simfonică din muzica poporului nostru. Numai mănecând pe acest drum, ne putem da bine seama de ce *ontologia muzicală* pentru Drăgoi este *folklorul muzical românesc*. Toată zestrea lui creatoare este con-crescută cu ființa sa. Dealtfel, prezența lui Drăgoi înseamnă prezența colectivă a Neamului Românesc. El nu este decât o revelație genială

a comunității românești. Prin graiul său înflorat de pilde și metafore, fremetător ca pădurea și tâlcuitor cât un veac de durere, se mărturisește inima comunitară a neamului, cum îi place lui să i zică. Drăgoi vorbește stmplu și corect ca poporul. Pentru el, ca și pentru țăran, munca trudnică într-o sudoarea frunții este sfântă. Munca lui creatoare este un imn de slavă și mărire. Dealtminteri, eu sunt convins că nicăiri nu s'ar putea face o mai dreaptă verificare a muzicii lui Drăgoi decât în fața poporului. Sunt sigur că inima acestui uriaș cu suflet de copil s'ar regăsi întreagă și deodată în corurile maestrului său. Ar adia atunci peste fruntea Daciei suflul unei împărtășanii înălțătoare, cum numai vechea Eladă a cunoscut în timpuri de glorioasă comuniune socială, când rapsozii ei cântau biruințele și preaslăveau trofeele în fața poporului. Numai în acest caz am putea aprecia cu adevărat măsura talentului muzical al lui Drăgoi. Căci nimeni nu este mai îndreptățit ca el să rostească biblicile cuvinte, adresându-se poporului: „Ale Tale dintru ale Tale“. Nu știu ce farmec mistralian sanctifică corespondențele lui Sabin Drăgoi cu sufletul poporului românesc. Mă ispitesc acum și mi se pare revelatoare cuvintele lui Nichifor Crainic despre Mistral, ce se pot aplica întocmai cântărețului nostru.

„E întâia imagine ce mi se întipărește în inimă: un poet și un popor. Poporul și poetul său. Răsfrângerile artei sale se întorceau din nou către dânsul, devenit chip ideal, scăldat în reverberații de adorare dogorite de sufletul colectiv. Și această imagine, fără seamăn de puternică, avea să ne stăpânească până la sfârșit, închizând un noian de impresii într-o paranteză de aur“.

Și oare „Cântecul“ lui Drăgoi nu e tot așa de „mistic și clasic în sens virgilian, cu mușchiu și suflet pietros“ ca cel al lui Mistral, pe care Charles Maurras l-a numit *poetul înțelept*? Și mă gândesc acumă că această numire e tocmai pe măsura lui Drăgoi.

Prietenul meu, Nicolae Agârbiceanu, sculptorul Cristoșilor în-singurați și muzicianul morții, îmi spunea odată cât de mult seamănă Sabin Drăgoi cu Constantin Brâncuși. Eu cred însă, că punctul în care destinele celor doi mari purtători de gând românesc se încrucișează este planul cuprinzător al sufletului nostru popular, ale cărui revelații sunt amândoi.

Și acuma, dacă ar fi să alătur pe cineva lui Sabin Drăgoi, acesta n'ar putea fi decât scriitorul de vaste și revelatoare posibilități, Victor Ion Popa. Cred că nimeni afară de el nu ar putea fi regisorul congenial al lui Sabin Drăgoi. Nu mi-aș putea închipui pe „Horia“, la care lucrează Sabin Drăgoi demult, montat românește și voinicește decât de Victor Ion Popa. Afinitățile lor sufletești sunt prea intime ca să nu impună prin monumentalitatea originii lor colective. Lucrurile hrânitoare sunt aceleași fântâni ale eului colectiv-românesc, deosebite sunt numai tulpinele prin cari suie ca să dea viață și strălucire corolelor.

Un fapt esențial pentru factura sufletească și muzicală a lui Drăgoi mai trebuie amintit. Sabin Drăgoi a crescut în dogorile satului, cu a cărui viață s'a cuminecat din fragedă pruncie, dar a

mai crescut și în fumul de tămâie, îmbălzamat cu miros de busuioc și mintă creată, a bisericii din deal. Acolo, în umbra stranei și în sfielnica apropiere de altar, s'a identificat el cu tropărele liturgice și solemne ale muzicii bisericești, pe care mai târziu avea s'o ridice, în chip de cupolă bizantină, până la dumnezeiesc extaz.

Acestea sunt rădăcinile din cari a crescut în veac pomul de hotar al muzicii lui Drăgoi. Superb și profetic ca frunzele gorunului dela Dodona. Dealtfel, întreaga personalitate muzicală a lui Drăgoi este de o irezistibilă *frumusețe mitică*. Consubstanțialitatea sa cu sufletul popular nu are altă explicație. Și el este perfect conștient de acest lucru. Creatorul de artă mare, oricare ar fi el, — și asta e credința lui Drăgoi, — nu e decât o pleasnă înspicată în lumină a comunității naționale în care vecuește. Din această intimitate de convețuire a izvorit și părerea maestrului despre consacrarea artistului. Recunoașterea din partea semenilor, spune Sabin Drăgoi, nu e decât restituirea capitalului de credință pe care l-ai investit în opera de artă. Iată o proporție profundă și rotundă ca un silogism aristotelian, a cărei viabilă semnificație întrece cu mult, cu foarte mult chiar, sterilele dictoane de laborator estetic.

Acestea fiind spuse, n'aș vrea să se creadă cumva că Sabin Drăgoi este un romantic în gândirea lui muzicală. Romantic, să fim bine înțeleși, în sens rău. Este tot ce se poate închipui mai ordonat, mai măsurat, mai sobru și mai reținut. El își disciplinează avânturile și-și ~~orânduiește programatic~~ *inspirația*. Este aceasta, dacă vreți, un fel de clasicism. În orice caz, subț imperiul muzical al lui Drăgoi, de o augustă stăpânire a melodiei, ai impresia că și sunetele se transformă în statui. Dealtfel, monumentalitatea arhitectonicii sale contrapunctice, din care melodiile cresc ca niște spinări de valuri, în articulații suple și elastice, dinamice și cuprinzătoare, este doveditoare în această privință. Deși din degetele lui Sabin Drăgoi curg melodiile ca mierea, cum spunea odată George Enescu, ele sunt articulate în armura unei austere plenitudini. Armătura tehnică a muzicii lui Drăgoi nu naște din deficiență sau din stearpă elucubrație artificială, ci din prisos. Este identică armaturii vieții, necesară desvoltării ei. Suverana austeritate a muzicii lui Drăgoi, comparabilă cu seriozitatea religioasă a lui Bach, gâlgâie de viață, suflet și elanuri ca o zi înaltă de vară de aurul grânelor coapte. Ea se boltește, în chip de simfonice curcubeie între pământul Patriei și și veșnicia de seninătăți ale raiului creștin.

Încărcat cu o astfel de zestre, după ce-și desăvârșise studiile la conservatorul din Praga, în inima și prețioasa tovarășie a profesorului Novac, una din gloriile muzicale ale Cehoslovaciei, Sabin Drăgoi începe munca metodică și neînteruptă pentru realizarea programului înscris în sângele și nervii săi. Căci toată opera lui e cunoscută organic din neliniștile sângelui său românesc. N'avea nevoie să meargă la izvoare străine. Adâncimea fântânilor de apă vie dormea răsplină în străfundurile ființei sale. Nu trebuia decât boarea revelatoare să le clatine. Și în această autenticitate stă secretul și măreția operii sale. Ca poporul și copilul, Sabin Drăgoi s'a

pomenit cântând. Și cântă dela început propriul său cântec. Dramatic sau maiestos, limpede ca o cascadă de lumină sau furtunos. Modelele lui au crescut, ca podoabele florilor, odată cu el. Moț fiind, Sabin Drăgoi avea dramatismul zguduitor și creator de istorie românească în zestrea lui ereditară. Nu e o întâmplare, prin urmare, că viziunea lui istorică, tragică și dramatică, și-a găsit întruparea în opera „Horia”, grandioasă prin eroismul și resemnarea ei suverană. Despre „Horia”, a cărei viață o cunoaște în cele mai mărunte gesturi, Sabin Drăgoi are o părere mare și foarte personală. Inima lui Horia, cuprinzătoare cât Ardealul, l-a cutremurat imprimându-i definitiv în nervii lui sonori imaginea Ardealului de țărani, tragic, eroic și revoluționar. Transpunerea muzicală a acestui Ardeal, masiv în simplitatea revoluționară și dur în afirmarea vrierilor lui, pune în lumină virtuțile de temelie ale personalității creatoare a maestrului. Adaugați *mitului revoluționar*, solemnitatea și gravitatea lui Sabin Drăgoi, și veți avea icoana sufletului ardelenesc. Între Ardeal și cântărețul său există o identitate perfectă.

Nu trebuie uitat însă, că dacă a fost dat de Ardeal, înfiat de Banat și consacrat de țara întreagă, Sabin Drăgoi este astăzi al tuturor. Fiecare din noi purtăm în suflet o parte din marele lui cântec. Și cu câtă smerenie și strălucire în ochi spune Sabin Drăgoi că petalele de lumină ale cântecului său se scutură peste cuprinsul Daciei rotunde. Nimeni nu trăiește la o temperatură mai înaltă ca Drăgoi *sentimentul destinului panromănesc*. Toate gamele simfiriei sale muzicale plesnesc de plinătatea acestei credințe. Pentru el, icoana Daciei e pururea vie în minte. Dacă Romul Ladea este tulburat și extaziat în viziunile lui sculpturale de prototipul „Dacului”, ființa lui Sabin Drăgoi este o simfonie prevestitoare a „*Cântării Daciei*”, pe care el o aude crescând din gloriile veacului.

Drumul lui Sabin Drăgoi spre „Cântarea Daciei” este drumul de lumină a misiunii sale demiurgice și în acelaș timp drumul de întunecimi și strălucirea poporului nostru. Acea „Poemă a Neamului” pe care a terminat-o și cu a cărei cotropitoare vrajă se va inaugura la toamnă marea frescă a Ateneului Român, nu e decât epoteza transfiguratoare a acestui drum. Și această „Poemă a Neamului” va fi desigur Iliada muzicală a poporului românesc!

Totdeauna acest drum a consacrat pe Sabin Drăgoi ca cel mai mare muzician român. Eu sunt convins că adevăratul *Melos Românesc*, dați cuvintelor înțelesul lor tare și plin, va străbate lumea prin corurile, rapsodiile, oratoriile, mă gândesc la acea superbă și paradisiacă beatificare a lui „*Constantin Brâncoveanu*”, unicul oratoriu al ortodoxiei, și operele lui Drăgoi. După „Năpasta” și „*Constantin Brâncoveanu*” vor urma „*Kir Janulea*”, „*Horia*” și altele, a căror plămadă dospește în energia latentă a maestrului. Munca de benedictin a lui Sabin Drăgoi este cea mai sigură garanție a desăvârșirii lor.

Toată lumea știe că Sabin Drăgoi este cel mai temeinic cunoscător al folklorului nostru muzical. Și când spun asta, mă gândesc la folklorul curat românesc, descojit de mahalagisme și vâe-

căreli țigănești. Și mai știe că e îndrăgostit mai ales de colinde, dovadă acea colecție de „303 colinde”, de cântecele de stea, de orațiile de nuntă și de toate firele de legătură între *misterul creștin* și *mitul păgân*, cei doi obraji ai *mitului nostru folkloric*. În al treilea rând, se știe că Sabin Drăgoi este un mare meșter al tehnicii muzicale, un suveran stăpân al uneltelor sale de lucru.

Se vor pronunța specialiștii asupra lor. Noi vedem în Sabin Drăgoi un foc, mare cât cuprinsurile Daciei, și-am vrea ca ntreg poporul să se îndumnezeiască prin dogoarea flăcărilor lui.

GRIGORE POPA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I U N I E

Arborii, gemme încrustate 'n bitum,
răsfrâng culori de păduri ireale
pe muchea sevelor de opale,
cu umbre culcate în plușuri de drum.

Grădini cu rochii moi, de infante,
voalurile florilor peste fructe desfac.
harfe de iarbă, toropite tac
sub ritmuri de plante.

Vara, ca o Sheherezadă,
a scos din coroane de visterii,
cireșe galbene și roșii de bijuterii,
și le cântă pe stradă.

Prin vaduri secate, de asfalt
ondulează paparudele de descânt.
slobozirea apelor din înalt,
și-a fântânilor din pământ.

Iar din bozul trupurilor mici,
cresc arome umede, cu fructe, de tină.
Sbor de fluturi mâinile în lumină...
La câte-o poartă, ploaie cu bășici.

C R E I O N

Se sbat culori în conture florale,
lângă pământ, ca o haină pe trup,
până se rup
din piersici aurorele boreale.

Leagană pomii, în fața marelui semănător
gestul primei treziri.
Cu aripi nevăzute de subșiri
te poartă polenul Dumnezeiescului nor.

Brazi aureolați de extaz,
plâng gemme de rășini azure.
Și s'apleacă peste câmpuri, pădure,
ca un obraz către alt obraz.

P R I V I R E

Lui F. T.

Pământul închide pleoape de câmp
peste ozonul ochilor care mai văd
dincolo. Și ochii se fac, atunci, flori
în care culorile privirilor se sbat să sboare.

Dar peste destrămarea lutului biblic,
ultimul gest intră 'n orbita astrelor,
și în conștiințe vagabonde
trec amintiri dela 'nceputul lumii.

Acolo istoria s'așează ca sideful
pe fundul mării; lipiți-vă urechea de pământ
căci morții sunt ca scoicile și-și spân
poveștile, doar la ureche.

Săgeți, ca o solie de columb
către o patrie pierdută, țipă dinspre lună,
în munții aceia ș'au ascuns corăbieri; —
când navele au ars ca rugul aurorelor pe mare.

Chipurile celor care s'au întâlnit cândva,
ca norii se 'ntretae în crepuscul;
și morții pleacă 'n stol, să caute
pământuri cunoscute, să se amintească.

Un căprior cu nările în brume,
picură pe ierburi moi, de aer,
roua ultimului plâns în drumul ciutei —
dar în văzduh, rămâne urma goanei și aroma
pădurilor și boabelor de sânge
strivite pe cărări de lapte ca măceșii.
Ci toate sunt crâmpee de imagini.
Iar tu? Tu nu mai ești decât privire de culori,
Sbătută 'ntr'un contur de flori mortuare.

PREDOSLOVIE PENTRU CARTEA MORTII

Aștept ceasul pământului,
ultimul salut de gropar,
și-apoi făcliile cu pașii de mironosițe
ștergându-și umbrele de zidurile vântului.

Liniștea va cutremura arborii stelari;
uneori va cădea o frunză de aur, țipând
prin aer, de dorul pământului meu,
ca o inimă tovarășă din începuturi mari.

Apoi va fi creșterea primului deget lăstar
și pumul întinzând din muguri, mâinile
spre cer, tot mai înalt, s'ajungă
în primul lui pământ, aerian și solitar.

Iar primăvara, patriarh cu priviri
de ozon pe subț ciucurii sprâncenelor de mălin,
eu, cititorul în zodii al destinului vegetal,
voi binecuvânta plecarea polenurilor subțiri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

YVONNE ROSSIGNON

PARADOX DESPRE IUBIRE

— SONATA KREUTZER DE BEETHOVEN —

— „Moi, j'ai la lèvre humide, et je sais la science
„De perdre au fond d'un lit l'antique conscience.
„Je sèche tous les pleurs sur mes seins triomphants
„Et fais rire les vieux du rire des enfants.
„Je remplace, pour qui me voit rue et sans voiles,
„La lune, le soleil, le ciel et les étoiles !
„Je suis, mon cher savant, si docte aux voluptés,
„Lorsque j'étouffe un homme en mes bras veloutés,
„Ou lorsque j'abandonne aux morsures mon buste,
„Timide et libertine, et fragile et robuste,
„Que sur ces matelas qui se pâme d'émoi
„Les Anges impuissants se damneraient pour moi !”

Les metamorphoses du vampire — Charles Baudelaire

Papposilene, satyrul cu păr negru și creț, prăbușit între stânci, cu cornul înfipt în sânul sfâșiat al unei menade cu care sfârșise bacanala, se trezește când soarele picura luciri violete pe fruntea frumoasei bacante. Cerul se ridica peste coama lui îmbăcsită cu lut și struguri striviți, ca un templu cu o boltă de înaltă și primitoare ospitalitate. Pieptul păros și voinic sta ghemuit între coapsele menadei și stânca rece. Și cu ochii turburi, ridicați cu greu spre seninul violet, a rămas în nemișcare până târziu. Căldura soarelui începuse să dea trupului mort al preotesei amorului fiori pe cari Papposilene începe să-i simtă. Și neet, întocmai ca 'ntr'un ritual străvechiu, Papposilene se scutură de greul oboselii și c'o voluptate ce semăna cu 'mpreunările cosmice, întârzie încăodată pe carnea devastată de iubire a menadei. Și 'n spasmul izbucnit cu icniri surde, într'o convulsie de-o clipă, sfâșie și celălalt sân al menadei cu cornul cel frânt pe dindouă. Cu mușchii încă tresărind de puterea spasmului își saltă coama murdară, își întinde gâtul gros cât un trunchiu de pom, și de undeva, din adâncul ființei sale, dă drumul unui răcnet asurzitor. Ii gâlgăia în căt vibrația multisonoră a răcnetului, i se umplea gura de voluptatea sunetelor, și printre șirurile de dinți ca de silex, răbufnea o simfonie de bestie afonă. Șirurile paralele de stânci purtau între ele vibrația răcnetului lui Papposilene, îl duceau mai departe valurile vântului de dimineață, și-l risipeau darnic peste munți și văi, ecurile prelungi. Bestia satisfăcută striga întregei ființări bucuria și mulțumirea ce frământa toate fibrele ființei sale.

Și nu știu de ce, parcă eliberat de-un greu planetar, se rupe de înfrățita carne moartă, și 'ntr'o poză ironică de gânditor, se așează pe-o stâncă de deasupra alcovului iubirei lor. Privește 'n jos la carnea risipită pe stâncă într'o poziție obscenă și crudă, vede roșul sângelui mănjit pe iarbă și piatra cu sclipiri diamantine, îi fură privirea pântecul alb, și parcă încă tresărind de iubire, al menadei, și-l doare că s'a sfârșit și că totul e mort. Cu gândul lui făurit din fărâme de impulsuni, cu ochii lui ce n'au știut visa și privi în neant niciodată, el se lasă furat de adormitoarea voluptate a firii întregi ce creștea 'n dimineața înrouată. Și cu imagini grele și dure

în ochi îl surprinde vraja unei păsări ce s'a oprit pe vârful tyrsului rupt. Ea ciugulea naivă și încântată fructul de brad îmbibat cu sânge și lut. Și n această clipă de celestă iluminare, de ivire a nu știu ce ce semăna cu ceea ce noi numim conștiință, Papposilene începe să plângă. Plângea pentru prima dată, iar plânsul lui semăna cu acelaș răcnet de bestie satisfăcută, însă părea că e cântat. Un ritm nou și viu alterna monotonia răcnetului, în el părea că se prelinge de undeva o consolare și-o înțelegere. Și sbuciumat inconștient, frământat de altă lume ce se naștea atunci în el, într'o clipă de eroică intuire, dintr'un salt a fost pe muchea cea mai înaltă a muntelui, și din altul, s'a prăvălit în golul stâncos și dur.

Și astfel Papposilene descoperă virtutea.

De undeva, din presupusul începuturilor noastre, prima fărâmă de materie ce s'a organizat a definit și prototipul vieții noastre. Ea cuprindea neantul coborât în luciul mititel al unui firicel de cuarț sau în ritmul misterios din protoplasma unei celule. Totul era cuprins aici, în această definiție biologică. Ea purta în nebuloasa începuturilor principiile primordiale ale creației, forța de devenire a materiei și în fatalismul ei existențial, principiul de transformare într'o nouă devenire: în ea se găsea și puterea care a grupat aștri în constelații, cât și germenul care a creat gândirea lui Spinoza sau poezia lui Dante. Și iată întreaga lume grupată concentric în jurul unui singur fir de safir.

Și iarăși de undeva, desigur de acolo de unde pornesc toate nedumeririle noastre, celula vie a pornit c'o însușire, puterea de atracție, coeziunea, principiul unității, principiul grupării și-al existenței în comun. Și ridicată dela principiu la universalitate, celula vie a fost svârilită n lume cu această poftă nesățioasă de contopire, de unire, și la rândul ei de procreare.

Oare cine sau ce a fost, acel sau aceea, care a avut diabolica însușire de a râde etern de omenire lăsând în mascul și n femelă un principiu de unitate care, ca mirajul mărilor din sud, nu poate fi niciodată îndeplinit? Cui să-i fie răsturnată n față toată cenușa altarelor uitate? Cui să i se svârle n față toată spuma mărilor de lacrimi picurate în nopți cu lună sau în zile cu lumină neiertătoare? Cui să-i prăvălești pe creștet tot colosul de idoli sfărmași? Și cui să-i torni în vine tot clocotul pasiunilor distrugătoare?

Purtăm în noi, cu resemnarea lutului frământat etern de călcăiu, un principiu ce-l ducem spre nu se știe ce rezolvare, închipuită, din eroare de calcul sau din vanitate, de geometrul vieții noastre. Plimbăm, de mii de ani, atât în grote cuaternare cât și n saloane baroce, pâlpăirea domoală, dar cu putere de explozie, a eternei căutări sentimentale. Numim de mii de ani, iubire, o axiomă matematică, și totuși o eternă întrebare. Frământăm din timpurile menhirilor și al dolmenilor iluzia găsirii celulei corespunzătoare căutată de acea diabolică coeziune. Ducem în umbra noastră pata depe conștiința tuturor ce au avut curajul să sfărâme castitatea unui

început. Ne stă agăţată 'n ochi, în suflet şi 'n minte perdeaua ce-am svârilit-o de pe tot ce ne era curiozitate. Şi acum, goi, goi, ca 'n începuturile biblicului Adam şi Eva, ne ducem mai departe nedumerirea şi eterna căutare. Şi oricât am căuta să promovăm virtutea, acest aspect critic al iubirii, nu vom răuşi să facem nici cât a făcut Papposilene, virtuosul nostru strămoş legendar.

Aşi vrea să ştiu, cine e femeia ce 'n ritm de antică bacantă măsoară cu pas mărunţ păcatul şi virtutea mea?

Aşi vrea să ştiu, ce ascunde haina aceea verde a femeii care în legănarea ei atât de pură aminteşte eterna ademenire a mării?

Aşi vrea să ştiu, cine va fi acela care 'n voluptate de puternic stăpânitor va culege fruct de rodie de pe gura roşie a acestei femei şi va intui neantul în clipa ce premerge sfârşitului cu gust amar în gură şi cu cenuşe 'n toate vinele?

Virtuosule stăpânitor, nu condamna păcatul, şi nu te ridica prea sus. V'aţi împăcat amândoi: fiecare aţi cedat ce nu-i al vostru, tu i-ai cedat supunere iar el stăpânire.

Cine e femeia ce 'n ritm de antică bacantă măsoară păcatul şi virtutea mea?

» — E înspăimântătoare sonata aceasta! dar presto e partea „care te înfricoşează mai mult. De altfel, orice muzică te îngrozeşte. Ce să fie oare muzica? Pentru ce produce ea aceste efecte?»

Sonata Kreutzer (Central University Library Cluj) **Leo Tolstoi**

Materia amorfă trăieşte prin massa ei, cea organizată prin expresie. Expresia este calea de depăşire a materiei, prin ea se leagă limitatul cu infinitul, fizicul cu metafizicul şi moartea cu viaţa. Fără expresie viaţa n'ar fi decât un sumbru cimitir de relicve geologice. Lumea n'ar fi decât un exotic peisaj de planuri şi masse întretăiate în virtutea a cine ştie cărui capriciu al hazardului. Iar omul n'ar fi decât mască mortuară ce nu povesteşte nici măcar trecutul ei; ea ar dovedi existenţa în prezent a unui etern mort şi definitiv. Masca aceasta a mortului ar fi superba contrazicere a progresului, a dinamismului universal: ea ar fi lespede peste cripta ce ascunde viaţa. Viaţa acestor oameni ar fi viaţa oamenilor de pe nava lui Edgar Poe din povestirea „manuscrisului găsit într-o sticlă”.

Ştii unde s'ar opri viaţa fără expresie? Acolo unde şi nava lui Poe plutea fără scop şi fără destinaţie.

Viaţa pe pământ, fără expresie, ar fi o sinistră glumă a celui mai convins mizantrop!

Cine ar putea astăzi să reconstitue întâia infiripare de expresie? Cine ar putea azi în grai vrăjit de mistic povestitor, reclădi clipa de înălţare a materiei? Care ar fi materialul care ar suporta mai bine precizarea acestui nedefinit secular? Şi care ar fi tehnica de armonie şi simfonizare care ar putea păstra unitar tot tumultul acestui povestitor?

Materia-și cântă viața, pe cale de expresie, prin două moduri ce se completează total. Forma concretă și raportul de masă, echilibru de clădire și armonia de construcție, integrarea în spațiu și în mediu, simetria ca principiu existențial al materiei, definirea ca unitate, simfonia de culoare, ritmul liniilor și-al formelor, poza și atitudinea, ținuta și gestul, statica sau dinamica, elevația sau ponderea, compoziția de ton, de masă sau de linie, ritmul spațial, înscrierea în univers, umbra și lumina, transparența sau opacitatea și încă altele, toate acestea particule din graiul de expresie al materiei le grupează, *arta plastică*, divina înfăptuire din materie a eternului nedefinit. Și acest mod de expresie al materiei, care agită materia spre definirea ei pe cale de armonie materială își are, la antipod, celălalt mod de expresie, inefabila diviziune în spațiu a ritmului sonor, *muzica*.

Și nu trebuie atribuit hazardului acest miracol al expresiei. Muzica și plastica sunt la extreme. Ele coprind, prima: nedefinitul, generalul, supraterestrul și inefabilul, cealaltă, strânge cu tărie de definiție: concretul, definitul, existentul și innegabilul. Ceea ce plastica enunță și definește ca existent și concret, muzica subliniază și trece dincolo de logica materială intuirea acestei lumi de forme și armonii plastice. Plastica clădește și armonizează în spațiu, muzica difuzează și întrepătrunde în sens și semnificație. Plastica este expresia materiei de suprafață, muzica e expresia materiei de adâncime. Armonia sonoră e sfredelitoarea căutătoare a sensurilor superioare de existență a materiei, ea este cercetătoarea presupusurilor vieții noastre, este balsamul nelămuririlor noastre, este terapia celestă a îndoelii distrugătoare, ea este totul, tocmai prin faptul că nu precizează nimic. Pe când plastica spune puțin, adică restrâns, cercul ei de expresivitate e mărginit în lumea raporturilor materiale. Și cum s'ar putea ca să fie cineva care să nu vadă un determinism biologic în alăturarea și completarea acestor moduri de expresie ale materiei?

Nu știu câți vor fi auzit, privind o operă de artă plastică, o muzică ce o porți în suflet mult timp apoi, ca pe-un ecou sonor al realității plastice desvelite de acea operă de artă. Câte o sculptură de Praxiteles îți-aduce în ureche o fugă de Bach, câte o frescă pompeiană te apropie de „Creațiunea” lui Haydn, Van-Gogh, în mod clar, îți sugerează pe Mussorgsky, Delacroix pe Chopin, Rodin pe Beethoven, opera de galanterie a lui Watteau pe Mozart, rozurile lui Renoir, romantismul lui Schumann, „Capricos” al lui Goya îți răscolește „*Suita spaniolă*” a lui Albenitz, și așa mai departe, până când afli, că toate idilele romanticilor plastici germani, îți desvăluie câte un — lied — de-al tandrului Schubert.

Și acuma, întors cu fața spre începutul lui Papposilene, spre reoglundirea lui grotească în concavitățile sufletelor noastre, căutând, în agitația permanentă către găsirea tipului de identitate biologică, urma de determinism cu care ne-a îndreptat geneza fatal spre di-

versiune sentimentală, vom regăsi, ca un leit-motiv în toate actele noastre, frivola aplecare spre un sensualism ce face din fiecare individ un Adam al speciei sale. Și n'ași vrea să se creadă, că mă gândesc la „virtutea care dăruiește” a lui Zaratustra și nici la reclădirea lui Oscar Wilde prin „*De profundis*”, însă cred, că atâta timp cât virtuosul Papposilene sbiară 'n noi, virtutea nu-i decât o gro-tească glumă de bal mascat.

De aceea, și numai de aceea, pentru că trăim prin Papposilene și prin vampirul lui Baudelaire, încerc să înalț un imn de slavă, un imn păgân, eternei iubiri nestatornice, genezei noastre și promenadei noastre biologice printre masculi și femele.

Și-am găsit acest imn, l-am găsit în „*Sonata Kreutzer*” a lui Beethoven. Poate, adevărul este acela susținut de savanți, istorici muzicali ca, de pildă, I. Combarieu, care crede, că această sonată este „exceptionnellement favorable à la virtuosité des exécutants”. Poate, însă, poate intuiția și tot cortegiul de spectacole plastice ce ți-l trezește ascultarea acestei bucăți este singura ei justificare, singura ei existență care va rămâne.

Iar prin „*Sonata Kreutzer*” acest extrem inefabil al iubirii, voi cobori la concretul plastic, care 'n șir de spectacol viu și dinamic, povestește însăși viața speței noastre, răgnetul de bestie al lui Papposilene și știința aceea „de perdre au fond d'un lit l'antique conscience”.

Și poate nu sunt sigur; un alt Papposilene, tot atât de virtuos ca artikul strămoș, Leo Tolstoi, nobilul din Isnaia-Poliana, care și el s'a svârilit, după ce și-a frânt coarnele în sânurile menadelor, de pe cea mai înaltă stâncă, în golul vieții, a văzut, în același imn păgân, în — *Sonata Kreutzer* —, germenul care agită simțurile, și care, ca 'ntr'o Walhallă mitologică, lasă se plimbe eroii simțurilor: Pozdnișev, Trukatșevsky și femeea adulterină, într'o plastică simfonie de reprezentări dramatice.

I. CĂUTAREA FORMEI

— ADAGIO SOSTENUTO —

Adagio Sostenuto Sonata Kreutzer

În — *Adagio sostenuto* —, Beethoven, stabilește atmosferă proprie din gama *la major*, prin primul acord al vioarei și prin același al pianului. Vioara începe singură, și 'n patru măsuri, consumă o temă care are aspectul unui principiu din domeniul ideilor. Cele patru măsuri dela început, atât ale vioarei cât și ale pianului, înainte de-a trece la desfășurarea armonică, fixează o axiomă: Limpezimea atmosferei din gama în *la major*.

Și sub cupola acestei lumini majore, sub optimismul și dinamica biologică a gamei în *la major*, Beethoven enunță un adevăr: *adevărul procreativ*. Toată *Sonata Kreutzer*, tot procesul ce se dezvoltă cu o luciditate deosebită în — *Presto* —, în — *Variațiuni* — și 'n — *Final* — nu cuprinde decât un ecou, multiplicat și armonizat inedit și variat, al unui singur element: elementul dinamic și procreativ al vieții.

Și din puritatea acestui — *adagio* —, pe căi de vânt și de necuprins, coboară imaginea clară și opulentă a peisagiului lui Titian din — *Păcatul original* —. Nouri albi purtați de cineștie ce puteri, fixează un fondal de scenă pe care avea să se petreacă primul act din drama omului, păcatul original. O lumină și-o sănătate colorată în alb, verde și roz, o incandescență a germenului vieții strecoară insinuant, într-o subtilă rezonanță în *la major*, sâmburele de înțelegere pentru primul gest al omului, păcatul, Străbuna întru poftă și curiozitate, cu trup cald și plin, vibrant de sănătate și de curățenia unui început, întinde-o mână castă spre prima ei dorință, fructul oprit. Privirea e senină și limpede, nu întuește încă furtuna pe care orizontul o plămădește, iar gura, într'un tremurat sensual și roșu, așteaptă înfrigurată pulsația vie a fructului oprit, iar el străbunul întru năzuință și nedumerire, întinde-o amână timidă spre a opri parcă gestul care avea să-l poarte pe căi de neumblat. În ținuta lui e resemnare și nedumerire. Spectacolul e dominat de ea, de inconștiență și candoare. Nimic însă răsvrătit, nicio poftă înafară de subtila curiozitate a femeii, nu precizează vreo dinamică a vieții ce este în desfășurare. Amândoi, stângaci debutanți ai tragediei sacre, par despărțiți unul de altul printr-o lume de necuprins. Papposilene nu se născuse încă, l-a creiat din neființă gestul ei când a dus la gură fructul oprit.

Și 'n acest ritual de poză inocentă și castă, se produce o rupere. Se naște puterea dură și colțuroasă care avea să mâne, ca apa nebună de munte, două dorinți, a ei și a lui, spre necuprinsul neîndeplinirilor.

Din desfășurarea acestui tragic spectacol, apare, ca o făptură din piatră, relieful lui Jacopo della Quercia, — *Isgonirea din Paradis* —. El ridică o mână sănătoasă spre apărare, ea caută să ascundă ceea ce de abea va putea acoperi mai târziu, trupul, el luptă cu destinul, ea poartă, ca o splendidă bacantă, capul plecat grațios pe umăr, sub greutatea unei amfore iluzorii plină cu lichid afrodisiac. El se svârcolește sub gestul îngerului izgonitor, ea calcă, puțin grăbită, grațios și încă cast. Și totuși, amândoi sunt umăr la umăr, alături unul de altul, într-o armonică împerechere, într'un destin croit din-

tr'una. Și totuși, aparenta apropiere este aceeași apropiere din octava lui *la* din ultimele trei măsuri ale *adagio*-ului. Sunt unitare prin armonie, prin necesitatea de complectare, însă vor fi mereu, ca eterna octavă a lui *la*, în fugă directă unul după altul. Vor purta amândoi cași nota *la*, același nume, om, vor rămâne însă etern așezați în perspectiva dramatică a unei octave, care nu poate să enunțe decât un simplu lucru, o armonie consolatoare.

— *Alea jacta est* —, Papposilene, satyrul cu părul negru și creț, deschide pentru prima dată ochii asupra vieții, și atunci, dintr'o pornire cu care se născuse, începe să-și caute eternul miraj, femeea, Și 'n această goană biologică, care 'n curând s'a transformat în joc erotic și lasciv, el alternează cu femeea, jocul muzical al octavei lui *la*, care ca rezultat nu are decât o armonie pentru spectator. Și atunci când răușește ca 'ntr'o clipă de aparentă întâlnire să dea naștere unui cuplu biologic armoniic, ruptura se și produce... și începe din nou goana reciprocă spre reîntâlnirea armonică.

Beethoven, în ultima notă a lui — *Adagio* — în acel *la* cu semnul — *fermate* —, are intuiția prăvălirii ce va urma, știe că acel *la* prelungit va trebui să însemne, ultima, da, ultima clipă de agonie a acestui — *Adagio sostenuto* —, care 'ntr'un mod solemn de ritual dă definiția omului principiu și a omului Papposilene.

Ecourile încep să se suprapună, seninul cerului lui Titian este întrepătruns de tulbura agitație a lui Della Quercia, și amândouă sunt aburite de svonul kermeselor lui Rubens.

— *Adagio sostenuto* — sună târziu cu acel *la* prelungit, ca un svon al unei lumi ce nu mai este. În pianissimo se 'nchide o criptă, și de undeva, desigur de acplo de unde pornesc și tenebrele nebuniei și blestemele zeilor se rupe un — *Presto* — ce va sfâșia carne, va risipi sânge și va frânge coarne de Papposilene în sânuri de menade.

II.

TRĂIREA FORMEI

— PRESTO —



Presto

Sonata Kreutzer

Orice corp în natură merge spre propria finalitate, spre calea ce-i este definită dinainte. Fără a putea opri puterea destinului, orice corp este mânat spre suprema trăire. Și tot astfel, Papposilene intră în viață pe poarta larg deschisă a poftelor. Spre acest final scris pe-o filă ruptă din cartea destinului său, Papposilene își poartă copitele

și coama. Nu încearcă nicio clipă să răstoarne ordinea naturală care dă justificare poftelor lui. S'a supus trăirii totale și nediscutate a celei biologice. N'a contrazis prin nicio atitudine predestinarea, rostogolirea spre finalul întrezărit de el în viață. S'a lăsat frământat de pasiune, de poftă și de clocot, s'a supus impulsurilor; răcnetului care cere și sângelui care aleargă.

Și astfel Papposilene, fără să întoarcă capul niciodată spre imaginea candidă a lui Titian, și nici spre reversul acesteia, spre imaginea dură a lui Della Quercia, se aruncă nebun în viață, spre a-și trăi forma biologică, spre a îndeplini destinul pithecanthropusului.

Viața omului e o axiomă. A fi moral, a fi bun, a fi credincios, a fi demn, a fi cinstit, sunt toate principii cari vor să promoveze un anumit ideal, un ideal de-al omului principiu. Cu toate acestea Papposilene își trăiește viața, atunci când semenii i-o cer, din compromisuri. De acest fel de viață, adică de însăși viața, se apropie Beethoven în — *Presto* — al lui, cu'n ritm ce tresăltă de viață și de sănătate. Se plimbă cu pas de suveran peste tot întinsul vieții, desvelind, aici, un colț cast și tandru, aici unul greu și brutal, aici unul pătimăș și răscolitor, aici unul plin de consolare și declin, toate însă, aspecte ale iubirii, ale iubirii procreatoare și sensuale, ale acestui germene de agitație biologică, germene care este începutul și sfârșitul vieții, germene ce se strecoară insinuant și perfid în toate actele vieții noastre, germene de disoluție și procreație, germene care dă liniști metafizice sau dureri atavice. În cele 4 variațiuni din — *Presto* — Beethoven indică, în fiecare în parte, un ritm și-o melodie proprie aspectelor variate ale iubirii. Te lasă să pătrunzi cu fiorul iubirii în nestatornicia și sbuciumul clipelor de bucurie și durere, te face să vezi ruptura bruscă ce-o simți că năvălește în toată ființa, atunci când iubirea este consumată, te face să te frământă de dureroasă și nelogică gelozie, te predispune la plâns și lacrimi, la sfârșietoare revizuire morală a iubirii risipite în toate părțile, te înfioară la gândul unei despărțiri neprevăzute și te face să sbieri ca Papposilene când iubirea agită în toate fibrele ființei tale.

— *Presto* — cuprinde o oboseală, o lentă topire a puterii și-a virtuților ce-au preț în iubire. În această parte Beethoven consumă iubirea, o lasă în toată libertatea să-și joace rolul care-l are, și încet, pe nesimțite, către sfârșit, în acel, — *molto adagio* — își înfățișează iubirea în declin, un fel de ceață, o toamnă târzie ce vine să aștearnă odihnă. Beethoven, anunță — *Finalul* — acel ritm consolator.

Sunt pictori cari în opera lor de artă condensează, nu numai viața contemporanilor, ci pe aceea a tuturor oamenilor, din toate timpurile. Această ridicare peste prezent, în lumea eternelor legi și ordini naturale este pentru artistul de geniu o apoteozare a omului. Este monumentul ce-l închină unei frământări anumite, fie că el va cuprinde pe om în complexul lui reprezentativ, fie că va arăta doar un aspect izolat al acestuia. Între Beethoven și Rubens este o legătură naturală. Fiecare în parte, prin mijloacele proprii de expresie, nu fac, primul în — *Presto* — din — *Sonata Kreutzer* — iar celălalt în opera lui picturală, decât să cânte viața omului, adică iubirea

omului de viață, iubirea sensuală și procreativă.

Cine n'a simțit în fața unei picturi de Rubens calda voluptate a cărnii, îmbietoarea atmosferă spre lene și sensualism, invitația generoasă la tandreță și poezie, descătușarea în fața legilor rigide ale stăpânirii, elanul vieții, pofta nesățioasă de iubire; cine n'a simțit în fața cărnurilor roze ale lui Rubens pofta să muște, să se coboare în lumea inconștientă a instinctelor, în lumea de rostogolire și adormitoare voluptate.

Fie c'a pictat pe Isabella Brandt, pe Helene Fourment, vreun satyr sau pe Venus el n'a făcut decât să te invite la voluptate, la spectacolul gol și plin de căldură al cărnii ce așteaptă îmbrățișare și plăcere. Rubens e pictorul iubirii sensuale, al iubirii brutale și dure, al iubirii dinamice și compensatoare, al iubirii mythologice. Bacanalele lui, jocurile, scenele de vânatoare, orgiile mythologice nu s'au decât redări într'un plan și-o compoziție unitară a iubirii.

În muzeul Ermitage se află un tablou de Rubens ce reprezintă o Bacanală. Silene beat, ținând capul într-o poziție de refuz, fiind sprijinit de satyri, femele sau masculi, c'o cană goală de vin în mână, e dus spre un colț de crâng unde două femele de satyri în poziții de sensuală așteptare, alăptează copii sau privesc. În fund, doi satyri în figură cu masca bestiei și n' formele trupului cu forță și voluptate, joacă în ritm de poftă nestăpânite. Întreg tabloul este plin de carne, de trupuri goale și sănătoase, de valuri de grăsime și muschi, de forme crescute în voluptate și lene, de îmbietoare atmosferă pentru iubire. În el Rubens a condensat toată plăcerea vieții, a sintetizat toată agitația papposilenilor spre voluptate și plăcere, a redat toată nebunia cărnii și-a poftelor pentru carne și sânge. Acest tablou este o trădare, o perdea ruptă cu furie de pe scena pe care se joacă toată fălărnicia vieții. Este un răspuns net și deplin la tot ceea ce se cheamă asceză și castitate. El redă peisagiul faunei terestre în care omul se întretaie cu bestia, unde femela se confundă cu animalul de rasă, și unde singurul țel al vieții omenеști, finalismul tuturor acțiunilor sale, nu este decât în scopul de-a avea, un stomac plin, un cap amețit de băutură și-o femee voluptoasă.

Goniți de melodia *Presto*-ului lui Beethoven, cu greutatea fiecărui acord în suflet, căutăm peisagiul vieții corespunzător. Dorim să avem imaginea clară a ceea ce Beethoven îți picură în vine. Căutam să surprindem momentul *trăirii formei* în toate aspectele vieții. Răvășim toate perdelele ipocriziei noastre și'n dosul lor contemplăm aspectul multiplu al iubirii.

— *Presto* — e nebunie armonizată, — *Presto* — e carnea'n spasm simetric, — *Presto* — e hohot de poftă satisfăcută ritual, — *Presto* — e strigăt de bestie excitată armonic, — *Presto* — e delir sensual, — *Presto* — e contopire cosmică, — *Presto* — e viața.

Rubens și-a înfăptuit voluptatea în toate felurile; în portret, în scenă religioasă, în viața redată, în peisaj, în nud, și'n toată armonia lui cromatică și compozițională. În nicio operă de artă nu există atâta sinteză a vieții ca'n opera lui Rubens. Fiecărui tablou de-al

lui i se făurește o corespondență în vreun acord din — *Presto* — al lui Beethoven. Aceste două opere de artă se armonizează deplin promovând un singur lucru, reoglindirea multiplă a vieții în iubire și'n artă.

III.

RITMUL CONSOLATOR

— FINALUL —



Final

Sonata Kreutzer

A uita înseamnă a învinge. Numai acela care are puterea ca'n't'ro clipă să pună între el și trecut un zăbranic de tăcere și uitare, numai acela va putea privi senin înainte. Învingătorul e un om fără memorie. Amnezia lui sufletească nu e un gol cauzat de prăbușire fatală, e un act de voință. Priviți în fundul ochilor pe-un om care știe să uite! Te înfioară siguranța privirii, simți o năruire'n tine, ai impresia tot mai clară, că siguranța lui față de neliniștea ta, sunt două lumi ce se demască reciproc. Te simți stăpânit de el și vei pleca capul fără să vrei. A învins tăria celui ce știe să uite!

În iubire uitarea e rezerva speței. În iubire uitarea este însăși scopul iubirii; iubești pentru că simți, că'n fiecare clipă ce consumi te apropii de sfârșit, de sfârșitul care-i o ușurare și-un țel. S'ar putea zice, că lupți pentru a câștiga gloria sfârșitului.

Între tine om și obiectul iubirei tale este aceeași poezie de contopire care este și'ntrre corolele florilor și nestatornicul fluture. Ce s'ar întâmpla cu efemerul fluture, care'n singura zi ce i-a rezervat-o făuritorul, s'ar opri într'o singură corolă de crin? Farmecul este în variație, în schimbarea peisagiului iubit, în varietatea modului de trăire, în graba cu care schimbi, în voluptatea cu care uiți.

Poemul uitării l-au scris toți poeții suferințelor înstelate. L'au plâns, ca o slăbiciune lirică, toți cei ce au simțit curajul în trecut, toți cei ce nu aveau curajul să rupă cu trecutul. Acei învingători, pentru căi nostalgia trecutului e un act de istorie, netransfigurat și impersonal, pentru aceștia poezia uitării nu există. Pentru ei, în cazul unei subtilități, ar putea trăi doar tehnica uitării. Și între aceste două lumi, a învingătorilor, cari știu să treacă mai departe, și a a-

celora învinși ce trec înainte și nu știu să uite, s'a născut o penumbra de poezie și durere. Ea a creiat atmosfera consolării. Iar tot acel proces lent și cronic, care n'are remediu, și care e evident ca existența personală, a dat naștere în artă *ritmului consolator*.

Beethoven în — *Finalul* — *Sonatei Kreutzer* începe, cu o stângăcie a expresiei celei mai stilizate și mai pure, să anunțe un ritm melodic ce se va desvolta mai departe cu o siguranță de proces logic. Primele măsuri te duc cu gândul înapoi, la *Adagio-sostenuto*, te apropii cu pași melodici de-un început tandru și cast. Un fel de mână ce mângăie plete blonde stropite cu sângele smuls din vine de coarnele lui Papposilene. O încercare timidă de-a reclădi nărui-tul monument biologic consumat cu voluptate și bestialitate în — *Presto* —. Beethoven încearcă să uite, luptă pentru ascunderea cadavru-lui menadei sfâșiate și caută să-l acopere cu vâl de lumină castă și imaculată. La fiecare notă care urcă pare o tendință de-a se ridica, de-a învinge trecutul, puternica fatalitate, viața care trage puternic spre fund. Este însă o încercare tragică, o încercare ce definește drama speței noastre. Drama cosmică, drama constelațiilor și-a legii gravitației, drama transformărilor chimice și-a haosului consumator de lumi întregi. Și atunci, ca'ntr'o iluminare divină, ca'ntr'o luptă mythologică fără sfârșit, Beethoven începe în primele măsuri din motto-ul acestui capitol, melodia *ritmului consolator*. E logica naturală a luptei lui Papposilene cu menada sfâșiată. Este un act de virtute, la fel cu cel descoperit de satyrul cu păr negru și creț. Este restabilirea unui echilibru rupt. *Ritmul consolator* coboară cu-nună de mirt pe fruntea palidei menade.

Ca'ntr'o grădină cultivată cu pricepere și ochi de armonic grădinar, Beethoven, în — *Final* — cântă o armonie deplină a *ritmului consolator*. Te face, ca'n simetrice acorduri, să uiți sângele răvășit al menadei, te face să te pătrunzi de'nduioșare, să te doară brutalitatea actului posedării, să regreți brutală sfâșiere a sânuirilor menadei și să crezi într'o virtute care să-ți restituie toată integritatea dorurilor tale dela început. Și acest peisaj sonor, armonic și desăvârșit coboară din lumea tuturor imaginilor, înfăptuirea de viață și candoare a lui Botticelli, — *Primăvara*. —

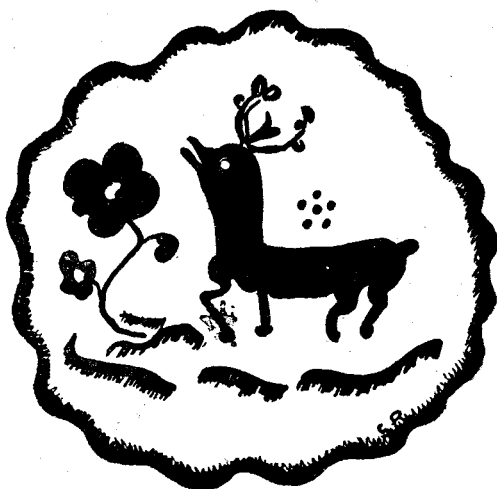
Simți în fața acestui tablou toată renașterea ființei tale, puternice speranțe de mai bine, îndrăznește planuri de virtute. O viață nouă îți desvăluie Botticelli în zâmbetele caste și senine ale celor trei frați. Grădina de portocali plină de fructe, lumină și ritmul svelt al figurilor feminine dau o imagine puternică de viață. O sănătate adevărată și elocventă emană din armonia cromatică, iar din varietatea liniilor și motivelor decorative se ridică, ca un imn de slavă, apoteozarea lui Venus, martora acestei sărbători. Frumusețea și casta iubire îmbină un suflu de dragoste pentru ce-i curat și demn. O lepădare de greul sensualismului plutește ca un leit-motiv în grădina de portocali. Fructele de portocali, lumi în miniatură, vestesc fruct copt și plinătatea unei vieți. Primăvara, eterna consolare, eterna putere ce te face să uiți și să crezi în tine, dincolo de păcat, își cântă toată poezia ei procreativă și sănătoasă.

Ai putea crede, că este un ciclu închis. Că dela fructul oprit, dela blestemul și fuga din Paradis, dela svârcolirile bestiale ale satyrului și ale cărnii răvășite, și până la alegoria primăverii, nu este decât un dramatic roman, care se ridică însă, spre sfârșit, către luminile senine și pure ale muchiilor celor mai înalte.

Iată însă, că undeva, de acolo, din umbra grădinei de portocali, sau de dincolo, din necunoscutul îndoelilor noastre, mai întâi ca un svon, iar apoi ca un geamăt, începe să se tânguiască cineva. Simți revolta ce te înăbușe, ai vrea să dărâmi cu'n pumn toată forța ce simți că se va ridica, te frământă în fața bestiei ce se apropie, însă cert și evident, de acolo din acel loc neprecis, Papposilene, eternul strămoș cu ochii injectați de bestie, începe să-și scuture coama. Și prin grădina de portocali a lui Botticelli, prin grădina goală de grații și de Venus, în ritm schiop, Papposilene începe să-și plimbe grația sensuală. E renăscut, virtutea ce-o descoperise atunci când a sărit în golul prăpastiei, pare ceva străin de el. Privirile iscodesc desigur și umbrare, caută carne vie pentru poftetele lui bestiale. Cerul începe să se nunece, prevestește furtună, un răbufnit de vânt scutură fructele coapte de portocal ce'n copitele lui Papposilene nu's decât grămadă incertă de lut și miez galben sau roșu. În acest haos cenușiu și turburător se aude nceț, ca'ntr'o scandare antică, un ritm ce face ca lui Papposilene să-i tresalte nările de plăcere; se aude nceț, ca'ntr'un ritual străvechiu, ecoul eternei ispite:

B. „Moi, j'ai la levre humide, et je sais la science”
 „De perdre au fond d'un lit l'antique conscience”.

V. BENEȘ



J U R N A L

Cofetăria mică modestă ne primea.
Era o zi tăcută sub cerul alb ca sarea.
Ploua domol... mai tare,... și iar nu mai ploua...
Ușor plutea pe lucruri tristețe, nepăsarea.

— Să rămânem prieteni! ai zis dojenitoare
Și te mirai că numai acuma înțeleg...
O, aș fi vrut atunci ca dorul meu întreg
Să ți-l topesc în valuri de lacrimi la picioare!

Dar tu mi-ai spus: Să nu strici cu lacrimi prietenia.
Eu am zâmbit — o floare deschisă pe ruini.
Și mă gândeam: Totuna-i de râzi ori de suspini.
— Se 'nvălmășea sbătută o mare cu tăria.

Greu frământată luntre mă depărta de țarm.
Din pânzele visării mai spânzurau crâmpee.
Nu mai avea nici cerul nici marea ce să-mi dee.
Doar stânca nevăzută de care să mă sfärm.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Poate-am vorbit alene, privind afară vag:
Voi colinda prin lume rătăcitor Peer Gynt,
Și-am să revin, odată, cu plete de argint —
Ci Solveig n'o s'aștepte pe cel întors, cu drag.

Și de-oi închide ochii să văd, prin vremi pierdute
Ș'or perinda naintă-mi trecutele năluci.
Era o zi tăcută... Prin ceață, lin, te duci,
Când sună ceasul galben al undei revolute.

Am înțeles din vreme că nu am drept să plâng.
— Cad norii grei ca bulgări pe soarele apus.
O seară de cenușă. Văd barda lunii sus,
Aștept pe țarm, iar valul se sbuciumă 'n adânc.

— Apoi ți-am spus, îmi pare, că vreau să scriu o carte,
Altar de suferință al viselor sicriu.
Un om va sta de veghe zidit în ea de viu,
Stîns măsurând viața și nesupus la moarte.

Blând începuși atunci, cu ochii muștrători:
Tristeța ta mă doare, dar poate e mai bine
Să mergi nainte singur și să mă uiți pe mine.
Nu trebuie din piscuri în vale să cobori!

Tu ești menit ca singur să-ți faci în lume legi,
Te 'nălți în sbor pe unde noi dibuim cu trepte.
De ce la ieslea clipei viața să ți-o legi?
— Ulei curgeau pe rană cuvintele 'nțelepte.

Dar ploaia prinse iarăși un scâncet monoton.
Eu urmăream pe masă, în marmoră, șuviță,
— Joc alb în fondul negru stând gata să-l înghiță —
Iar fumul de țigară se risipea aton.

Intr'un târziu, grăbită, ai scos un tub de ruj
Și 'n timp ce în oglindă te potriveai discretă,
Eu înseamnăm cadențe pe margini de gazetă:
Era o zi tăcută, în luna Mai, la Cluj...

T E N T A T I V A

Prin aceste păduri toropite de vis
Ecouri străvechi, aievea sau în minte,
Nou re'nviau pierdutul paradis
Trecut ușor prin timp invers 'nainte.

Rugă de lumină fără glas
Una câte una brândușile plâpânde.
Apele limpezi nu conteneau să cânte —
Numai stâncile ursuze tot surde au rămas...

Acolo totuși murmurul mărunt
Rar drum în țara visului tradează!
— O, zâna mea, deschide, să pătrund!

Și am strigat de trei ori semn de vrajă.
Ci stâncile domol cioplite sferic
Adânc tăceau sub mușchiul de 'ntuneric.

M. BENIUC

TENDINȚE ACTUALE IN LITERATURA NOASTRĂ

— IN MARGINEA UNEI ANCHETE EDITORIALE —

Răspunsul grijului la astfel de întrebări implică o conștiințiozitate impecabilă, o fericită inconștiență sau o adâncă pătrundere a rosturilor esențialității literaturii, ca regiune particulară de realizare a culturii omenești. — Experiența gol-goluță a cuiva nu e un substrat îndestulător pentru decretări — inevitabil prea dogmatice sau încântător de naive — în cazuri de acestea. Ea poate servi cel mult, ca în orice act de cunoaștere și de apreciere, drept umil punct de plecare. Judecățile noastre de cunoaștere întemeiate pe experiență — numai pe ea — dacă și acest lucru e cu puțință în chip absolut — nu dau niciodată adevăruri durabile, ci doar sinteze empirice care anticipază, prin generalizarea inductivă, — nici odată definitivă — probabilități sau simple posibilități. Cine ar putea pretinde, astfel, că aceste rezultate ale obișnuinții, într-o regiune a culturii, depășesc extrema relativitate, pentru a trece spre o cât de slabă licărire de siguranță, care să orienteze clar? — Ca întotdeauna — și lucrul e deplin lămurit pentru cei obișnuiți cu filosofarea — și aici orientarea empiristă nu poate avea pretenții de a stabili directive sau legi. Dacă mai adăugim și un al doilea fapt despre care puțini țin socoteală, anume că relativitatea constatărilor empirice este colorată de temperamentul specific al fiecărui om, în cazul nostru al fiecărui artist — ne explicăm mai ușor câteva ciudate consecințe ale acestor „declarații” profesionale:

a) posibilitatea convingerilor după situațiile și climatul temperamental — variabil —

b) variația aprecierilor relative la același lucru

c) imposibilitatea concilierii acestor „convingeri” pe baza constatărilor experienței fiecăruia și necesitatea intervenirii reflecțiunii, a judecății și analizei faptului literar în sine, ca o existență purificată de contingente sociale personale, locale, psihologice și genetice, etc. — pentru a putea găsi un oarecare conformism, nu atât în simpla gândire despre această realitate, ci chiar în esențialitatea ei, ascunsă de fiecare dată de către aparențele înșelătoare ce aduc diversitatea părerilor.

Nu vom nega evidența că, astfel pusă, problema ia o înfățișare de adâncire filosofică, tocmai fiindcă avem convingerea că orice act de justificare a procesului de cultură, așa dar orice constatare și delimitare critică este imposibilă pe altă cale. Critica este alegere, cernere. Cum veți alege fără un criteriu sigur și fără valorificare? Cum veți valorifica sau aprecia fără conștiința finalității normale a obiectului de apreciat în funcțiunea lui reală?

Cum veți fi conștienți de această finalitate, inerentă oricărui act spiritual, deci tuturor realizărilor culturii, fără a stăpâni filosofia criteriilor de valorificare, filosofia valorilor, o întreagă filosofie a vieții și a culturii ce dublează perspectivă atitudinea filosofică în fața realității cosmice?

Că nu oricine face critica valorilor culturii este conștient de gravitatea acestor probleme amănunțite? E adevărat. Că arbitrarul fantaziei și ceea ce se cheamă popular „inspirația momentului” scapă ușor pe mulți de astfel de neplăcute... filosofii? Iarăși e adevărat! Inșă nu-i mai puțin adevărat că toate aceste întâmplări dau măsura superficialității noastre culturale. Nu-i mai puțin adevărat că, aproape numai la noi, fetișismul față de *tabu*-ul personalităților geniale și al autorităților indiscutabile, care se mărginesc a decreta interzicându-ți să le ceri lămuriri — este posibil și se cultiva încă mereu cu o delicioasă asiduitate.

Întreg conformismul nostru cultural se bazează în mare parte pe o imitație și o lipsă de orientare logică întristătoare. Unde formulele de import nu aduc, cu moda lor anesteziantă, tocirea judecății și a spiritului critic, intervin atâtea prejudecăți de castă, de clică, de bisericuți literare, de interese politice și de altă natură, care falsifică limpezimea orientării. Povestea idolilor lui Baco de Verulam este în această privință edificatoare. Nu e, astfel, de mirare faptul că orientarea în domeniul teoriei literare — ca artă a literaturii — n'a fost niciodată mai încurcată decât astăzi. O anumită demagogizare a valorilor spirituale, urmare fatală demagogiei din alt domeniu al vieții actuale, a pătruns, în cultura actuală, de pretutindeni. O suspectă devalorizare a idealurilor și deci o depreciere a funcțiunilor filosofice a spiritului a fost oarecum explicabilă și tocmai, unda crescândă spre filosofare și oarecare înfrângere a misticismului, caracteristic epocilor decadente și de tranziție, sunt pentru mințile ce au o atitudine spectaculară liniștită în fața procesului culturii, o înfiorare de bucurie. Ați observat că niciodată parcă nu s'a simțit mai stăruitoare trebuința unei sistematice analize a procesului literar și artistic? Și lucrul acesta se întâmplă atât la noi, unde toate rătoelile dogmatice și impresioniste trebuiesc privite cu umorul ce-l trezesc anahronismele — oricât de recente... — cât și la popoarele mai vechi în cultură, pentru care, la răspântii de veacuri, se pune imperios problema sintezei culturale, adică cernerea filosofică a valorilor vieții spirituale.

Oricât ar mirosi a reclamă editorială așa dar „ancheta” lansată de nu știu ce casă de librărie bucureșteană, ba tocmai conștienți de motivele psihologice, isteț surprinse, de către acea editură, care ar vrea să atingă punctul nevralgic al producției literare, anticipând modalitatea sigură a distribuției și consumației produselor literare, — trebuie să surprindem tocmai în acest fapt simptomatic o problemă esențială azi.

*

Ancheta editurii Ciornei cuprinde următoarele întrebări:
a) Care sunt tendințele actuale ale literaturii române?

b) Căror cauze se datorește faptul că romanul este singurul gen literar îmbrățișat la noi de publicul cititor?

c) Asistăm la o întoarcere la nuvelă?

d) Care sunt efectele „Săptămânii cărții” asupra cărții literare în general și asupra fenomenului de cultură?

Lăsând la o parte faptul că sub această pedantă examinare a stării noastre literare se ascunde, puțin cam naiv, explicabila dibăcie a editurilor de astăzi de a-și varia reclama, — vom constata o altă anomalie: au răspuns la aceste grave probleme și scriitori începători despre a căror experiență putem face abstracție, mulțumiți doar cu faptul că, citindu-le opiniile, am avut prilejul să le contemplăm și fotografiile.

Prima problemă este, fără discuție, cea mai grea, pentru că atinge o chestiune de filosofie a artei și istoriei literare la care răspunsurile, întemeiate pe preferințe sau criterii psihologice ori sociale numai, n'au nicio valoare. Răspunsul lui Mircea Eliade întrevide greutatea problemei, o enunță și, îndată o ocolește, accentuând unele constatări care ar vrea să arate că avem aface cu o *tendință către experiența personală și faptul concret*, apoi cu un curent de epică socială. Niciodată însă, nu se poate vorbi cu oarecare precizie despre tendințele literare ale unui moment istoric, scrie M. Eliade — decât după ce acel moment s'a consumat. Afirmație care disociază cele două aspecte ale chestiunii: cea dintâi arată o față a sociologiei literare, cealaltă, ultima, înfățișarea istorico-literară a problemei. Trebuia adăugit poate un lucru la constatarea imposibilității de precizare a tendințelor literare a unui moment istoric, anume că mai ales la noi au rămas atâtea obiective neatinse și atâtea ținte fără a fi exercitat vre-o atracție pentru scriitori, încât este cu neputință de precizat ceva în mod sigur. Cine garantează apoi că frecvența unor preferințe denotă *tendințele* reale în dezvoltarea literaturii unui moment istoric? Astfel de pildă, preferința temelor sociale, oglindirea procesului „de destrămare” socială sau timida încercare a problemei reconstrucției societății, — despre care ne vorbește d. I. Călugăru, căutând să generalizeze și D-sa preferințele personale, pot fi puse alături de refugiul în trecut ce explică înflorirea romanului istoric și a vieților romanțate (M. Sadoveanu, Eug. Lovinescu, Cezar Petrescu, R. Boureanu, R. Dianu și Sergiu Dan etc.), precum s'ar putea considera actualitățile atât de divergente din desfășurarea poeziei lirice, apoi preferința pentru ideologie și filosofare (dovada atâtor cărți nouă din acest drum: *Montaigne* de Alice Voinescu, *Thanatos* de Biberi, *Portrete Lirice* de I. Pillat, *Orașul amintirilor* de Eug. Herovanu, *Yoga* de Mircea Eliade etc.) E greu de afirmat ca aceste preocupări faptice ar denota și *tendințe* pentru viitor. Deoarece o generalizare în acest fel ar fi cu totul lipsită de temei logic: e dovadă în plus că istoria mai mult constată, grupează și ordonează pentru a explica pentru ce s'a întâmplat cutare eveniment, decât prevede. Singura explicație aici cade pe preferințele și ideologia autorilor, care, negreșit, pot fi susținute și favorizate de mediul înconjurător. Nu trebuie așa dar

să uităm un fapt pe care biologul Uexküll l-a accentuat în biologie așa de precis „Die Umwelten sind ebenso vielfältig wie die Tiere selbst*)” ceea ce pentru om este și mai complicat încă. La această condiție a procesului literar — și „condiția” nu e factor constitutiv, ci doar un factor de încadrare a oricărei realități sociale — se mai adaugă dificultățile procesului de creație artistică. Privit fenomenologic, el ne arată că o literatură nu poate nici odată oglindi o realitate oarecare de vreme ce aceasta e un simplu *motiu*, pentru ceea ce rezultă de aici, în realizarea finală a operii de artă, a cărei expresie e condiționată de conștiința creatoare prin ce are aceasta mai esențial ca substanțialitate spirituală. Aceste motive explică și răspunsul inteligent al criticului Pompiliu Constantinescu: un răspuns precis e foarte greu de dat, dacă prin literatura actuală înțelegem beletristică, romanul ar fi singurul gen care ar putea oferi cele mai complexe tendințe. Se cultivă astăzi toate formele de roman: social, psihologic, realist, idealist, cerebral, viața romanțată și romanul filosofic. Tendințele lui sunt însă prea divergente, ca să poată fi lămurite într-o singură anchetă. Prefer să-i remarc abundența și caracterul vizibil industrial, atât de fatal într-o epocă în care orice scriitor preferă să-i dea întâietate.

Pe când d. I. Peltz găsește de exemplu că tendința literaturii românești interpretează și prezintă (cât mai fidel) stările de suflet ale individului și colectivității, din ce în ce mai turburătoare, stări care se răsfrâng mai ales în romanul de astăzi care „pune accentul pe colectiv, pe factorul social”, — romancierul Cezar Petrescu crede că preocuparea de psihologism și cea socială ar fi tendințele actuale din literatura noastră. Și aici autorul își generalizează preferințele. Adaugă însă, de îndată, o constatare de natură mai mult estetică decât cele de până acum: „În ori ce caz, literatura românească evoluează dela lirismul descriptiv, la probleme”. E una din cele mai prețioase constatări, care exprimă însă o însușire evolutivă generală epocelor de afirmare a romanului precum și de diferențiere a poeziei lirice. Încât, e posibil ca Cezar Petrescu să fi surprins, într-adevăr, o tendință demnă de analizat dincolo de cadrul unei astfel de anchete. Este însă de netăgăduit că scriitorul nostru s'a gândit în primul loc la român și la trebuințele acestui fel de literatură de a se încadra cel puțin pe linia problemelor vieții, pentru a izbuti să se afirme.

Un răspuns tipic, din care se răsfrâng preocupările autorului, pe care el le socotește în linia tendințelor actuale din literatura noastră, îl dă Sergiu Dan: „se poate... descifra un început fericit de abandonare a criteriilor strict estetice pentru o scontare mai adâncă a realităților sociale care vor impune și o nouă viață a formelor artistice... cred că literatura actuală trebuie să ajungă un mijloc de exprimare a „condiției umane” a omului vremii noastre. Fără a părăsi marile izvoare ale artei și gândirii din trecut, scriitorul ceasului de față e obligat, sub pedeapsa de-a ajunge un sim-

*) „Mediurile sunt deopotrivă de felurite ca și animalele înșile”.

plu meșteșugar al cuvintelor, să răspundă aspirațiilor populare“.

Trebue stăruit asupra unor idei din răspunsul acesta. Mai întâi, e necesar să spunem că dacă e vorba de „o scrutare mai adâncă a realităților sociale“ nu vom avea garanția unui progres literar, de vreme ce orice preocupare de material nu poate căpăta conștințire de artă literară până când nu intervine artistul talentat care să-i dea viață în acest sens. Preocuparea socială din unele poezii lirice bunăoară este, desigur, interesantă ca diversiune psihologică, dar fără valoare cât timp lirica socială astăzi nu și-a găsit încă realizatorul ei de geniu.

Dacă e vorba însă de *tendință* (în înțeles de *teză*) socială, ea ar însemna, prin covârșirea interesului de artă și frumos o degradare a literaturii: mulți scriitori contemporani o dovedesc cu prisosință.

Iar dacă d. Sergiu Dan se gândește mai mult la preocupările romanului de azi, va trebui să-i amintim că acest gen, în special prin complexitatea lui, e dator să sconteze nu numai criteriile strict estetice (ce formă de *artă*, mai la urma urmelor, se identifică oare cu *esteticul*?) ci să se preocupe de problemele vieții și ale realității, pentru că sub orice fel de formă s'ar prezenta, romanul transfigurează și dă ființă vieții unui grup omenesc. Că el poate evidenția în această creație mai mult indivizii în raporturile lor reciproce, sau colectivitatea (cum face Jules Romains, de pildă) este o chestiune de alt ordin, după cum este și preferința pentru psihologic sau social, care-mi par a fi două realități ce nu se exclud. Cu toată afirmarea recentă a identității dintre *estetic* și *artistic*, la noi, — cred că întreaga evoluție cât și analiza fenomenologică a artelor arată imposibilitatea acestei suprapunerii de noțiuni, fără o echivalență între ele. Nu cred deci că dacă romanul e o „felie de viață“ publicul îl preferă din lăcomie pentru felii mai mari; ci, mai curând, pentru firescul motiv că pretutindeni s'a întâmplat la fel (o observă și Cezar Petrescu în ancheta de față), dar s'a întâmplat pretutindeni la fel pentru că romanul aducea satisfacerea unei cerințe eterne a sufletului nostru: o adâncire a vieții, o privire mai totalizantă a peripecțiilor ei, și poate încercarea de-a desbate oarecum filosofic misterele acestei „condiții umane“ pe care ori cine dorește s'o identifice cât mai deplin, iar atunci folosește și experiența altora. Moda, complexitatea genului, calculele editoriale ș. a. or fi și ele condiții care promovează romanele dar nu-s hotărâtoare pentru a *selecta* acest gen, cum ar fi spus G. Ibrăileanu. În înclinările autorilor și preferințele publicului, trebue să-și afle ecou problematica mai adâncă a vieții, care decide, cu siguranță, calea evolutivă a genurilor literare și a directivelor spiritualității în diversele epoci. Dominantele spiritualității vremilor, epocilor, sunt teme din problematica vieții omenești și ele se răsfrâng atât în cugetare cât și în artă. Exemplul: Filosofia lui Descartes și clasicismul francez, curentul romantic și exaltarea eului în filosofia și literatura respectivă, etc.

Dar factorul hotărâtor este neapărat și aici în personalitățile geniale care sintetizează dominantele epocii, le transformă sau chiar

le creează, pe când cei mărunți sunt simple rezonatoare ale acestei atmosfere: „romane pentru mai târziu“, în care istoricul își va regăsi documentarea tonului fundamental al epocii. Desigur însă că acestei condiții, abstract expuse, variază după împrejurările diferite de timp și spațiu, în mare măsură, ca toate formele vieții spirituale de altfel.

Că între misticismul literaturii de acum vreo treizeci de ani (lucrul întârzie la noi odată cu întârzierea importului modei și cu pasul greoi al racordării de sursa principală, a snobismului autohton) și între intuiționismul bergsonian, urmat de psihologismul introspectiv al lui Proust este o relație strânsă, nu mai poate tăgădui nimeni. Dar, pe când la alte popoare această direcție de gândire a găsit creatori de geniu care s'o surprindă, să-i dea viață în expresia operelor lor (muzica, literatura, plastica), la noi au găsit ecou numai interferențele acestei direcții cu altele, și cred că nici unul din literații noștri n'a reușit să se identifice cu această undă mistică, străină de altfel mentalității poporului românesc, al cărui fatalism este practic și bazat pe un determinism rațional sui-generis...

La fel, s'a întâmplat cu freudismul și sociologismul captat — cred, fără izbândă — în extremismul poeziei contemporane. Pentru ce hotărăște la fructificarea acestor tendințe și dominante ale vremii personalitatea artistului creator, genial?

Pentru mai multe pricini:

a) Pentru că el găsește prin creația sa expresia trainică necesară vitalității unei inspirații, unei teme, unui subiect.

b) Pentru că arta nu e, prin urmare, imitație și oglindire servilă.

c) Pentru că mediul, oricât de variat, este *condiționant* și nu *constitutiv*, în toate creațiile spiritului omenesc.

d) Pentru că materialul și forma în care-l toarnă artistul sunt numai elementele construcției, ale creației pe care dânsul le armonizează insuflându-le viață asemeni creației demiurgice, în expresia lor definitivă și sub care se vor manifesta în lumea nouă ce a luat ființă *prin* ele.

E de observat, în privința răspunsurilor date de către diverșii autori ce au participat la această anchetă, că unii au în vedere materialul operelor literare, alții formele literare și aproape niciunul criteriul adevărat care diferențiază literatura în esența ei specială. Majoritatea răspunsurilor se referă la explicații psihologice — unele destul de rafinate cum e cazul d-nei H. Papadat-Bengescu*) — sau la explicații sociale; pe când cei mai puțini, sau ocolesc dificultatea problemei sau arată, ca d-l Petru Manoliu, că problema nici nu se pune. Ori constată, e vorba de același scriitor, că publicul e lipsit de educație și literatura de sinceritate. În schimb, literatura trebuie *dirijată*. (Chiar când scriitorii n'au talent?)

Critica românească — înafară de Perpessicius (iată un om fericit în „critică“, cu acest prilej!) nu are nici un preț sub raportul obiectivității. Așadar nu dela această critică putem să creiem criterii

*) Să se vadă »Cronicarul« edit. de »Naționala-Ciornei« de săpt. cărții, p. 6.

(= să cerem criterii?). Nu are nici autoritate nici autorități. Orbecăște; iar atunci când, incidental, dă peste un adevăr, această critică știe să mânjească adevărul cu un rânjet galben...“ În afară de faptul că d. Manoliu, care a scris de curând frumoasa carte „Rabbi Haies Reful“, exagerează în cele spuse pentru a epata, cred, pe cititorii „Cronicarului“ d-lui Ciornei, trebuie să reținem de aici credința tânărului romancier, eseist — și mi se pare chiar critic. —

a) că literatura ar putea fi dirijată,

b) că critica ar putea face acest serviciu de dictatură a gusturilor, mai ales dată fiind lipsa de educație a publicului cititor și datorită faptului că „Haosul contemporan român este atât de mare încât între imitație și banalitate, scriitorul de multe ori, preferă trivialitatea“.

Problema dirijării gustului public e o chestiune de educație în același timp și de politică dictatorială, care, e drept, a încercat să fie realizată și în Italia — unde editurile publică de câțiva ani pe noul autor care e Ducele — și în Germania, unde „Mein Kampf“ a lui Adolf Hitler este desigur, de pus alături de goeziile lui Goethe — de ale lui Heine nu permite rasismul să le apropiem, — ori de Kritik der reinen Vernunft a marelui Immanuel Kant! De aceea, nu vom insista în această privință, mai ales că e și chestie de preferințe personale...

Dacă însă critica ar putea face serviciul de diriguire, mă îndoiesc. Rolul criticii este de a interpreta, de a valorifica — fără preocupări programatice, neadecvate scopurilor sale pur teoretice, — de a alege după criterii estetice și de artă: atât! Critica poate da sugestii și poate expune valori. Dacă *trivialul* predomină însă în gustul public, ea nu poate face poliția de moravuri a gustului, pe care educația și cultura serioasă, necesară unui nivel de adevărată artă, nu le-a putut crește. Critica judecă cum trebuie să fie artistic, *ceea ce există literar*; nu decretează *ceea ce poate exista artistic* în viitor, deși în funcțiunea ei *normativă* ea se raportează la valori, arătând cum trebuie să fie arta. Dar aceste valori au oarecare stringență numai prin idealitatea lor, critica indică cel mult semnificații necesare, nu realități posibile, judecățile ei de valoare nu-s prevederi de existențe, fiindcă nu-s nici judecăți de constatare. Valorile la care se referă critica sunt *postulate, cerințe ideale*; nu-s decrete și ordonanțe polițienești, ucazuri sau ordine de zi. Valabilitatea acestor cerințe ideale își are oarecum garanție și justificare apriorică față de creația artistică și criticul admite că artistul, în ceea ce vulgar se cheamă *inspirația* sa, a trăit imperioasa stringență a acestor valori ale artei pe care le-a contemplat în frământările lui ce au condiționat, fenomenologic vorbind, conștiința lui de artist.

Iată pentru ce într'un studiu plin de miez și de umor chiar impresionistul Emile Faguet credea că critica nu are nici un efect asupra cititorilor, mai ales că el o socotea un gen de literatură, de beletristică.*) Noi credem că critica *poate* avea efect asupra cititorilor;

dar mai întâiu acestora li se cere educație: gust, pricepere, experiență artistică, sensibilitate, imaginație, etc. Și pe *acestea* critica nu le poate crea, nici nu le poate dirija după bunul ei plac, deoarece, peste toate, *spectatorului* în artă i se cere *libertate și bunăvoință spectaculară*; altfel, nici aici nu există dragoste cu de-a-sila.

Această dirijare de conștiințe, despre care d. Petru Manoliu vorbește cu îndreptățit entuziasm, este o operație posterioară funcțiunii critice, selecționării și interpretării ei. Ea este o sarcină a psihologiei artei, aplicată la educație. Și numai o critică psihologă, pe care nici noi, nici d. P. Manoliu n'o putem îndreptăți, și-ar putea pune, pe cale abuzivă, astfel de probleme. Incolo, găsim de o perfectă îndreptățire celelalte constatări care dovedesc că d. Petru Manoliu este el însuși un critic lucid: depravarea fără precedent a literaturii de azi, invazia nechemajilor, lipsa de respect pentru limba românească, lenea, ignoranța și inconștiența scriitorilor... Dacă am avea ceva mai multă tinerețe în curajul nostru, n'ar fi prea mare greutate să admitem și cerința cea mai entuziastă a d. lui P. Manoliu, pe care domnia sa o enunță cu un umor irezistibil, ce nu cred că va conveni editorilor, prea iubitori de reclamă fără condiții: aplicarea de pedepse scriitorilor vinovați.

*

Iată constatări și idei care pornesc din experiența scriitorilor. Suntem departe de naivitatea maioreșciană care, neștiind să aprecieze gustul celor cu experiență scriitoricească, tăgăduia creatorilor de artă literară dreptul de apreciere critică. Maiorescu n'avea intuiția acestor minunate binefaceri ce pot decurge din astfel de aprecieri. În orice caz, ancheta editorială pe care am discutat-o mai sus pune o imperioasă problemă. Ea, sunt sigur, va revoluționa dacă nu critica literară, desigur însă, istoria literaturii. Ar fi bine, anume, ca literații să-și scrie singuri rostul și valoarea în dezvoltarea literaturii naționale. Ne-ar scuti astfel de greutatea și erorile, așa de nostime uneori — mă gândesc la unele cazuri recente — ale investigației ulterioare care poate avea și proasta inspirație de a nu ține socoteală de părerea autorului însuși!

Vedeți domniile voastre, iubii cititori: *autenticul și autenticitatea* ar deveni categorii de apreciere în arta de astăzi; iar istoria literară, acea grefă de autentificare documentară, ar fi lipsită de atâtea osteneți și dibuieli...

De altfel, pentru că și avem chiar încercări de natura aceasta, bănuiesc că întreprinderea va merge progresând. Tăgăduiesc însă criticii literare competența de a se amesteca în acest domeniu.

Cluj, 8 Iunie 1936.

ROMULUS DEMETRESCU

ȘI SIMION CREDE ÎN VISE

Înainte de pornire locotenentul adjutant și-a întins gâtul, s'a înălțat pe vârful piciorului drept și i-a răcnit în timpane peste urui-tul dantesc al motorului:

— Feriți-vă de un Taube roșu. Insist asupra acestei recoman-dații; este blindat. Nu e chip să-l doboare cineva. Mitraliază pră-păd... seceră, ce mai! P'onoarea mea...

Acabrat, împins dela spate de ultimele cuvinte lăsate în vâr-tejurile de aer de sub avion.

Vorbe...

*

Bébé-ul plutește printre coloane uriase de nori și tăcere, ne-închegate temeinic, imateriale chiar. A pornit, alături de gând, în-tr-una din năstrăvanele — și cât de obișnuitele-i! — călătorii; în... misiune. Inghite timp și kilometri cu tenacitate de Saturn. Și totuș pare un cățeluș de casă mare răsărit ca o năstrușnică Veneră, din valurile unei mări de vată. Dar însăși senzația aceasta de sbor în-tr'un infinit frate cu moartea, are dedesubturi pedosnice, minore, puerile. Svăcnirea înainte, în gol, în nimic, generată de o mână de inger sau de destin, dezordonat, poetic chiar, între cenușiul lutului de jos și gris-bleul adâncului pur de sus, se nuanțează parcă tot în involburări surprinzătoare și copilărești. Steaua motorului — ce bine seamănă cu fulgerarea de o clipă a unui astru căzut vijelios în noapte! — încununată angelic cu cele două mii de ture ale elicei, se alătură luceafărului de dimineață în scipiri de lumină stropită dintr'un nevăzut havuz și — simultan — răsfrântă dur în retro-vizarea cu aspect uman a oglinzii dela bord. Vaporii de benzină încinși la paroxism în cilindri stelei, se exteriorizează impetuos în flăcări rosietice cu miros puternic, specific, dar familiar. Flacăările acestea!... Tășnesc în frânturi de clipe, imperturbabile, continue, pe țevile de scăpare așezate simetric, ca niște ochi dilatați enorm în fața grozăviei și a neantului, — devin apoi dăre albicioase de fum, iute împins în haos de vâltoarele de aer verminate aproape omenesc de gemetele spirale și rozacee ale elicei. Trepidațiunile motorului au atâta unitate, sunt atât de ligamentate, de închipuie fizic, vital se pare, încât totul vibrant care dă impresia de ușoară unduire, de fericită legănare într-un debarasaj total de lest omenesc, pare o fi-rească reacțiune pentru echilibrarea marelui efort mecanic al explo-ziunii. Cât de aparentă devine, cât de transformată, convulsiunea gazelor încinse în carapace oțelite la două mii de grade!

*

Totdeauna în clipele de nelămurire sufletească, de coșmar, căpitanul Brădișteanu Petre preferă tăcerea, somnul. În sbor, cân-

tecele somnului, admenitoare, moi, sunt fărâmi de viață, de suflet, fără nădejde de închegare într'un tot mai înainte avut, trăit, indispensabil. De aceea, ca pentru un autocontrol psihofizic, se cercețează pe sine minuțios, atent. Cercetează apoi dacă maneta de gaze — acest necesar pumn al avionului — este pusă în regim, prinde manșa la verticală între genunchi, verifică poziția compasului și se reazimă de speteaza scaunului, moale, cu nervii neutralizați.

De data aceasta speteaza a gemut altfel ca de obicei, sec. Perna scaunului s'a prăbușit total sub greutatea trupului rămas — curios! — oarecum încordat. Ca niciodată, imensitatea îl înfioară. Il înfioară și singurătatea sufletului, vieții, în imensitatea aceasta. Curios!

Aparatele de bord sunt de perfectă punctualitate. Motorul funcționează frumos, rotund. Comenzile răspund milimetric. Cum să-și explice încordarea? Cum, chiuitul sec al spezezii? Cum, avertizarea locotenentului ajutor? Cum, înfiorarea care încă-i persistă în carne? Singură pârghia mitralierii — trăgaciul acesta făurit sub zodia morții — pârghia de oțel bronzat ca o epidermă de creolă sensuală, îi este tovarășe de nervi: a rămas cu piedica nepusă. Cum? Când? Unde? Întrebări fără rost... Nu prea are încredere în Lewiss-urile astea, dar pe a lui a considerat-o totdeauna însuflețită: o soră iubitoare mai ales în momente de grea cumpănă. Benzile cu cartușe așteaptă inerte, enervant de inerte: sunt încărcate până la refuz cu moarte. Deasupra, radiatoarele armei, cu aspect suav de fluturi, de efemer.

A uitat de sfatul locotenentului ajutor? Nu-și poate răspunde cu o afirmație întreagă, nici cu o negare absolută. Vorbe de om fricos? Hm!... Poate... A rămas nehotărît, dar a curmat o obsesie pe care nu o putea pricepe logică, pentru că era lipsită de simetria, de scara regulată a logiceii. Din subconștient, de undeva afund, întunecat în el, răsare cu o sfântă cerbicie, ambiția, orgoliul, *fudulia*, cu care desigur a venit atavic pe lume.

Își amintește de porecla ironică a maiorului cu cap de lup: „Petruș fudulul!”

Faptul că din toate luptele sale aeriene — și slavă Domnului sunt câteva! — dacă nu eșise biruitor, scăpase teafăr ca din escapade rău concepute, îi adaogă o încredere în sine, o atitudine certă, care cu timpul și oțelirea în primejdie a devenit un al doilea eu. Petruș fudulul! Zâmbește încrezător în forțele, în steaua sa. Din fundul zării, pe dreapta, masivul Oituzului lipit de munții vulcanici ca o frunte îndurerată, îi zâmbește, peste creasta cea mai dârză a hotarului, cu vârful inundat în soare. Porecla îi place. Chiar i se potrivește. Se potrivește și cu ținuta majestoasă a decorului de sub el... chiar cu dunga aristocrată a Siretului ascuns pe alocuri în stuh și crânguri de sălcii. De ce să se supere? De ce, mai ales, să o nege? Il măgulește chiar. Strașnic psiholog capul zbârlit al maiorului Popovici!... Scăpase vorba odată, la întoarcerea dintr'o recunoaștere pe Olt. Ca cea de acum (ce liniștită este dunga bănuită a frontului!). Era să-l coste viața. L-a costat doar avionul și vreo trei zile de foame și rătăcire printre munți și nemți. Căzuse între duș-

mani, dar reușise să întâlnească un post românesc întârziat atunci când nădejdea era flacăra pe sfârșite.

La grup era mort. Sau, în cel mai bun caz, prizonier. Când rupt și murdar, s'a arătat după sborul buclucaș, a fost o întreagă surpriză, apoi o tot atât de întreagă bucurie. În cortul său, prăbușit pe lada de campanie, Simion ordonanța plângea cu ochii cât cepele și cu negru la capelă. Era singurul om din grup care nu aflase de întoarcerea sa, care nu mai credea în această întoarcere. Când l-a văzut rezemat de ușorul ușei, mare, murdar și lat în umeri, s'a frecat la ochi ca după somn, a stat o vreme buimac, apoi s'a apropiat asemeni lui Toma din Scriptură. L-a pipăit, l-a întors, l-a cercetat cu dragoste de frate. Când într'adevăr s'a convins că omul răsărit în rama noduroasă a ușii e „don' căpitan”, i-a prins o cismă prăbușit. Avea trupul deavalma cu pământul și nu i-a dat drumul multă vreme.

— Ce era, sărac de mama mea, să spun cuconii... O omoram...

Când l-a chemat maiorul, s'a așteptat la o primire senină. Dar ochii de lup l-au cercetat aspru :

— Ei, căpitane ?...

— Am onoarea...

— Te-ai săturat ?

La început n'a vrut să-l îndârjească. Și-a închipuit că-l va birui cu o atitudine rezervată.

— Se 'ntâmplă, domnule maior...

Cuvintele aproape cereau iertare deși fapta-i fusese de erou. Vorbea domol împotrivindu-se năvălniciei firii.

— Te-ai săturat ?

— Eu ?

— Da' eu ? Cu dumneata vorbesc.

Atâta intenție în glas l-a biruit. A apăsât pe vorbe crude, cum îi era obiceiul :

— Pasăre să fie...

Și-a încordat grumazul, și-a sumeșit chipul, ochii și i-a poleit cu toată încrederea de sine.

Dorise să-și bemolizeze atitudinea. Nu isbutise. Nu era chip să isbutească. Poate nici maiorului nu-i plăceau vorbele microase. Și, peste toate, nu se putea înțelege în postura de umilit.

Capul de lup l-a cercetat stufos, pe sub sprâncenele căzute ca două arcade subțiate în afară. Și-a adunat gura pungă și a șoptit ironic :

— Fudulia, căpitane... fudulia...

Vorbele-i aveau ecou de toacă la vecernie. Totuși i-a răspuns prompt :

— Da, domnule maior.

Orice gând de abținere era fum. Moderația, legendă. Maiorul a stat o vreme încruntat ; el, senin. Apoi s'a întâmplat nebănuitul : șeful și-a deschis chipul într'o iluminare cu sens frățesc, eroic. Numai o clipă, numai o suficiență clipă. Și l-a fixat apoi într'o atitudine de totală indiferență. Masca a fost superbă. Dar o curioasă

strălucire tot i-a rămas în ochi.

— Poți să pleci.

— Am onoare...

— Stai. Iei dela rezervă Newport-ul 53. Știi... în locul celui distrus... Completezi escadrila.

— Prea bine.

Era sigur că între el și maior, în clipele acelea, s'a legat o frăție pe deasupra tuturor cuvintelor, tuturor atitudinilor. Newport 53 era cel mai bun aparat dela rezervă. Maiorul a mai încercat o lovitură, ca o scuză:

— Vezi nu-l dai pe orice mână. Ar fi preferabil chiar, să-l amenajezi numai pentru dumneata.

— Toate cele douăzeci și patru de mâini ale mele sunt deopotrivă.

— Bine, bine... totuși...

Era vădit încurcat. Și desigur a fost fericit atunci când călcăiele căpitanului s'au întors la două unghiuri drepte, iar trupul svelt i-a dispărut dincolo de ușa adăpostului de comandă.

Căpitanul a câștigat lupta.

La popotă toată lumea l-a întâmpinat cu noul său nume: *Fudulul*.

La început i s'a părut curioasă eși...

Rrrrrrrrrr Cluj / Central University Library Cluj

Un răpăit scurt, o grindină pornită din senin, îl sucește în scaun.

Rrrrrrrrrr...

Din spate, după un looping vijelios, cele două cruci mari, negre, simetrice, de pe aripile unui Taube, cabrează dușmănoase, în sgomotul de foc al mitralierii, în uruitul motorului pus în plină desfășurare a forței. Aripile sunt roșii.

Rrrrrrrr...

Mașinal, face manevra obișnuită de picare. Alunecă pe o aripă lin, obosit, dezorientat în aparență, ca să dea impresia că avionul nu mai depinde de el, că nu-i mai este stăpân unic și hotărât. Neamțul nu se lasă înșelat: din înălțime trece din nou pe lângă el și-l prinde în avalanșa neiertătoare a gloanțelor.

Rrrrrr...

„Gluma se îngroașe”, gândește. Imprejurarea îl depășește, îl reduce microcosmic în spațiu. Amprenta sfatului dat de ajutor la pornire, i se fixează ca o obsesie pe creier, cu toate că momentul este prea aspru ca să se incurce în aduceri aminte inutile. Drumurile morții îl ocolesc însă providențial. Continuă să cadă. Totul se reduce la o spirală cu aspect cețos, nebulos, în iureșul neoprit al căderii.

100... 900... 700...

Căderea este în sensul ei întreg... 650... 400...

Altimetrul oscilează isteric, cu nervi de om și furie de fiară. Neamțul a rămas sus. Răpăitul mitralierii nu se mai aude. Masivul Oituzului a rămas și el sus, lângă neamț. 300... Ah, acul acesta al altimetrului! Se sucește în cadran, ca un stilét în carnea lui.

Din slavă, pasărea roșie îi supraveghează svârcolirile, asemeni medicului experimentator moartea unui cobai. Stă parcă în loc, re-zemat de nori și de surprinderea cu care îl luase. Surprinderea a-ceasta... Nu și-o putea ierta... Unde e Popovici?... Ochii de lup... „Fudulia căpitane“..

La înălțimea unor dealuri își redresează aparatul și gândurile... 250 de metri... De sus, crucile negre și aripile roșii, au prins ma-nevra și intenția. Pică cu foșnet de condur spre Bébéu, care co-tește între două dealuri împădurite. Jos, jos, jos de tot, ca pentru a da încă odată mâna cu copacii.

Da. Acum poate lupta. Se pregătește cu înfrigurare ca pentru un mare drum. Pielea de creolă a mitralierii așteaptă supusă; fluturii radiatoarelor stau să-și i-a sborul; gloanțele cu căciuli țurcane, la fel.

Cabrează puternic. Se vrea zeu. Urcă aproape drept în sus, cu toată puterea celor două sute de cai ai motorului, cu toată în-cordarea mușchilor, a nervilor, a voinței. Păsările au ajuns la aceeaș înălțime. Se cercetează, se măsoară, se sfidează. La un gând își îndreaptă mersul cu fața spre pământ, ca pentru un salt final. În cercuri mari, elastice, au început să-și dea târcoale, veninoase, stra-tegice. De câteori se ivește prilej bun se scuipă cu gloanțe, în dăre de foc și moarte, scurte și la început roșietice.

În câteva minute, căpitanul Brădișteanu a avut tot atâtea oca-zii de victorie, câte de înfrângere. Lupta aeriană e mai schimbă-cioasă ca vremea de Mai, ca luna femeie. Avioanele continuă să se rotească în zgomote asurzitoare, în miros de moarte și benzină, în imagini apocaliptice, în fulgerările mitralierelor. Se iscodesc, se în-tretae, se umilesc, se măsoară, în salturi, în volute, în dansuri neîn-chipuit de ritmice, înfiorător de ritmice, groaznice, nebunești, pen-truca în clipe după clipe să pară înfrânte, nimicite, făcute una cu neantul, sau pentruca apoi să se întoarcă și mai vajnice, și mai invincibile, mai uriașe. O, Fonk!... O, von Hoech!... Viața voastră, elanul vostru, faima, bucuriile, victoriile, lacrimile, nebuniile voastre, le dorește, le caută, le trăește, căpitanul acesta care are undă de-parte, în lașii războiului, o fiică, o soție, părinți. Și — desigur — le trăește și dușmanul purtat pe aripele roșii sub semnul crucii ne-gre. Fratele de colo — fiara de colo? — neînchipuitul, măreția de acolo.

Cercetează aripa dreaptă: avionul s'a inclinat. Este perforată. Și a fratelui flutură ca o cârpă gata să se desprindă de trup. Ta-bloul cu aparatele de bord sare în țândări. Simte cojocul străpuns deasupra umărului, deasupra inimii. Un cablu de comandă a ples-nit. Și fiarei îi flutură un cablu ca o batistă pornită fără întoarcere. Manșa se mișcă greu, apăsător, nerertător. Avionul se leagănă: la început unduios, încet, apoi mai tare, mai amețitor. Desigur, va intra în vrilă și cu vrila, în moarte... Desigur, una cu pământul... Așa va fi murit și Muntenescu... Desigur; și neînchipuitul și măreția de a-colo se clatină... Totul este nedesăvârșit... chiar și logica... Încă o rafală de gloanțe... Desigur, încă una... Maneta bronzată a mitralie-rei nu-l trădează, nu-l părăsește... Ce amantă credincioasă... Desigur...

Rrrrr...

De-ar mai putea să facă încă un salt! Numai un cabraj voi-nicesc, cel mai frumos din cabrajele ce s'au făcut și se vor face!... Frumos. Ca 'n povești... Cu orice risc. Pentrucă riscul este acum tot atât de util ca și o fugă lașe? Sau tot atât de inutil? Nu. Pentrucă frumosul, groznicul frumos *acum este tot... întreg...* Desigur, ar isprăvi cu bine...

Sub el, sufletul de oțel al păsării slăbește. Încet, încet, cât de încet! Nu va ceda. Orice ar fi. „Dacă altfel nu mai merge, am să intru'n el”. Într'adevăr, altfel nu mai merge.

„Hai. Încă odată!”

Îndeamnă motorul și sdrențele avionului ca pe niște prieteni prea oboseți după un lung urcuș. Trage manetele în plin. Avionul s'a îndreptat desnădăjduit spre soare și dușman — de ce s'o fi așezat tocmai în lumina astrului? — Când a ajuns în dreptul pasării roșii, s'a întors brusc pe o aripă și a căzut cu toată greutatea pe ea. Acum. Acum. Cum ar vrea să gândească, să admire, să di-sece! Dar gândul a înghețat; timpul nu-i răgaz să se desfășoare; timpul strânge de gât, îl sufocă. Incolăcite într'un tire-bouchon uriaș. Taube și Bébé, neamț și român, frate sau fiară, măreție, nemărginit, orgoliu, tot, tot, se înfig în gol într'o prăbușire liberatoare, cu viteză astrală, imaterială. Ce sfântă este atracția de veci a lutului! Trebuie să se afle cineva vreodată, să-i cânte un imn de slavă acestui matematic 9,81!... O reechilibrare nu există. Uruitul motoarelor uitate în plin regim paralizază orice inițiativă, singura, marea, splendida hotărîre fiind realizată. Fratele din carlinga avionului roșu este disperat. Acolo a biruit stărvul. Unde e transfigurarea? Un biet om, un nimic! Moare, cu pieptul strivit între manșe și turela mitralierii. Îi vede ochii enormi — două universuri distincte — eșiți din orbitele căscate ca și abisul de sub ei.

Fratele!...

Gândul îl sgudue profund. Inchide ochii. Strânge dinții într'o scrâșnire cu nimic omenesc în ea. Aici încă a biruit lutul. Lutul de jos... golul. Uf! Capul de lup al maiorului!... „Fudulia căpitane!”

Un șoc!...

O oprire neașteptată, ca pe marpinea unei nebaneuite prăpastii. Deschide ochii obosit. I s'a părut. Continuă să cadă. Repede, repede, de tot repede... I-ar fi părut rău altfel. Jos, aceeași prăpastie. Mare, nefârșită... golul...

Avionul dușman — fiara? fratele? — cu cele două cruci negre pe aripi roșii — ce obsedante sunt! — și-a luat un sbor normal, obișnuit. Prin ce împrejurare? Datorită cărui miracol? Și aude motorul. Clar, regulat, rațional. Și el continuă să cadă... Aude și un hohot de răs... Fratele? Dușmanul? Simte și el o prăbușire mai fantastică decât cea fizică, mai nebunească... Face un salt. Alegoric printre aripi — altfel de aripi — și se aruncă sfidător în gol, împotriva lutului, spre soare.

Hohotul de răs continuă.

Nu e cumva hohot de plâns?

Trenul înaintează în păcănitul ritmic al roților.

Pe banca din față a compartimentului, doi călători cercetează o revistă humoristică. Și râd... și hohotesc... S'au oprit o clipă și 'au privit mirați, surprinși de tresărire în somn a căpitanului din față, dar imediat și-au continuat nevinovata distracție.

Căpitanul aviator Brădișteanu Petre — noul comandant al escadrilei Nr. 3 — se încruntă vrăjmaș spre cei doi. Și-a dat vag seama de gestul dictat de subconștient. Ameșit, privește pe fereastră. Peisagiile se succed tipice; nu rețin ochiul. Debunăseamă, nu mai e mult până la capătul călătoriei. Ese pe coridor. Simion ordonanța, îi face loc respectuos. Ce caută Simion aici? A, da! Trebuie să-i ia geamantanele.

— Simioane.

— Ordonafi.

— Crezi în vise?

Ostașul își cercetează stăpânul cu mare nedumerire.

— Cred don' căpitan, că-s dela Dumnezeu.

Gara X.

Căpitanul Brădișteanu plutește încă în sborul de vis. Il apasă o mare îndoială; o mare nelămurire îl obosește: „Și Simion crede în vise...”

N. LADMISS-ANDREESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PE TREPTE DE SGURĂ

Pe trepte de sgură și cărări de lavă rece,
Am coborît grăbit pe drumul care trece,
Printre vulcani, spre țara cântată de Dante.

Dunga zorilor de toamnă învinețise par'că
Și-un glas ironic se părea că-mi strigă: Încearcă,
Infernul de-altădată și-a strămutat împărăția!

E-o nebunie ce faci tu, să rătăcești pe lângă focul ce s'a stins.
Pe-aici, de nerăbdarea locului știut, doar ochiul tău mai poate fi
[aprins
Și 'n urmă ca și focul, va licări și el așa de slab!

Am mers mereu 'nainte pe-aceleași cărări de lavă.
O clipă nu mi-am ridicat privirea s'o îndrept spre slavă;
Din ce în ce cu întunericul mă înfrățeam.

Încă doi pași și-am poposit la porțile bătrânului infern
Pe care 'n exaltarea mea îl socoteam etern,
Intocmai ca și timpul așa de ne 'nțeles.

Acolo-am plâns toată durerea sufletului meu.
A răsunat tânguitor și lira lui Orpheu,
Mucegăită într'un colț, cu strunele plesnite. Cluj

Și barca lui Charon în râul Stix, care-a secat, —
O jertfă ne 'nțeleasă, ședea cu trupul aplecat
Și vâslele sfărmate 'n pietre.

Pe trepte de sgură și cărări de lavă rece
M'am reîntors tăcut din drumul care trece,
Printre vulcani, spre țara cântată de Dante.

Din nou, mi s'a părut c'aud același glas.
Întoarce-te și pleacă iară! Necercetat numai Edenul a rămas!
Te du să plângi și-acolo ... pe-aceleași negre pietre ...

G. PAMFIL

TOAMNA POETULUI

Poetul palid a respirat bănuitor,
Cu ultimă putere, sfârșitul greu de vară;
Apoi a început s'adune
Cu patimă avară —
În trupul lui din care
Vlaga a pornit fugară

Ca'ndrăgostiții de-o înmormântare —
A inserării purpurie'nsângerare,
Cu toate săgețile fâlfâinde de cocoare —
Înfipse 'n cel din urmă cer albastru —
Și tot mai depărtatul ciripit de rândunele,
Sub ultimele calde licăriri de stele.
Iar șirurile lungi de fire argintate —
Păienjenșuri străvezii pe lunci,
Ce flutură pe cumpeni de fântâni
Și taie oglinda apelor adânci —
Le-a grămădit în ochii șterși și triști.
Apoi, când toamna a'nceput să se îmbrace
Cu tot mai dârze promoroace,
Cu vânturi purtătoare de melancolii,
Cu forfoteala dela vii,
El a'nceput, spre zările 'ncețate,
O țară neștiută să tot cate:
Din pieptu-i delicat, de viorele,
Și-a lepădat, treptat,
Într'o batistă de dantele,
Într'a dimineții rece boare,
Tot roșul apusurilor solare,
Și tot suspinul crângului pleșuv,
Iar în obraji păstrat-a doar
Incendiarie roze, de car-nortuar,
Și-a rămas restul galbenă ceară a albinelor,
Culeasă din vraja grădinilor;
De pe buze, frunte și mâini
A pornit să-și desprindă —
Ca un prea grăbit sol din lumea asta,
Ca frunzele în parcul obosit de vară —
Sărmana lui viață solitară.
În urmă, cu degete lungi și galbene
Ca lumânările din biserici —
Plutind ca pe coarde din ghitară,
De pe cer a adunat tremurător paloarea lunei
Și-a presărat-o pe obraji subți —
Veștmânt de rece sărbătoare,
Născut dintr'o neînțeleasă așteptare;
Iar licărul arzând al luceferilor neastâmpărați
Cu scara febrei l-a scoborît
Și l-a prins în ochii lui de vise bogați.
Și 'ntr'un târziu,
Când melodia toamnei semăna pustiu,
S'a desprins de-aici, gânditor și potolit,
Cu rostul împlinit,
Iar mâinile-au rămas încremenite
Ca două file de ciaslov îngălbenite.

— — — — —

Au tresărit din lânzezeală în al vieții drum,
Aruncând gând milos spre cel plecat,
Ai truhadurului tovarăși în rime cu parfum,
Și cu tămâia crizantemelor l-au mângâiat.

C. ANGELESCU

I N S P I R A Ț I I

după GABRIELE D'ANNUNZIO

Cânturile mele
sunt odraslele pădurilor,
sunt odraslele nisipului,
altele ale undelor,
altele ale soarelui,
altele ale vântului.
Sunt adânci cuvintele-mi
cum sunt rădăcinile
pământului,
altele-s senine
cum sunt firmamentele,
calde ca și vinele
tinere,
aspre ca tușișele
din drum,
și deavalma cum sunt nourii
de fum,
netede cum e cristalul
muntelui,
tremurând ca frunzele
de plop,
umede ca nările
unui cal în galop,
slabe ca mirezmele
care umple zările,
sunt virgine ca bobocii
florilor,
sunt nocturne cum e roua
cerului,
sumbre cum e asfodeala
iadului,
mlădioase ca răchita
vadului.
și sunt fine
ca o pânză ce păianjenul
o țese între tulpine.

în românește de
GIUSEPPE CIFARELLI

ORAȘUL NORDIC

ROMÂN

(urmărire)

Când apărură soția lui, se răsti la ea:

— Cine mi-a umblat la cărți?

Eu, răspunse pe același ton:

— Crezi că ți-am mâncat eu cărțile? ar fi fost prea grele de mistuit.

— Imi lipsește un caet în care am început o nuvelă.

Băjescu răscoli toate caetele de pe masă. Dădu peste obiectul căutat în bibliotecă,

— Cine l-a adus aici?

— Cine altul decât tu? răspunse d-na Băjescu imperturbabilă. Eu nu-ți transport operele dintr'un loc într'altul.

Băjescu nu-i mai dădu atenție, ci întinse mulțumit caetul lui Mantu.

— Vezi dacă e ceva de ea.

Mantu luă caetul și citi cu ochii împănjașiți.

Literele mărunte, și ștersăturile de fraze îi jucau dinaintea privirii. Era un scris destul de încălzit; cu greu putu desprinde un înțeles, mai ales că atenția lui era îndreptată spre Mariana și Corneanu, cari vorbeau în șoaptă. Ii vedea cum stau apropiati și în gândul său se petrecea cu totul altceva decât acțiunea descrisă în nuvelă. Se împăcase cu situația; alegerea făcută de Mariana, era aceea pe care ar fi făcut-o poate oricare femeie. Corneanu purta o frumoasă uniformă de ofițer, ceea ce atrăgea mai mult decât toate talentele grupării. Uniforma vorbește întotdeauna, chiar și celor ce nu-i înțeleg graiul. Corneanu nu era atât de bine ca tip; dar ținută și fizic. Ii plăcea să chefuiască și toată conversația lui se învătea în jurul acestor chefurî monstre, cari i-au atras faima de om de petrecere. Rar rătăcea în această conversație câte o idee. Cu Bonea nu se prea avea bine, îi părea prea îndrăsnă. Iși permitea aluzii și spirite cari vedeau interesul ce îl purta Marianei. Mai era și inferior în grad, căci și Bonea purta uniformă, însă o purta cu mai puțină prestanță.

Intr'o seară la cinematograf Corneanu îi făcu figura: Bonea debita spirite Marianei și fiindcă ea se amuza foarte bine, Corneanu fu cuprins de gelozie. Se zăvori în tăcere tot timpul reprezentației — o tăcere ostilă și prevestitoare de furtună. Când părăsiră cinematograful, îl luă pe Bonea la rost de ce a vorbit în cursul reprezentației, fiindcă el n'a înțeles nimic, din film. Bonea părăsi jicnit ceata, fără să-i dea vr'un răspuns. Corneanu, făcând uz de gradul mai mare ce-l avea, îi ordonă să se reîntoarcă. Bonea nu se supuse.

— Am să-l aranjez eu! țipă Corneanu.

— Ce-ți trece prin minte? zise d-na Băjescu indignată. Dacă faci una ca asta, ai terminat-o cu mine.

Incidentul n'a luat proporții, căci atunci s'ar fi sfârșit cu vizitele lui Corneanu la Băjescu. El își dăduse seama de aceasta. Pe Bonea însă nu-l putea înghiți. Raporturile dintre ei s'au mai ameliorat, fiind siliți să stea de vorbă unul cu altul în casa în care se întâlneau zilnic,

Când sfârși lectura nuvelei, Mantu întinse caetul lui Băjescu.

— E bine.

— Nu trebuie încă retușată?

— Ici colo.

Băjescu vâri caetul în sertarul mesei și se ridică. Luă chibriturile de pe etajeră și-și aprinse o nouă țigaretă. Ochii săi străluceau de mulțumire,

— Am s'o trimit unei reviste din capitală.

— Crezi că ți-o publică? Or poate nu ești în curent cu moravurile literare dela noi?

— Le cunosc foarte bine. Dacă n'ai un prieten la redacție, manuscrisele iau calea coșului. Mai trebuie să fii autor „consacrat” ca să ți se publice o lucrare. Unii editori pretind, când iscălești contractul, ca manuscrisul să cuprindă neapărat două trei capitole pornografice, aceasta ca să se vândă cartea.

— Cum văd n'ai nici o șansă.

— La mine se schimbă chestia. Dacă aș vrea, aș putea publica și la „Fundatii”; cunosc bine pe primredactorul revistei, care mi-e și rucă.

În timp ce ei discutau, Mariana se ridică de pe canapea înviorată. Privind mereu la maimuțările lui Bonea, care imita pe d-na Băjescu ce își despletea părul în fața oglinzii, îi veni o idee.

— Ascultă, Bonea, pe tine te-ar prinde bine să fii o femeie, zise ea.

— Crezi că aceasta m'ar mulțumi, ca să nu-mi mai trebuiască alte femei? ripostă el.

— Lasă fleacurile. Haide să încercăm.

— Nu vreți cumva să mă nașteți a doua oară?

— Nu fi impertinent și supune-te ordinului meu.

— Mariana luă o poziție marțială. Bonea făcu o mutră comică și luă poziția de drepti.

— Să trăiți. Sunt la ordinele d-Voastră.

— Vrei să facem o poznă astă seară?

— Da, să trăiți.

— Atunci desbracă-te.

Bonea protestă indignat.

— Ai înebunit?

După oarecare chibzuință adăugă.

— Dacă faceți și voi la fel, mă supun ordinului d-voastră.

— Nu ți-am spus să te desbraci aici, caraghiosule, ci în camera de alături, îi zise Mariana. Ia hainele acestea ale mele și

îmbracă-te cu ele. Vino după aceea să ți-le potrivim pe talie și să te aranjăm.

Corneanu privea cu necaz această scenă, însă n'avea încotro. Trebuia să accepte capriciile Mariane, chiar dacă nu-i erau pe pe plac. Bonea se repezi în camera vecină și peste puțin timp apăru travestit în femeie. Hainele îi erau cam largi, dar îi veneau bine.

Mariana îi vâri în corsaj două prosopuri, cari îi bombau pieptul. Ii puse o perucă pe cap ce o avea Băjescu dela un bal mascat, îl pudră și-l făcu cu ruj pe buze. I se dete apoi ciorapi bej și pantofi de lac. Bonea se lăsă aranjat, ca un copil, căruia i se pregătește o jucărie. Neastâmpărul îl făcea extrem de mobil; Mariana îl ținea însă de scurt:

— Astâmpără-te, dacă vrei să te fac bine!

Bonea se supuse, însă la câțva timp făcea iarăși o mișcare din cap sau din mâini. Când fu gata, Mariana îl prezintă celorlalți.

— Priviți domnilor și doamnelor, aveți în fața d-Voastră pe „Dama cu Camelii”.

— Poate „Dama cu canalii”, zise Corneanu care încerca să facă un spirit, mascându-și reaua dispoziție.

Bonea se înclină în fața tuturor ca un bărbat, uitând că e femeie. Mariana îl ghionti și fiindcă Bonea era gădilicios, se svârcoli ca un pește. Făcu câteva tururi prin odaie, mișcându-și șoldurile provocător. Mariana îl lăsă să se sature de fițe și strâmbături. Il apucă de braț.

— Acum vino să facem trotouarul. Altfel va fi târziu și ne pierdem clienții.

D-na Băjescu îi întrebă:

— Ce aveți de gând?

Bonea, neastâmpărat ca un mânz pe care l-ai prins pentru prima dată la căruță, se năpusti cu Mariana pe stradă. Băjescu ar fi dorit să-i oprească, însă jocul era prea amuzant ca să renunțe la el. Luă pe el un palton și eși în poartă împreună cu ceata. Strada era destul de întunecată; în cartier nu era nimeni. Bonea își aprinse o țigaretă; și trase câteva fumuri, făcând o mină vicioasă. Mersul lui legănat, obrazul de fată, îl făceau de nerecunoscut. Ajuns la colțul străzii, se opri. Mariana se retrase câțiva pași, înfricoșată. Bonea se plimbă de câteva ori în sus și în jos, scrută întinericul, aruncă țigaretă cu un gest blazat; se comporta ca o adevărată vânzătoare a amorului. Nu era nimeni la ora aceasta. Incepu să-și piardă răbdarea. Întâmplător zări o siluetă, care venea din partea opusă, mergând spre centru. Când fu mai aproape, Bonea recunoscu persoana: era un camarad de al său, care era și el oaspe obișnuit al lui Băjescu, de câteori venea cumnată-sa Melina. Bonea nu mai putea de bucurie. Mariana, plină de frică se retrase. Bonea începu atacul, îndreptându-se spre Butzy, camaradul său.

— Ai un foc, micule?

Butzy se opri, se căută prin buzunare și scoase cutia cu chibrituri. La flacăra chibritului zări fața necunoscutei, care îi părea

destul de frumoasă. Bonea deschise ochii mari și-i aținti provocător asupra lui Butzy.

— Vii cu mine?

Butzy îl măsură de sus până jos, cântărind formele. Silueta îl mulțumea. Dar nu voia să-și facă de lucru cu o pasere de noapte.

— Nu dragă, sunt grăbit, răspunse el. Dealtfel vin tocmai dela o femeie, așa că n'aș avea ce căuta acum la altă femeie.

— Femeea dela care vii nu ți-a oferit ceea ce îți ofer eu.

— Lasă, nu-ți mai lauda marfa. Stai pe aici, sau ești vreuna din localuri?

— Am cameră separată în apropiere.

— Cum de faci trotuarul prin părțile acestea? Nu găsești țipe-nie de om. Ar trebui să-ți alegi o porțiune populată, mai la centru.

— Mi-e frică de sergenți, răspunse Bonea, subțindu-și din ce în ce glasul, ca să nu fie recunoscut. Știi bine că în acest oraș cu moravuri puritane, comerțul amorului e prohibit. Bieții burlaci sunt puși la regim sec.

Butzyi holbă ochii uimit. Termenii aceștia nu i-a prea auzit la o profesionistă a amorului. Te pomenești că are de a face cu o intelectuală, care practică iubirea din cauza mizeriei. Sau mai știi? O face chiar din rafinament, sau din dorința de aventură. Aceasta ar fi un adevărat chilipir, pe care nu e permis să-l scape.

— Ei, haide să-ți văd apartamentul, se hotărî el la o încercare, nu fără strângere de inimă.

Aventura îi surădea, dar teama de pericol îi inspira prudență. Cotiră în strada laterală, întunecoasă. Butzy își trecu mâna pe după talia lui Bonea și începu să-l chestioneze.

— Cum te numești, fetițe?

— Matilda, răspunse Bonea prefăcut.

— Ești româncă?

— Ce ai avea să fiu, unguroaică? Crezi că noi româncele nu ne pricepem tot atât de bine ca și unguroaicele în meseria aceasta? Deși concurența e mare totuși noi facem tot posibilul să nu ne dăm de rușine.

Butzy zâmbi înveselit; dar se opri deodată, căci strada devenea din ce în ce mai întunecoasă.

Fusese adeseori la Băjescu; de astădată găsi că e foarte priemidios să locuești prin partea locului. Privi bănuitor în jurul său, gândindu-se că necunoscuta poate fi o excroacă, care îl târăște într'un loc ferit, unde îl așteaptă o ceată de pungași. Instinctiv își pipăi baioneta dela brâu; era la locul ei. Păcat că nu și-a adus și revolverul. Prin astfel de cartiere trebuie să pleci înarmat.

— În definitiv unde mă duci? Bonea se lipi de el, stăpânindu-și râsul.

— La mine.

Degetele lui Butzy atinseră din întâmplare pieptul improvizat al lui Bonea ca și când ar fi atins o flacăară, își zmuci mâna. Trebuia să se decotorosească de această persoană, cu orice preț. Bonea, simțind intenția lui, deveni amenințător.

— Te rog să nu-ți bați joc de mine și să mă lași în drum !
Prietenii mei se află în apropiere, și dacă ți vin în ajutor !

— Dar ce vrei dela mine ? zise Butzy desnădăjduit.

— Te vreau pe tine.

Butzy își vârî mâna în Buzunar și scoase portmoneul. Intinse lui Bonea o sută de lei.

— Cred că moneda aceasta mă poate înlocui foarte bine. Ia-o, și lasă-mă să plec, căci am de lucru.

Gestul său nu prea semăna a act de curaj, îl găsea însă mărinimos și aceasta îl mulțumea. Contrar așteptărilor, Bonea începu să țipe :

— Îndrăznești să mă insulti. Eu nu primesc bani de pomană. N'am nevoie de bani nemuniciți. Vino cu mine să încheem tranzacția și atunci poți să-mi oferi contravaloarea.

Treceau tocmai pe sub geamul lui Băjescu, care era deschis. În geam Mariana, Băjescu și Corneanu. Rădeau cu hohote, căci auziseră o parte din convorbire. Butzy îngălbeni. Băjescu strigă lui Bonea sentențios.

— Adu-l sus Bonea. După atâtea peripeții merită să bea un pahar de vin cu noi.

IV.

Sărbătorile Paștilor se apropiau. Școlarii plecau acasă plini de voieșie; militarii cotopeau trenurile, deșertând orașul; profesorii din altă localitate, părăseau și ei „Orașul nordic“, mergând să petreacă vacanța. Membrii grupării, compunându-se mai mult din militari și profesori, trebuiau să-și suspende activitatea. Vacanța dura până la reîntoarcerea lor — o pauză destul de lungă pentru creatorii dornici de a-și valorifica produsul. De astă dată nu mai aveau atâtea nerăbdare; găsiră un teren de activitate mai plăcut în casa lui Băjescu. Mariana plecase. Societatea s'a complectat cu surorile lui Mantu, sosind dela Universitate să petreacă vacanța acasă și Melina, sora d-nei Băjescu. Bonea se familiariză repede cu noua situație; în locul uneia dispărute, s'au ivit trei, tot atât de frumoase ca și Mariana. Nu era nici o pierdere. Sora mai mică a lui Mantu, Norma, se deosebea de celelalte femei din casa lui Băjescu prin culoare. Era blondă. Dansa admirabil la „Esplanade“; avea silueta distinsă și mișcări grațioase ce se adaptau ritmului muzicii, ca într'un poem. Și fiindcă Bonea era poet, simțea mai bine decât oricine această analogie. Mariana aflase despre noua societate constituită, din convorbirile telefonice cu Corneanu; trimitea scrisori pline de regret că nu poate fi și ea prezentă. Acest regret conținea și o mică părere de rău că lumea se amuză fără ea. Era o uitare. I se părea că ovațiile publicului îi sunt culese de o altă protagonistă, ce venea după ea. Un furt, din gloria ei de femeie în stare să trezească turburări nu numai într'un singur bărbat, ci în mai mulți, chiar dacă și-a ales dintre ei unul singur. Nu cunoștea pe surorile lui Mantu, de aceea nu vedea cu ochi buni această intrare a lor pe scenă. Mai târziu când le cunoscuse, văzându-le lipsite de orice intenție de uzurpare, se atașă de ele cu toată im-

petuozitatea firii sale.

Ultimii cari rămăseră era grupul dela Băjescu. Mandi, care se pregătea și el cu soția sa de plecare, înainte de a porni, lăsase câteva instrucțiuni celor ce rămăneau, privitor la pregătirile ce aveau să le facă de ziua cărții — zi în care avea loc tradiționala șezătoare literară a grupării.

Băjescu își asumă răspunderea interegnului, cu gravitate, simțindu-se flatat de misiunea ce i se încredințase. Mandatul nu și-l putu duce la îndeplinire, căci membrilor rămași nu le ardea acum de lucruri serioase.

— Haide să facem ceva, spunea el luând o atitudine autoritară.

— N'am făcut destul până acum? ripostă Bonea cu un răs impertinent.

Încercarea eșua. Nu se mai gândea nimeni decât la propria lui persoană. Gruparea era uitată, ca și când nici n'ar fi existat. Atmosfera în care trăiau era atât de refractară oricărei munci organizate, încât era imposibil să-i mobilizezi pentru un scop determinat.

Mandi observase de mult desinteresul ce domnea la ei. De aceea nu privea cu ochi buni cele câteva figuri feminine, cari au răsturnat disciplina, semănând anarhie. Știa el să-i adune iară la un loc, căci se bucura de multă autoritate. Dar nu mai era entuziasmul de odinioară. Pentru a redeștepta în ei acest entuziasm, trebuia să recurgă la diferite procedee de flatare a vanităților la care creatorii nu erau dispuși să renunțe niciodată.

Ultima plecare fu a lui Mantu. În fiecare vacanță o lua razna. Celor de acasă le spunea că pleacă într'o localitate apropiată; nu voia să lege de nasul lor destinația călătoriei. El însuși nu cunoștea prea mult această destinație. Știa aproximativ stația unde avea să se oprească. Itinerariul și-l forma pe drum: rămânea în orașul în care se simțea mai bine și unde găsea mediul ce-i plăcea. Trebuia să evadeze din când în când din monotonia cotidianului, evadări pe cari se străduia să și-le umple cu un conținut cât mai bogat. Impresiile culese îi alimentau imaginația până la proxima evadare, când avea să le înlocuiască cu altele. Adevărata existență a lui o constituiau aceste escapade, cari îi furnizau trăiri. Viața nu trebuie lăsată să curgă uniform; Atunci când ai posibilitatea, fie chiar de trei ori numai pe an, trebuie să o trăiești.

Calculule și preceptele n'aveau ce căuta la acest ospăt. Avea nevoie de fapte, impresii și neprevăzut. Chiar dacă aceste fapte erau obișnuite, văzute prin prisma transfigurării, ele apar luminoase și inedite.

Aceste trăiri îi furnizau lui Mantu materialul pentru lucrările sale viitoare. Subiectele sale erau fructul observațiilor culese în aceste domenii. Căuta ceva în afară de comun, ca un vânător în goană după viață. Mirosul aventurii era suficient să-l aducă într'o stare de pândă și de așteptare înfrigurată. Din plasa ce o întindea, nu scăpau nici oamenii, pe cari îi prindea așa cum erau în realitate, înhămându-i la colecția lui de tipuri. Mulți nu i-au iertat acest obicei, când se recunoșteau în paginile vreuneia din lucrările sale.

Ceea ce-l interesa mai mult decât tipurile era femeea. Dela ea aştepta impresiile mari, sentimentele profunde, absolutul. Ea întruchipa idealul, misterul. Căuta în fiecare femeie acest ceva ce corespundea unei năzuinţe a sufletului său. Nu găsea niciodată. Cerce-tarea îl pasiona totuşi.

Se afla în trenul ce pleca spre Bucureşti. Avea bagaje puţine, un loc rezervat lângă geam şi compania unui ofiţer cu soţia sa, cari s'au aşezat în faţă. Zborul ce avea să-l întreprindă nu era prea mare; era însă îndreptat spre libertate. Şapte zile libere, o veşnicie! Chiar dacă ele au un capăt, sunt totuşi nemărginite. Nu trebuie nici odată să priveşti sfârşitul, ci să te bucuri de clipă. Să te arunci cu frenezie în vârtejul acestor şapte zile, fără să te gândeşti ce va urma. Aceasta e adevărata trăire! De ce să te gândeşti la proză atunci când eşti în plină poezie?

Înarmat cu această filozofie care venea ca o justificare a exaltării ce o simţea, îşi examinează curios tovarăşii de drum. Ori ce fiinţă îl interesa, deci şi acelea cu cari avea să facă un drum, închis în cutia unui compartiment. Ofiţerul era taciturn, de pe acum avea imprimat pe fizionomie plictiseala voiajului. Ea, dimpotrivă, era plină de vioiciune, fără să uite interesele mărunte ce le avea: de a-şi aranja bagajele, de a-şi pregăti culcuşul, de a-şi îngriji cele două pisici pe cari le purta într'un sac, dându-le de mâncare. Mantu, avea acum pe ce să-şi odihnească privirea.

— În locul acestor pisici, mai bine făcea un copil, gândi el. Cu o astfel de înfăţişare, ar fi putut da naştere la unul destul de frumos, dacă nu ar fi semănat soţului.

Dar imediat întrevăzu altă imagine. O femeie cu copii încetează de a mai fi femeie, devine mamă. A fi înconjurată de copii, nu e tocmai estetic.

Înmulţirea populaţiei a dus la şomaj şi la decadenţa speciei umane. Neomalthusianismul o venit tocmai la timp să pună o stavilă acestei expansiuni. Clasele privilegiate au înţeles aceasta. Cele sărace, victime ale ignoranţei, trăiesc în mizerie. Nu e deci nici un avantaj să ai copii. Un copil ar fi rupt o bucată destul de mare din fiinţa acestei femei, care nu s'ar mai fi prezentat atât de bine ca acum. O parte din frumuseţea ei ar fi fost transmisă copilului, n'ar fi avut nici o răsplată în schimb, căci copiii din ziua de azi sunt nerecunoscători.

Pierdut în reverii, Mantu auzi deodată invitaţia conductorului.

— Poştiţi în vagoane!

Trenul se puse în mişcare. Prin faţa compartimentului treceau călătorii grăbiţi să-şi ocupe locul. Câţiva dintre ei făceau semne cu mâna prin geamul deschis, luându-şi rămas bun dela cei din gară. Uşa compartimentului se deschise şi un domn grav îşi făcu apariţia. arătă spre locurile libere.

— Ocupat?

— Nu.

Îşi aşează bagajul în plasă şi se aşează, deschizând jurnalul ce-l avea în buzunarul paltonului. Mantu îi urmări câţva timp miş-

cările, dar negăsind în ele nimic deosebit, își întoarse capul, îndreptându-și privirea spre geam afară, unde se succedau peisagiile scăldate în apus de soare. Timp de un ceas își sătură ochii cu această priveliște. Intunericul îl împiedecă să asiste mai departe la desfășurarea acestui film al naturii, deși ar fi avut dorința, căci tocmai intrau în munți. Formele dealurilor se conturau misterioase, iar filmul ce întovărășea linia ferată părea adânc și nepătruns. Gările erau mai scunde și mai pitorești; oamenii, impetuoși și mobili, furnicau prin ele, repezindu-se la tren gălăgios. Șeful stației ridica lanterna, dând drumul trenului ce pornea mai departe. Totul părea fantastic în acest decor nocturn: oamenii, locurile, munții, fluviul.

Pleoapele i se lăsau grele peste pupile. Își rezemă capul de canapea. O oboseală plăcută îi străbătu capul. Uruitul roților îi sună în urechi; creierul frământa o imagine, ce se ștergea mereu. Reminiscențe pluteau în jurul său, făcând să răsară lumini uitate, lucruri trecute, gânduri și reflexii ce i-au brăzdat existența. Imaginile deveneau tot mai desprinse de realitate. Persoanele se confundau: cucoana cu cele două pisici le alăpta pe amândouă la propriul ei sân, și surăse când Mantu o întreba nedumerit:

— Ce faci cu monștrii aceștia?

— Sunt copilașii mei. Neumalthusianismul te împiedecă să ai copii, dar nu te poate împiedeca să crești animale. Omenirea e cu mult mai fericită cu animalele decât cu oamenii. Numai astfel poți scăpa de somaj. Animalele le poți tăia, oricând, dacă s'ar ivi pentru ele un asemenea pericol. Aceste pisicuțe am să le tai chiar mâine și am să le frig la grătar. Ce te uiți așa de mirat? N'ai mai mâncat carne de pisică?

Cucoana surăse din nou; un zâmbet fin, în care strălucea o dantură minunată. Mantu cunoștea această gură frumoasă, posesoare a unei astfel de danturi. Era Mariana. Tresări înspăimântat.

— Mă duc cu gemenii aceștia la clinică la București, spuse ea. Nu știu ce l-a apucat pe soțul meu de m'a năpădit cu plozi. Deacum nu mai sunteți voi copii mei, căci am și eu copii. Am să-i cresc mari, am să-i bag într-o cușcă și am să-i duc la circ. Iar eu mă las de teatru.

Dar ce căuta Mariana în acest compartiment alături de un ofițer? I-a plăcut ei totdeauna armata; totuși nu și-ar fi inchipuit niciodată să-l schimbe atât de repede pe Corneanu cu un altul. Acest ofițer era mai mare în grad decât Corneanu. Ia, să-i numere tresele de pe umăr: una, două, trei... Era lămurit. Mariana e ah-tiată după ranguri. Pentru un simplu grad în plus e în stare să jertfească totul. Ce ființă lipsită de sensibilitate! De ce s'a întovărășit cu acest tip, care nu-i oferă nimic? Și ai cui sunt cei doi monștri cari se joacă cu ghiarele prin corsajul ei?

O zguduitoră puternică. Trenul s'a oprit într-o gară. Câteva lumini slabe pătruseră în compartiment. Un călător se ivi în ușă; văzând lumina stinsă, nu îndrăzni să-i deștepte pe cei culcați. Por-ni mai departe în căutarea unui loc.

Mantu eși în coridor și deschise geamul. Aerul proaspăt îi

năvăli în obraz, împrăștiindu-i ațipeala. Cerul era înstelat; câmpia se întindea nesfârșită, ca o platformă uriașă. Nu mai era panorama munților; părăsiseră de mult regiunea deluroasă. Erau acum în plin șes, peste care trenul alerga gâfâind, spintecând liniștea nopții. Câteva forme de case se conturau în beznă, risipite în jurul unei gări fără importanță. O umbră se agita lângă vagoane, purtând un steguleț subsuoară. Mantu încercă să-și imagineze felul de viață al acestui cantonier, uitat de D-zeu în aceste locuri. Natura și singurătatea sunt frumoase, cu condiția să nu stai prea mult în compania lor. Atunci când ești condamnat să le supori o viață întreagă tirănia, nu mai rămâne din sentimentul naturii decât o oroare.

Întră în compartiment, înviorat de frig. Își reluă locul, acoperindu-se cu paltonul pentru a se încălzi. Cucoana se trezi din somn; se ocupă de pisicii ei, pe cari îi acoperea cu un șal. Figura ei apărea în întunericul compartimentului estompată.

— Nu știți la ce oră ajungem la București? întrebă ea, cu voce înceată, ca să nu-și trezească soțul ce dormea alături.

— La ora șase, răspunse Mantu. Mai avem încă patru ore de mers.

— Destul de mult. Ce nesuferit e să călătorești noaptea.

— Găsesc că e mai plăcut decât ziua, susținu Mantu, mulțumit că poate înjgheba o conversație.

— Nu sunt de părerea d-voastră. Noaptea e făcută să dormi liniștită într'un pat, nu să te chinuești pe o canapea incomodă, scuturat de tren.

— Pentru ca să poți aprecia somnul de acasă, trebuie să treci neapărat prin aceste chinuri. Numai prin contrast îți apare binele pe care știi să-l prețuești atunci când ai cunoscut răul. Din când în când, câte o călătorie noaptea, nu strică nimănui, mai ales celor ce sufăr de insomnii și ignorează valoarea patului.

Cucoana, fie că nu pricepu ceeace spusese Mantu, fie că nu avea poftă să între într'o filozofie complicată, tăcu. Indreptă paltonul cu care era acoperit soțul ei și își îndesă capul în unghiul canapelei. Mantu înțelese că n'avea interes pentru conversație; a spus doar o vorbă ca să-și exprime o stare de nemulțumire. Nu era capabilă să se ridice la înălțimea unei probleme. Așa sunt toate ființele acestea cu exterior frumos; crezi că se ascunde ceva în ele, dar nu dai de nimic. Preocupările lor sunt terestre. Mantu își dădu seama că aventura nu se ivește așa cu una cu două; chiar atunci când îți surâde, ea e mai departe de tine ca oricând.

Se rezemă decepționat de canapea. Nu mai vroia să știe că în fața lui se află culcată o femeie frumoasă. Nu se descurajă. O bătălie pierdută nu exclude victoria. Aventura există; nu la femei burheze, ci la acelea cu imaginație. Chiar dacă n'ar exista în realitate, ea tot există în închipuire. Subiectul determină obiectul. Dacă senzibilitatea lui o prelinde poate să ridice un simplu fapt la rangul de aventură. Depinde de cantitatea de neprevăzut pe care îl găsești în el.

(Urmează)

IONEL NEAMTZU

DIN POEMELE LUI ADY

Vară țărănească

Pe urma zilelor mele înzorzonate, veștede
Cu umblet de domnișor și a toamnă
Calcă o nevestă sdravănă, străbuna femeie
Vara, această țărăncă-doamnă...

Ferice de vlăstarele ei
Pentru care se apleacă cu dragoste adâncă
Ferice de copiii ei
Pui de oameni sdraveni, de stâncă...!

Ferice de cei ce se înnoiesc mereu
Ferice de favoriții verii
Ferice de câți trag cu coasa veseli,
Ca merii, ca perii.

Vara, buna noastră mamă,
Imparte darnic pace și vigoare
Imi ridic pălăria de domnișor
Înainte ei până la soare.

Vara, nu știe ce-i lenea niciodată
Trage cu coasa și cântă, dar nu aleargă
Seceră vârtos, fericită
Pe câmpia largă...

Dar eu sunt fătul toamnei
Un veșted fără vreme domnișor
Înainte-mi e iarna, în urmă vara
Și la primăvară am să mor.

Mă turtește biruitoarea vară
Vărsându-și peste ochii-mi parfumul, secretul:
Și-acesta a fost copilul meu
Dar s'a prea grăbit, bietul...!

Copilul nostru

Din măhnita-ne iubire nu irumpe
Copia ființei tale scumpe
Copilul nostru trece 'n alți altoi,
El va fi bucuria însetată
Și-o să se bucure și pentru noi...



Când vor veni pe-aici noui dumnezei
Să fecundeze 'n drum grădinele
Odată ... odată ...
Vor sângera în înfloriri gheorghinele
Și-o să răsune-o lungă sărutare.

Alții vor fi, și noi vom fi în ei
O fecioară cu ochii de cicoare,
Un flăcău cu suflet din soure,
Gheorghinele își vor cădelnița 'nflorirea
Și le vor face mai vrăjită întâlnirea...

Eu îi cânt slavă celui pentru care
Ne-am risipit suspinele, cântările,
Ne-am vânzolit îmbrățișările
Dar nu ne-a fost dat, noi nu l-am avut:
Altor altoi fructul nostru-i trecut.

Pe care o floare și-o rază de soare
Din aluat de constelații și genuni
L-am fi trimis să 'nfăptuiască noui minuni:
Copilul nostru cu noui și mari visuri,
Dar ni l-au refuzat străvechi abisuri...

Doamna albă a castelului

Viața mea, castel în destrămare,
Ingâmfată, jalnică ruină,
(Vezi ce mari mi-s ochii,
Și nu-i în ei scânteie de lumină).

Părăsite săli își sună golul
Și din ziduri ce-și curg năruirea
Caută spre văi două ferestre negre
(Vezi tu ce sfârșită mi-e privirea?)

Aici e casa de 'ntâlnire a tainelor.
Mirosul de criptă, mucegaiul,
Umbre, șoapte se tot răsucesc prin colțuri,
Stafiile-și mișună alaiul.

Însă ochii-mi uneori în noapte
Își strigă ființa 'ncinsă de ruină,
O doamnă albă umblă prin castel
Și din ferestre fulgeră lumină...

TEODOR MURĂȘANU

C R O N I C I

IDEI, OAMENI, FAPTE

† *Alexandru Ciura — Scrisoare în cealaltă lume.*

Tu nu mai știi nimic din ce se petrece în lume, din după amiaza zilei de Bunăvestire. La amiazi venisem să te văd, după 's. Liturghie, și-ți aduceam un corn de prescură, dar nu te-ai atins de el. Priveai obosit și trist. Erau ultimele ceasuri în cari ți-ai mai păstrat conștiința. Pasul greu al morții se apropia de tine, și ai trăit în negură și în neființă, până Joi dimineața, când deslegat de materia zdrobită, spiritul tău a ajuns mai liber și mai senin ca niciodată... Ai scris, mi se pare, și tu odată o „scrisoare în cealaltă lume”. Poate și sufletul tău a fost copleșit de melancolie, cum mă simt eu acum...

Da, tu nu mai știi nimic decând ai plecat în câmpiile elisee. Vei avea acolo treabă, vei verifica descrierea vieții celei eterne făcu'tă de Virgil și de Dante, și cred că te vei opri mai ales să meditezi asupra adevărului mărturisit de s. Pavel: „Ochi de om n'au văzut, urechi de om n'au auzit, la inima omului n'a străbătut, ceea ce a gătit Dumnezeu pentru cea care îl iubesc pe El"... Și în vecinicie de vecinicie te vei cufunda în minunile, pe cari nu este slobod omului a le vorbi”, după mărturisirea aceluiași apostol al neamurilor...

Cum tu nu mai știi nimic din ceea ce este în lume, iată m'am gândit să-ți trimit eu veste. Te-am prohodit în biserica noastră catedrală, în ziua de Sâmbătă, 28 Martie, în presbiteriu fiind așezat, cum se cuviue umiliților slujitori ai Domnului. În cuvântarea ce am rostit m'am răzbunat pe tine spunând că nu te-am putut hotări niciodată să spui o predică din amvonul acestei catedrale, — cum făceai, pe vremuri, la Blaj — pentruca să-ți audă și clujenii glasul înfiorat de credință. Tu știi că nu spuneam decât adevărul... Au vorbit mulți, frumos, literar, înduioșați, așa cum se cade la căpătâiul unui scriitor liric, și profesor de studii clasice... Toate meritele ți-au fost recunoscute, fără să mai fie atinsă modestia ta, care era mai gingașe ca o floare.

Profesorii și elevii dela toate școlile secundare din Cluj te-au petrecut, încunjurând piața și oprindu-se înaintea liceului indoliat pe care l-ai condus dela unirea cea mare. Corul elevilor tăi ți-a cântat în biserică și înaintea școlii... Cât ai trăit în lume n'ai fost niciodată în mijlocul unei mulțimi așa de mari... De data asta n'oi mai încercat să te ascunzi de oameni. Carul mortuar îți purta sicriul acoperit de cununi de flori. Da, prietene Alexandre, ai fost și tu o dată centrul unui mare conduct festiv, a unei serbătoriri lumești.

...Când ai împlinit cincizeci de ani de viață, nime nu s'a gândit să te sărbătorească și pe tine, cum vedem că e datina cu unii scriitori. Nu ne-ai descoperit ziua nici nouă, câtorva prieteni

statornici ai tăi. Și nu ai fost serbătorit nici cu alte prilejuri, pe cari lumea le cunoștea: cum era apariția vr'unuia dintre luminoasele tale volume de literatură.

M'am gândit odată, înainte cu câțiva ani, că ai fi vrednic și tu de o recunoștință a nației, chiar fără voia ta. Și am scris atunci un articol în care te propuneam pentru premiul național de proză. Eram, vezi Doamne — și eu în comisie. Dar înaltul areopag n'a luat în seamă indicația ce cutezam să o dau... Dar tu, când ai auzit ce-am făcut, erai să te superi pe mine în toată legea.

Totuși, iată, după ce ai închis ochii, n'ai mai putut opri pe nime să-ți recunoască meritele. Revistele literare au regretat dispariția ta, și unele au scris aprecieri juste și frumoase. Cu multă căldură a scris despre tine fratele Al. Lupeanu în „Unirea” din Blaj în coloanele cărei ai pus ani de-arândul atâta suflet. Și la „Radio” s'a dat vestea morții tale, în cadrul unei bune aprecieri...

Auzi tu? în câteva clipe numele tău s'a plimbat în cuprinsul României mari... Așa cum ai zburat tu, încă viu, cu gândul și durul, în toate colțurile țării, până nu eram adunați încă toți între aceleași granițe...

Nu știu dacă greșesc, dar mie mi s'a părut totdeauna, cum îți spuneam adeseori și-mi pare și acum că pentru avântul și puterea creației, — ori cât ar pluti scriitorii în nori, — e de mare preț recunoașterea și aprecierea lor până sunt încă în viață. Nu mă tem acum să te mai pot supăra, de-aceia-ți spun: cred că și tu, cu toată gingășia sensibilității tale de om și de artist, — ai fi lucrat mai mult și mai cutezător, dacă recunoașterea ți-ar fi venit, dela toți, până ai fost în viață. Știu că mulți te-au apreciat citindu-te, și alții au și scris frumos despre lucrările tale, până ai fost în lume. Dar mulți au și tăcut. Și mi se pare că chiar dintre aceia cari aveau datoria să vorbească. Mai ales în anii din urmă, cine mai pomenea în reviste de scriitorul Al. Ciura? Ca și de alții, în viață încă, de altfel... La noi nu există continuitate în nimic, până acum. Nici în aprecierea autorilor dinaintea noastră. Fie care generație ori școală literară e de credința că prin scrisul ei se face începutul...

Așa a pățit de curând și poeta Maria Cunțan. A trăit cu desăvârșire uitată vre'o douăzeci de ani. După ce-a murit, au început a se publica studii literare asupra poeziilor ei... M'am gândit, și de data asta; ce bucurie ar fi avut poeta să le fi cedit! Dar, până azi, afară de oamenii cari se interesează înșiși de-a nu fi uitați, — lumea românească uită cu patimă... Poate vei întâlni-o în câmpiile elisee și pe poeta dela Sibiu, tovarășă de scris a ta la „Familia” și la „Luceafărul”... Dacă vei întâlni-o, să-i spui că tinerii tot mai cântă și acum, de și nu mai știu de cine sunt versurile:

»Pe sub fereastră curge-un râu
Sunt lacrimi de-ale mele;
Copilele, cu șorțu'n brâu,
Își spală fața 'n elec

... Sunt două luni trecute de când te-ai dus în lumea cea nepătrunsă de mintea și inima noastră... Și totuși, aștept mereu să

te văd răsărind pe cele două trei străzi, pe cari aveai obiceiul să te strecoari printre oameni, pentru a ajunge la un adăpost, într-o grădină de vară, sau un restaurant... Masa ta, masa noastră, la care stăteam de vorbă trei-patru inși, o jumătate de ceas, s'a desființat. Cei trei patru, cari am rămas fără tine, ne-am răslețit. Dar ne mai întâlnim. Nu mai discutăm știrile zilei, din țară și străinătate. Tovarășul tău nedespărțit de plimbare, Pilu, umblă singur, ca o nălucă, nu se mai uită nici în dreapta, nici în stânga. Nu mai face plimbări lungi: dela liceu - acasă. Atât. Lancu, nu ne mai surprinde cu veniri neașteptate din București. Vânzătoarea de gazete, din colț, dela care cumpărai regulat atâtea ziare, e nemângăiată. Biata bătrână, lăcrimează îndată ce cineva-i pomeneste de tine. Spune că i-ai făcut un bine și de când te-ai dus: i te-ai arătat în vis și ai sfătuit-o cum să se apere împotriva unor taxe nedrepte cu cari a fost impus chioscul ei. Și a reușit... Alexandru care în biserică, la prohodul tău, abia a vorbit de lacrimi, stă cuc la o masă din grădina restaurantului. Il umple melancolia și merge și el tot mai rar pe-acolo.

Of! și nu știu dacă vei fi aflat: bietul Negus a fost înfrânt de oștirile noului Caesar din Roma, cu toate prorociile tale că Abisinia va fi mormântul Ducei. Vezi, tu te gândeai la vechile oștiri romane înfrânte în Entiopia, de care pomeneste Horațiu. Azi Abisinia e provincie romană... Se zvonește pe-aici că, dacă în Spania și în Franța se va întrona bolșevismul, Mussolini le va ocupa pe amândouă, declarându-le provincii romane... Pentru asemenea întâmplare dacă-l întâlnești pe Vergiliu spune-i să se pregătească pentru a scrie o nouă Eneidă...

... Sau voi acum, acolo sus, vă îndeletniciți cu altă poezie? Dacă veți fi început să căutați frumusețile Cerului și ale Domnului, cred că veți avea de lucru în veci de veci, și nu vă mai pasă de trecătoarele noastre nimicuri...

I. AGĂRBICEANU

La moartea lui Constantin Stere.

S'a sfârșit așa dar și furtuna marelui suflet sbuciumat, cum puține au fost altele în țara aceasta. Fiind în cel de-al 71-lea an al vieții, C. Stere avea o putere creatoare minunată, o energie care și-a amânat sfârșitul până aproape de încheierea operei sale capitale pe tărâmul literar, romanul „In Preajma Revoluției”. Subscriitorul acestor rânduri aștepta încheierea vastei opere pentru a putea oferi cititorilor acestei reviste un bilanț al ei. Și iată că viața scriitorului și-a curmat firul, înainte de publicarea întregului roman, despre care am dori să aflăm că va fi tipărit și restul din manuscrisul pe care-l socotim terminat. Dar cine știe de va fi astfel! Ar fi păcat să nu citim ce-a gândit Vania Răutu, prin mintea dublului sau C. Stere, despre frământările acestui neam pe care dânsul l-a iubit atât și așa de ciudat, în sbuciumul său prin Marea Trecere!

După ce, datorită temperamentului său furtunos și neîmpăcat, n'a avut noroc în politica țării noastre, pe care acest singuratic vi-

zionar o vedea în încăpăținată încredere altfel, împotriva tuturor, tot literatura a trebuit să-i dăruiască puțința unei spovedanii plină de sinceritate, caustică și iertătoare. Un om care a început să lupte sub flamura internațională spre a dărâma un imperiu, s'a resemnat să fie învins și să moară în singurătate în țara lui și a neamului său, ajuns pe căile întortochiate ale destinului la aceeași poartă, dar pe alte căi, ce el i-o doria. Și cu siguranță că sufletul lui, generos și bun, în toată strășnicia luptei ce-l inflăcăra, a înțeles că drumurile vieții, chiar când duc pe căi spinoase la înfrângeri personale, trebuiesc binecuvântate dacă propria suferință întărește binele tuturor. Stere a fost un învins în luptă. Justificarea înțeleșului acestei lupte nu era pentru el o scuză ci o lămurire a unui om care a greșit, a greșit grav, și mult, dar care a fost sincer și mai ales care și-a sacrificat totul pentru idealul său, oricând și până la urmă. Nu s'ar putea spune acest lucru despre mulți *patrioți* români contemporani, care înțeleg mai puțin sacrificarea gloriei personale, a popularității ieftene, pe care o gădila cu retorice stăruințe și, mai ales, sacrificarea unei cariere și a interesului propriu. A fost un strălucit profesor universitar de care studenții lui, și cei de opinii contrare, erau mândri. A fost un luptător la care pasiunea și inteligența se cumpăneau cu feluriți sorți de izbândă. Generația studenților ieșeni dintre 1913—1916 a avut în Const. Stere un adversar. El a avut în noi, entuziaști „naționaliști” extremiști, niște potrivnici cari-l admirau din toul absolutismului lor dar îl și combăteau cu pasiune. Pe vremea rectoratului său din preajma războiului, aceste două forțe adverse s'au ciocnit la Iași. Izbitura era impresionantă: un titan de o inteligență matură și de o cultură foarte aleasă, împotriva unui entuziasm tineresc a unui mănunchiu de post-adolescenți, începători într-ale culturii, printre care se aflau, e drept, câteva inteligențe strălucite ce și-au câștigat roluri marcante în societatea românească de după războiu. De fapt însă, nu se ciocneau aici decât două mentalități sbuciumate de fiorul și neprevăzutul sorții care aruncase zarul hotărârii viitorului pentru un neam ce nu cunoscuse decât suferința. Nu cred că s'ar putea judeca altfel în perspectiva istoriei acel sbucium din preajma războiului, încheiat astăzi prin moartea lui Constantin Stere. Nu-i nici creștinește, nici omeneste drept să ne pripim cu altfel de judecăți! Mai ales că patima de ori ce fel nu a fost niciodată cel mai înțelept judecător. Și, dacă nici-un judecător de pe lumea asta nu poate ierta cu desăvârșire nimic, oricât ar înțelege de mult, el nu poate înțelege desăvârșit toate. Un lucru însă trebuie însemnat. Oricât de neînfricoșată și de aprigă se afirmase atunci cerbicea de bour a Basarabeanului care credea că părerea lui și numai aceasta este cea bună, — ea a fost înfrântă. Din clipa aceea, din 1915, rectoratul lui C. Stere și situația lui politică în partidul în care era un fruntaș, au fost compromise. Și vremurile au vrut să arate, cu o epică cruzime, că el s'a înșelat. Dar nu trebuie să se uite că omul a înțeles în cele din urmă singurătatea în care se izolase și a aflat refugiu în acea mare spovedanie a luptei eroice pe care neînfrântul și neînțeleșul Vania Răutu

a cercat s'o înfăptuiască pentru binele semenilor săi. Moartea acestui luptător răpește dintre noi o fărâmbă din acel idealism curaj pe care Moldova l-a împărtășit — în forme variate — din belșug, pe tot cuprinsul țării în epoca modernă de înfiripare a statului românesc. Dacă în politica practică a democratismului românesc D. Stere va însemna o jertfă, mult timp neînțeleasă inciudat de impresionanta ei izolare, — pe ogorul spiritualității, și ca gânditor și ca literat, el va rămânea un îndrumător și un neîntrecut povestitor. În paginile sale epice, se găsesc superbe realizări de artă. Ele trebuiesc apreciate ca atare, făcând abstracție de simpatiile ori de antipatia noastră personală pentru omul ce ne va rămânea mult timp neînțeles, necunoscut — pentru unii — iubit, prieten sau frate de luptă — pentru alții. Artistul însă e al nostru, al tuturor. El este scriitorul care a dat limbii noastre una din capodoperele acestui secol.

Când istoria va căuta să găsească creațiilor acestui suflet un loc binemeritat, făcând dreptate gânditorului, criticului și romancierului C. Stere, ea va trebui să arate, fără patimă, atunci, că acel care a scris „*Evoluția individualității și noțiunea de persoane*“, articolele — de filosofie azi necercetate — din revista *Arhiva dela Iași*, (în care autorul lor apărea unul din primii răspânditori al filosofiei lui Wundt la noi,) precum și celebrele studii întitulate *Social democratism sau Poporanism* (publicate în „*Viața Românească*“), a fost o fală a scrisului românesc. Deasemeni, va trebui să se judece drept ideologia criteriului care a îndrumat din tăcere și liniște sub pseudonimul C. Șercăleanu, curentul poporanist (volumul „*In Literatură*“), alături de camaradul său G. Ibrăileanu. Socotim însă că numele lui Constantin Stere va însemna pentru viitoarele generații, trecute dincolo de negura prezentului, gloria unui mare povestitor ce se va desprinde din ciclul romanelor încadrate sub titlul „*In preajma Revoluției*“. Și atunci, când cei de astăzi, prieteni și adversari ai omului care a știut să iubească și să urască plin de înverșunare, vom fi pășit pragul unui timp prea tulbure pentru a putea desprinde limpede chipul unei personalități uriașe din vârtoarea actualității, — judecata istoriei va izbuti să spună mai mult și mai bine. Nouă ne rămâne, totuși, durerea zilei de astăzi, sinceră și vie: cu C. Stere a murit unul din prea puținii oameni mari ai vremurilor noastre.

ROMULUS DEMETRESCU

Arta de totdeauna și opera de succes.

Ici colo câte un juriu de premiere a romanelor noi, confirmă tot mai des prin alegerea lui predilecția publicului cetitor de azi pentru noutatea stridentă a conținutului cărții, căreia i se pretinde să violenteze curiozitatea și să antreneze până la urmă interesul crescând al lecturii. Clasicii au devenit oarecum monotoni. Obosesc atenția cetitorului, care din contră vrea ceva nou, pasionant, disracțiv și vioiu. Emoția sufletească poate chiar să rămână în umbră.

Orientarea aceasta din urmă a literaturii a fost de altfel semnalată cu competență și de unii critici. O revistă streină desvolta nu

de mult în paginile ei un subiect despre reîntoarcerea fantasticului, a imaginației fără zăbale, întocmai ca în epoca plină a romantismului. Cu o mică diversiune însă. Pe când artiștii acestui curent își puneau la contribuție în opera lor și sensibilitatea lor personală, la scriitorii de astăzi aceasta nu mai contează. Ceea ce nu înseamnă că n'ar mai avea-o. Se poate că da, însă ne mai fiind căutată de public, se trece și de ei cu vederea. Principalul e să între în grațiile cetitorilor, și încă ale cât mai multor cetitori.

Așa dar, literatura nouă își manifestă tot mai frecvent orientarea către un material virgin, încă neutilizat de nimeni, în măsură să încordeze prin sine curiozitatea cetitorului. Aplecarea aceasta a condus desigur pe scriitori și la romanul exotic, specie care cu produsele ei a fost distinsă bunăoară în Franța, chiar dearându-l în ultimii trei ani, cu marele premiu Goncourt. Se tratează astăzi cu foarte multă cinste așa numitele „cazuri”. N'am avea nimic de obiectat la aceasta dacă înfățișarea lor s'ar face în opere bine înghegiate, cu succesiunile de viață motivate, prin urmare opere trainice, în stare să reziste timpului lung. Totul e însă o simplă și ipocrită manieră, în stare să flateze gustul cetitorilor. Nu mă poate nimeni împiedeca să afirm că opera care cunoaște un adevărat succes de public este numai aceea care se impune, care satisface gustul la zi al amatorilor. Am spus „la zi”, ceea ce înseamnă la modă. Ce poate fi însă mai puțin stăruitor în durată decât moda capricioasă, supusă variațiilor de-o clipă ale gustului superficial? Ca să-și poată face cineva o impresie mai justă de transformările vertiginoase pe care le-a cunoscut moda literară după războiul încoace, n'are decât să enumere școlile, curentele numeroase, căroră s'au alipit majoritatea scriitorilor tineri. Din ce cauză s'a născut acest aspect accidentat al literaturii de după război? Fenomenul își poate avea două explicații convenabile. Pe deoparte, putem admite că fiecare literat și-a construit o estetică proprie — evident cu o mână-două de adepți — deoarece nu s'a putut ridica prin posibilitățile lui până la cea de totdeauna, sau, pe de altă parte, că fiecare a căutat să se adapteze fidel celei în cinste la public. Calea a doua conducând mai sigură către succes, a fost și mai cu predilecție umblată.

Așa dar, din grija succesului momentan, se dau la iveală opere prea ușor caduce. Dar știm din contră că un prilej de mândrie al artei este acela de a capta clipa în eternitate, și prin urmare, că opera de artă se întemeiază pe durată. Ce face însă viabilitatea, trăinicia unei adevărate lucrări artistice? De sigur că numai *expresia* ei. Să nu se uite că primii noștri strămoși, atunci când s'au văzut puși în fața unui obiect necunoscut, a cărui prezență le-a trezit în suflet o nouă senzație, poate plăcută, pentru a o perpetua cel puțin în memorie, au trebuit să inventeze, mai bine zis să plămădească din ei o numire, o expresie anumită pentru fiecare clasă din aceste obiecte. În clipul acesta, în afară de existența exterioară, obiectivă, a unor ființe sau lucruri, omul le-a insuflat acestora o *durată* așa zicând subiectivă. Se constată, prin urmare, că nu ținesc să dau aici expresiei unei opere literare înțelesul de

simplu înveliș exterior, cât mai atrăgător și cu pregnanță închipuit în accepția fomei la moderniști, fără de aderențe cu conținutul, — ci, cu totul altfel, trecerea întregului material al cărții prin retorta sufletească intimă a autorului, pentru a-i infuza un suflu viabil, pentru a-i reconstrui edificiul viu cu chin și interpretări personale, ascunzând în frumusețile ei semnificații unice, — retortă din care opera va ieși organic transfigurată prin expresia originală pe care i-o dă autorul. Numai expresia este aceea care face originalitatea unui artist. Noutatea ține de aportul material, de conținut.

Totuși, neverosimil, acesta din urmă ocupă un mai bun loc de cinstă la celitorul de azi, și scriitorii au sesizat situația. Un romancier de-al nostru, european convins, propunea confracților săi în paginile unei reviste de pe la frontiera de vest o rețetă de urmat pentru a fi pe placul publicului amator de cărți și deci pentru a-și asigura succesul. Rețeta nu-i deloc complicată. Din contră. Propune numai subiecte și le culege de pe unde vrei, numai din țara noastră deloc. Exemple: acțiuni singulare, cu transatlantice, avioane, cazinouri, femei fatale, încărcate de bijuterii scumpe, etc. Dupăcum se vede, numai obiecte luate de prin lumea metropolelor occidentale. Să fiu mai lămurit, precizez că scriitorul la care fac aluzie aici se ocupa de problema succesului literaturii noastre peste hotăr, lucru pe care îl leagă de armonizarea materialului romanelor românești cu ritmul modern, cu stadiul mai nou al tehnicei și în genere cu tot ceea ce poate capta interesul unui contemporan „sofer”. Să nu uităm fantezia. Expresia nu prea importă, din moment ce poți da cu ușurință acestor cărți o circulație universală, după ce au intrat pe mâna traducătorilor.

Însă, ca de dragul succesului de public să sacrifici cele mai elementare exigențe artistice — aceasta e rușinos. Deasemenea, pentru a să treci hotarele țării tale și să fii în asentimentul metropolelor occidentale, să părăsești izvoarele de inspirație ale specificului național, aceasta este o adevărată trădare. Un artist își îndeplinește misiunea lui în primul rând în granițele neamului său. Opera lui nu se poate concepe fără un mediu viu, care o antrenează, mediu cât de restrâns și în mijlocul căruia trăiește și el. Și, dacă ține mult să ne prezinte și Europei, atunci n'are voie s'o facă decât tot cu aceste elemente originale — în primul loc — ale neamului pe care îl sintetizează opera lui. Opera care circulă cu ușurință în oricare limbă, fără marca unei arome anumite, e fără rădăcini și deci supusă pieririi.

Să-mi fie îngăduit acum a mă întoarce puțin către început. Amintisem într'un loc de așa zisele „cazuri”. Se caută prin urmare subiecte extrem de interesante, care să ne rețină toată atenția, aruncând în penumbră arhitectonica operei. În felul acesta scriitorul își împlinește o lipsă: pe cea artistică. Îl satisface imaginația, care complică la nesfârșit acțiuni de senzație, pentru ca la urmă trăgând de după paravan în voie sforile, să se desfacă desnodământul. Pe un teren cu totul aparte vehiculează, e drept, și eroii lui Gib I. Mihăescu, de pildă, însă aceștia sunt de sine-stătători, sunt bine împli-

niți. Dincolo e altceva: se confecționează. Să se observe însă că goana scriitorului contemporan după asemenea cazuri, după conținuturi care se pot întâmpla, dar nu se înșiră pe canavaua de ficcare zi a existenței, este cel mai franc certificat de paupertate pe care el și-l iscălește singur, mărturisind că nu mai poate însuflă subiecte deja utilizate, devenite banale. Dar lovitura de senzație, violentarea prin noutate a interesului cetitorilor durează puțin — numai atât cât se citește. Noutatea e doar pieritoare prin esență. Cărțile croite cu ajutorul ei, e drept, mențin încordată atenția până la ultima scoarță prin mersul vioiu al acțiunii de suprafață, prin anormalul situațiilor, însă după sfârșitul lor nu le mai poți relua nicidecum, niciodată, pentru că noutatea deja cunoscută și netransfigurată în originalitate nu-ți mai poate oferi în urmă absolut nimic nou, se consumă deodată. Dincolo, cu autentică operă de artă se petrece cu totul altceva. Sund aici imponderabile care te captivează pe neștiute, pe care nu le poți epuiza, pentru că sunt mereu alimentate de seva viabilității, și la o asemenea carte revii din când în când cu mare plăcere, ca într'un crâng cunoscut, în care la fiecare cotitură afli totuși o nouă emoție, ori poate tot veche, însă de alt grad. Cărțile din care cineva își face un prieten de căpătâiu, tovarăș de singurătate, nu sunt niciodată alese din raftul celor confecționate după calapodul scrierilor polițiste. Din contră, acestea sunt ieșite din mâna marilor clasici. Multe din ele pornesc dela un acelaș lucru, dar simți că vine fiecare cu un parfum aparte, cu urmele adânci ale personalității artistului în sufletul căruia s-au plămădit ele. Aproape nimic din opera lui Shakespeare bunăoară nu e ceva nou. La noi, se poate spune un acelaș lucru despre Caragiale. Totuși, fiecare din aceștia sunt originali. Acești doi termeni, de obicei amestecați în confuzie, au fost mereu definiți, și nu găsesc necesară acum o insistare mai amplă în jurul lor. Cert este însă că în patrimoniul de artă adevărată, prin urmare din cea care rămâne, arta de totdeauna, pot păși numai opere originale. Celelalte, care se recomandă doar cu noutatea, pot fi numai opere de succes, uneori. Pentru cât timp, aceasta numai capriciul publicului o poate hotări. Cărțile acestea în sine sunt însă moarte.

ION ȘTEFAN

Un poet al neliniștilor metafizice. (Cu ocazia volumului „Cartea amăgirilor”).

A defini pe d-l Emil Cioran este un lucru foarte greu. Și tot atât de greu să-l încadrezi într'o anumită direcție de gândire sau într'un anume sistem. Asta, din două motive: scrisul lui Emil Cioran e așa de intim legat de întreaga lui personalitate încât ori ce desfigurare a lui ar însemna o însângereare și în al doilea loc, Emil Cioran are o *viziune lirică* despre lume și viață. Cu alte cuvinte, este un poet, al cărui ritmuri, isvorite din neliniștile metafizice și rădăcinile vieții, se boltesc în innuri de disperare sau în ditirambi de transfigurare. De aici, împărțirea cetitorilor în două tabere ireduc-

tibile: admiratorii superlativi și detractorii totali. Și tot de aici marea nedreptate ce i se face de mulți lui Emil Cioran. Noi nu ne vom opri asupra lor, nici asupra infamiilor turnate cu căldarea, de unii cu tâmpilele prea înfierbântate, în capul lui Emil Cioran. Mitul că Cioran este un neisprăvit, ca să nu zicem incult, găunos și fără substanță, că face pe nebulul ca să evite efortul constructiv și orânduirea sistematică, trebuie însă să dispară. Cine este familiarizat cu scrisul lui Cioran și cu problematica lui interioară de proporții într'adevăr cosmice, își dă seama de imensa lectură a acestui om. Cred că foarte puțini tineri din România au consumat mai multe cărți, și încă din acelea de dură și masivă gândire, ca Emil Cioran. Și tot așa cred că și mai puțini au topit atâtea elemente eterogene în cuptoarele experienței interioare, dându-le nimbul expresiei poetice sau filosofice ca Emil Cioran. Că Cioran preferă pe Simmel lui Kant sau pe Nietzsche lui Descartes sau dacă și-a făcut cult de fiecare zi din Dostoiewski și Barrés este cu totul altceva. Asta nu înseamnă însă, cum îi reproșează multe mediocrități doctorale și și atâtea capete uscate, că Cioran n'ar fi capabil să scrie doct, cuminte și școlărește. Sau, cum spun unii, că Cioran face pe „disperatul” din deficiență. Nu, domnilor! Focul spiritual al lui Emil Cioran, cu năpraznice accente vizionare uneori, crește din prisos, dintr'o bogată zestre. Izbucnirile lui vezuviale au punți de legătură, întocmai ca gurile vulcanilor, cu zăcămintele de lavă ascunsă în pânțele pământului.

Să fie lininițiți savanții noștri cu ochelari și cu spiritul strivit de erudiție moartă, că dacă ar vrea bunăoară s'ajungă profesor universitar, Emil Cioran ar putea, pe temeiul vastelor sale cunoștințe, să scrie frumoase cărți academice, cu trimiteri, citații și mare paradă bibliografică, pe care măgărușii noștri erudiți numai în foarte rare cazuri o cunosc la izvor. Așa se întâmplă că asistăm la paradoxalul spectacol ca indivizi cari nu cunosc, de pildă, limba engleză, să nu te mai scoată din bibliografie englezească. Ei, bine, Emil Cioran nu se încadrează acestui fel, așa zice, comod de a lucra. Din acest motiv, și scandalul provocat de apariția lui. Inteligența noastră discursivă, roabă tiparelor generale, este învățată să clarifice, să orânduiască și să fixeze orice fenomen, eveniment sau caz, sacrificând fără milă individualul în favorul generalului. Și atunci e firesc, în fața unui „caz” ca Emil Cioran, noi credem că Emil Cioran este un caz în scrisul românesc de azi, nici „fenomen” nici „nulitate”, cum afirmă cele două extreme, — ca această inteligență a categoriilor să se scandalizeze, văzându-și neputința de a-l încadra. Dilema ar fi, cam aceasta: Cioran e poet, dar nu scrie în versuri; e filosof și nu-și articulează gândirea în propoziții de rotonzimea silogismului aristotelian. Concluzia: îl refuză și unii și ceilalți. Privite astfel lucrurile, sfârșesc în ridicol.

Apariția lui Emil Cioran este un „caz” și trebuie acceptat ca atare. Trebuie să ne adaptăm noi îndrăzelilor sale metafizice și nu să-l coborîm pe el în platitudinile noastre, prea comode, ca să îndrăznească și prea sterpe, ca să rodească. Dacă metoda din urmă

se poate aplica multora, lui Emil Cioran nu i se potrivește de loc. Dar uzând de ea, cum au făcut mulți din criticii lui, riști să nu pricepi nimic și să sfârșești în ridicolul unor negații gratuite, determinate adeseori de contingente și considerații cu totul străine de substanța scrisului său. Vă aduceți aminte că Emil Cioran a fost făcut hitlerist și sfâșiat fără milă pentru că scria, cu marele lui patos romantic, despre Germania, și altele, asupra cărora nu ne oprim.

Și fiindcă am pomenit cuvântul romantic e bine să precizăm că acest întristat al veacului are multe puncte de contact cu filosofii romantici, cari își turnau marea lor sensibilitate și experiență poetică în termeni dialectici. E vorba aici de afinități și nu de influențe. Asemenea afinități s'ar mai putea încă stabili. Dacă vreți, Nietzsche—Cioran. Nu e vorba aici de comparație, ci de asemănare în ceea ce privește stilul de gândire. Și apoi s'ar putea trage concluzia că toți gânditorii de acest fel sunt în egală măsură poeți și filosofi. Amintiți-vă de titanul Hegel, care se înfiora la gândul că „știința omoară primăverile vieții”, la Schelling, Schleiermacher, Novalis, Nietzsche, Bergson.

Pe linia acestei îngemănări între filosofie și poezie, dacă vreți, la izvorul ei, în datul ultim și imediat, putem stabili punctul de plecare al lui Emil Cioran. Și tocmai din acest motiv trebuie acceptat așa cum e. Aici nu mai încap discuții și tocmeală. E un dat, ca moartea și destinul.

Prins la rădăcină, scrisul lui Emil Cioran, gâlgăitor de viață, moarte și pasiune, ni se desvăluie în toată unicitatea lui. Căci Emil Cioran, cum spuneam mai sus, eze un caz, un „unicum”, cu toate calitățile și cu toate fermecătoarele lui păcate.

Numai acceptând acest punct de vedere, putem deschide cu sorți de înțelegere cele două cărți, de complexă tensiune, ale lui Emil Cioran: „Pe culmile disperării” și „Cartea amăgirilor” (Editura „Cugetarea”, 1936). Rezumarea acestor cărți este imposibilă și după părerea noastră absolut inutilă. Nu se poate rezuma viața, moartea, individuația, cu toate cohorte de suferinți și transfigurări, destinul, iubirea, noaptea și femeia, muzica și dansul, boală și sfințenie, asceza și eroismul, cerul și pământul. Ele trebuiesc acceptate eroic, nu din lașitate, și trăite îndrăzneț până la halucinație. Numai atunci devin puteri demiurgice și extraze unificatoare. Pe întinsul și adâncimile acestor probleme, devenite sânge și nerv la Emil Cioran, detună fulgerile frumuseților inedite ale scrisului său. Și cu aceeași patimă Emil Cioran slăvește raiul veșnicilor de seninătăți cât și iadul păcatelor transfiguratoare prin depășire.

Cele două cărți pomenite condensează prea mult sânge sfințit de otrăvurile spiritului, prea mult nerv și prea bogate experiențe, consumate totdeauna la temperaturi supreme, ca să nu fie doi *psalmi* agonalii, două apusuri superbe prin frenezia reverberațiilor revelatoare. Și cred că aceasta este semnificația lor: sunt două cărți ale marilor sfârșituri, mai puțin cea dintâi, mai mult, total chiar cea din urmă. Sunt convins că așa de frumos numita „*Carte a amăgirilor*” este o *carte de lichidare* pentru creșterile sufletești ale lui Emil

Cioran. Din întunecimile ei vor naște lumini pentru alte planuri de viață sufletească, pe cari le întrevădem, poate mai puțin tumultuoase și poate mai svelte.

Le așteptăm cu toată încrederea

GRIGORE POPA

Inițieri muzicale

După ce am văzut sunetele constitutive dintr'un acord, cum și funcțiunile lor, pentru a construi armonic o evoluție de acorduri avem nevoie de un simț special — același care poate face instanțaneu legătura între două sentimente apropiate, două idei apropiate sau două fapte asemănătoare prin elementele comune pe cari le posedă, elemente cari nu sunt observate dintr'odată de ori și cine.

Acest simț special — e acela pe care muzicantul din naștere — îl utilizează de câte ori compune. Nu cred că e posibil ca acest lucru să se poată învăța. Se poate explica destul de ușor, însă atunci când e vorba să fie aplicat — se aplică prost, sau dacă se aplică bine, n'are nici un sens! Inchipuiți-vă un un acord: do-mi-sol-do, cu care începe o evoluție armonică. Prima mișcare va fi mișcarea dominantei sol, care se urcă la sunetul la: do-mi-la-do. Între acordul prim și cel de al doilea, nu este decât o diferență: sunetul la. A doua schimbare care se poate face la al doilea acord este că terța mi, urcă la sunetul fa: do-fa-la-do. Diferența între acordul acesta și cel precedent este fa. Acum mai avem încă două sunete din acordul inițial cari nu s'au mișcat deloc: tonica do și octava ei superioară. Începem prin a urca tonica la sunetul re: re-fa-la-do. Avem un acord de septimă, la care am ajuns pe cale naturală, fiecare sunet putând să evolueze și altfel. Am avut grije însă, ca aici să avem o evoluție armonică cu un anumit sens. Acest ultim acord de septimă, poate evolua și se transformă, în diferite direcțiuni: unele mai apropiate altele mai îndepărtate de familia acordului inițial: do-mi-sol-do. Noi însă n'am ținut seama de legăturile familiare și ne-am gândit doar să fie expresiv. Deci la ultimul nostru acord, coborim pe do la sunetul si, singurul sunet de altfel care nu s'a mișcat dela început. Din acordul de septimă anterior am ajuns la un alt acord de septimă: re-fa-la-si. Din acest acord, coborînd simultan sunetele fa și la, la sunetele mi și sol diez, am căzut din nou într'un acord de septimă: re-mi-sol diez-si. La acest acord alegem soluția cea mai plăcută: do-mi-la-mi. Vom urma de de aici încolo să evoluăm — fără a mai da nici o explicație — fiindcă cine a priceput cele de mai sus, va înțelege și singur de aici încolo. Continuăm deci evoluția acordului ultim: do-mi-la-mi | si-re diez-la-fa diez | si-mi-sol-sol | si bemol-mi-sol diez-re | la-mi-la-do diez | sol-mi-si bemol-do diez | fa-re-la-re | sol-re-sol-si bemol | la-re-fa-la | si bemol-re-fa-sol | si bemol-do-mi-sol | la-do-fa-do | sol-do-mi-si bemol | fa-do-fa-la | fa-re bemol-fa-la bemol | sol-re becar-fa-sol | sol-mi-sol-do | sol-fa-sol-si becar | do-mi-sol-do |.

Iată o evoluție armonică mai mult sau mai puțin inspirată —

dar care are bunele intențiuni de a explica cât mai clar, posibilitățile de înlanțuire a unei succesiuni armonice. Toată greutatea este, nu să știi să faci aceste înlanțuiri, ci să știi când să le faci. Toate aceste evoluțiuni sunt consecințele unei sensibilități artistice — deci orice muzicant adevărat trebuie să le aibă în el, înainte de a le auzi sau învăța dela alții. În adevăr, a fost destul ca genialul Beethoven să creeze o nouă înlanțuire armonică, (în ori și care din operele lui, înlanțuire echivalentă cu un simțământ nou), pentru ca aceasta să devie lege pentru toți ceilalți compozitori de după el. Dar asta nu înseamnă că el s'a gândit să leguiască o anumită mișcare armonică a unui acord. Nu! La Beethoven, (și cum ar trebui să fie la toți adevărații mari muzicanți), mișcarea armonică cu toate accentele ei expresive — cu toată lumina sau întunericul — veselia sau tristețea, ce conține această mișcare — sunt oglinda fidelă — sinceră și adevărată a însuși sufletului său, cu toate nuanțele luminoase sau întunecoase, pe care le produce un sentiment oarecare, când acesta pătrunde în adâncul cel mai intim al sufletului artistului. Iată deci, cum trebuie să scrie cineva o succesiune armonică (mă gândesc la un compozitor și în cadrul unei bucăți muzicale) — nu aplicând legi învățate, ci conformându-se unor cerinți interioare pe cari el trebuie să le identifice muzical — mulțumirea și liniștea lui depinzând de exactitatea cu care le transcrie. Mulți compozitori — având o idee muzicală — sunt incapabili de-a depune un efort oarecare — până ce nu o identifică și o concretizează, scriind-o. Noutatea armonică a unui compozitor e în strânsă legătură cu capacitatea lui de inspirație. Se va întreba cineva: de ce înainte de Beethoven problema armoniei era neglijată în sensul că nu era complexă și nimeni nu se gândea să o completeze? Probabil cu aici este adevăratul geniu al lui Beethoven, în expresia înlanțuirilor armonice, în noutatea acestor înlanțuiri — cari îți dau impresia unui întreg, din care nu lipsește nimic, ca să poată exista singur. Nu se poate spune acelaș lucru despre compozitorii dinainte de Beethoven. Afară de Bach — aproape totul e incomplet — și chiar el, în muzica simfonică nu e complex — are goluri armonice — unde sufletul nostru evoluat pe deoparte și educat pe de altă parte, ar dori să plaseze — anumite armonii — necesare ca să-l mulțumească! Nici prin gând nu-mi trece să vreau să-l corectez sau completez pe Bach! Departe de mine această ambiție care n'are nici un sens! Bach a trăit acum 300 de ani și desigur era mai mult un tehnician și un teoretician de geniu, decât un muzicant sensibil! (Să fi întunecat forța lui de teoretician pe cea de muzicant?) El conduce și aplică „legile muzicale” cu toată puterea geniului său — și în strălucitoarea haină în care îmbracă muzica lui — puțini sunt aceia cari pot să vadă lipsa de inspirație! El aplică legi — și le aplică cum nu le-a mai aplicat nimeni până la el (și nici după el!) — iar Beethoven le creiază fără măcar să se gândească la ele! Bach e mare când e muzicant — nu când e geniu al tehnicii muzicale!

Vestita lui messă în *si minor* — privită din punctul ăsta de vedere, ar putea să înceapă cu ultimele 3 coruri finale, dintre cari la

două îmi amintesc și titlul: „Crucifixus“ și „Sanctus“. Aceste trei coruri valorează mai mult decât multe compoziții de ale lui Bach — la un loc! Cât despre Beethoven — ce aş putea zice — decât că fiecare sunet, fiecare acord, are o expresie și un rost în frază — nu poate lipsi, fără ca să strice întregul din care face parte! Acesta e Beethoven: un izvor veșnic plin, din care se pot adăpa toți — săraci și bogați, puternici și slabi, bolnavi și chiar cei sănătoși. Toate acestea sunt date de înlănțuirile acordurilor — schimbări de culoare, cari corespund așa de mult cu mila și bunătatea pe care Beethoven le avea pentru semenii lui. Ce ar fi fost dacă muzica lui ar fost scrisă numai prin aplicarea legilor existente până la el? Sau chiar de ar fi creiat el, legi noi și pe urmă le-ar fi aplicat până la imposibil? Desigur că Beethoven nu mai era Beethoven — ci un oarecare muzicant abil, virtuos și savant! Așa stând lucrurile cu înlănțuirile de acorduri, cititorii își vor fi dat până acum seama — de ce aceste înlănțuiri nu se pot învăța, fiindcă atunci ar exista școli, unde ori și cine ar putea să învețe să fie talentat și chiar genial! Dar dați-mi voie! Știți d-voastră — că la școală (conservatorii, academii) se încearcă totuși acest lucru imposibil: cum să înlănțuești acordurile! Și totuși profesorul se minunează, cum sunt elevi (cei mai mulți) cari nu-l pricep — și cari desigur că nu-l vor pricepe niciodată. Se poate învăța, oare, să fii deștept și înțelept? Sau să fii prost? Poți învăța să fii rege sau prinț, dacă nu te-ai născut rege sau prinț? Așa e cu muzica! Poți să înveți toate legile muzicii, cu toate teoriile ei; poți să cunoști toată tehnica și toată literatura muzicii — nu vei fi niciodată muzicant compozitor, — dacă nu te-ai născut așa? Armonia este o știință, cert, dar o știință ocultă pentru cei ce nu-s muzicanți înăscuți — fiindcă nu vor putea pricepe niciodată, nimic, din rostul armoniei.

Să nu creadă nimeni, că aş vrea să opresc pe cineva, ca să poată pătrunde în tainele muzicii. Din contră! Pot să existe cât de mulți admiratori ai muzicii — că doar legile se pot învăța, armoniile se pot simți — și frumusețile ei se pot admira și iubi — dar prin asta să nu-și închipue nimeni că e muzicant! A fi muzicant e o menire de multe ori contra voinții tale proprii — și de multe ori un muzicant are enorm de luptat cu muzica — care îi produce un gol interior, ce cere mereu să fie umplut cu armonii ce vin din alte lumi! Muzicantul e ca un om bolnav de o boală voluptoasă — din cauza căreia suferă cele mai mari chinuri — cari îl omoară zi de zi — ca să-l renască în compoziții; dar o boală pe care el o adoră — care e pentru el divinitatea însăși sau expresia divinității! Cine mai vrea să compună muzică — să se apropie — cu credință și cu sfială — mai întâi de el însuși și pe urmă de talna muzicii! Să învețe armonie cine e muzicant — dar să nu învețe legile ei — fiindcă legile de care are el nevoie în muzică — sunt în el însuși — nu într'un tratat de armonie!

N. AGĂRBICEANU

EXPOZIȚII DE ARTĂ PLASTICĂ

Negoșanu. Sala de sticlă a Prefecturii, Cluj.

Expozițiile anuale ale acestui pictor pun, ciudat lucru, regulai o problemă socială în discuție.

Este vorba despre acea modă, ca o anumită clasă socială să-și aibă un pictor al ei. Și aceasta nu prin caracterul social respectiv al artei acestui artist ci prin simpla legătură materială, de-a picta numai pentru această clasă.

Pictorul Negoșanu definește cu pictura lui gustul artistic al acestei anumite clase sociale.

Burghezimea noastră intelectuală de după războiu are un caracter distins, *parvenirea*. Este prima clasă de fii de țărani cari datorită împrejurărilor politice și sociale au ajuns ca prin studii, mai mult sau mai puțin strălucite, să ajungă în toate posturile intelectuale de marcă. Li găsim în magistratură, apoi avocați, medici, ingineri, profesori, militari, funcționari, în general în toate locurile de conducere. Cultura acestora este în cea mai mare măsură, cu foarte rari excepții, redusă la acea profesională. Iar în ceea ce privește cultura artistică se poate afirma, fără cea mai mică exagerare, că este absentă. Nu te surprinde de loc, când în locuințele acestora vei găsi cele mai ieftine mănjele sau ciopleli, cari ar vrea să fie pictură. Din contră, surpriza este atunci când printre aceștia vei găsi vre-unul care să știe deosebi banalitatea unei picturi de ocazie de valoarea artistică a unui lucru de artă.

Se întâmplă un ciudat fenomen pe care l-am putut personal verifica. Acești toți fii de țărani parveniți n'au cel mai mic simț pentru artă, școala și cultura profesională le-a modificat punctul de vedere și din vanitate sau alte atribute proprii ariviștilor, caută să afecteze o înțelegere foarte dubioasă. Nu același lucru se întâmplă cu țăranul rămas țăran, în fața unui lucru de artă cultă. Am găsit simpli țărani, unii chiar analfabeți, cari, în fața unui lucru de artă, fără a avea vreo înțelegere rațională, intuiesc frumusețea artistică și aduc aprecieri cari surprind și cari definesc o sensibilitate artistică. Voi da un exemplu. Un foarte bun profesor universitar de botanică în fața unui peisaj lucrat de-un tânăr și talentat pictor, afirmă, că acel tablou „nu este bun” pe dată ce pictorul n'a lăsa să se vadă ce fel de pom a pictat. Deci lipsa de identitate a peisagiului. În fața aceluiași tablou un țăran întrebă, răspunde, că pe nserate (peisajul era în amurg) și de departe, și mai ales când vrei să-l redai atât de mic, nu mai poți ține seama de ce fel de pom e vorba, și apoi la ce-ți mai trebuie să știi ce fel de pom este când părăzi vezi satul (de satul lui era vorba) printre pomi. De fapt nu se vedea nici un sat, însă e semnificativ și raționamentul obiectiv-critic cât și puternica emoție cea simțită-o în fața tabloului, emoție care i-a răscolit dragostea de satul lui dintre pomi. — Trebuie iarăși notată diferența între spiritul profesorului care dorea felul pomului,

identitatea, fișa și fila din catalog, și care dorință sufoca orice emoție ce s'ar fi putut naște, și spiritul sănătos și logic natural al țărânului, pentru care acel tablou nu era o planșă botanică ci un petec din natură rupt și transpus emotiv pe o ramă.

Și pornind dela cazul profesorului de botanică care este prototipul consumatorului de frumos plastic din această clasă socială, vom regăsi pe toți clienții pictorului Negoșanu, amatori snobi și semi-docti, cari afectează o înțelegere în artă, înțelegere care se rezumă la specializarea profesorului amintit, *identitatea*.

Toată această clasă socială, care trăiește'n carapacea lor de improvizație și vanitate, a monopolizat pe pictorul de care scriem. Și'n acest fapt n'ar fi nimic grav, atât de grav încât să merite să scrii două pagini despre acest lucru, dacă, nu aș avea convingerea că pictorul Negoșanu este un sacrificat.

Această cronică este o cronică plastică, deci ea nu va discuta, ca scop, decât tot ce vine în atingere cu arta și cu soarta ei. Așa că, faptul că s'a discutat despre o clientelă anumită nu este decât un accident, peste care a trebuit să trec spre a ajunge la pictorul Negoșanu ca pictor.

În actuala lui expoziție am găsit, în afară de comenzile clientelei sale ad-hoc, câteva peisaje de o rară sensibilitate cromatică, de-o desăvârșită înțelegere tehnică și de-o concentrație expresivă din cea mai desăvârșită. Acestea ne arată pe adevăratul Negoșanu cum ar fi el dacă nu și-ar prostitua arta.

Și ce-ar fi domnule Negoșanu, că'ntr'o zi, să iei în piept greul drum al bohemei artistice, să renunți la comoditatea burgheză, să'n-torci spatele clientelei ce crede că cu bani poate cumpăra orice, și să lucrezi, așa, încet, pe'n-delete, cu mult suflet și'nțelegere, pentru a face artă, artă adevărată?!

Grünfeld Alfred. Sala Clubului ziariștilor, Cluj.

Unii oameni se nasc cu diferite abilități. Li vezi că scriu versuri, desenează, fac muzică, se pricep la teatre, la balet, în materie de cinematograf, sunt la zi cu ultimele descoperiri de stele și stelufe, recunosc marca automobilelor fără să le vadă, după auz, avioanele n'au secrete pentru ei, și tot așa comerțul, economia politică, biologia, medicina și toate disciplinele științifice și aștiințifice.

Într'un moment dat se apucă de pictură, și ciudat lucru, într'o anumită măsură reușesc dela început. În cazul când se încapăținează să devină pictori, progresează până la un punct și apoi, într'o enervantă stagnare devin niște ratați cari însă, în societate nu vor să pară ca atare. Aceștia au întotdeauna, prezentă în memorie, situația lor de provizorat, sunt lucizi și ca un balsam sunt pudici. Au pudoarea goliciunii lor.

Cred că în această grupă psihologică trebuie încadrat d-l Grünfeld Alfred. Am găsit o lucrare în care emoția unui colorit viu trăda sensibilități ce se înfiripează spre expresie, în alte lucrări însă, am găsit toate elementele necesare pentru a reconstitui portretul

psihologic al acestui gen de artiști.

Fiindcă nu sunt pesimist, aş dori să greşesc, aş dori, ca d-l Grünfeld să simtă pentru arta lui sincera emoție paternă. Numai atunci când va înțelege, că respectându-și arta, se va respecta pe sine, va putea intra definitiv în cercul restrâns al pictorilor cu ideal.

V. BENEȘ

CĂRȚI

Vlaicu Bârna: Cabane albe, Cartea Românească, București, 1936. Colecția Revistei »Azi«.

Din recolta poetică a anului, cartea d-lui Vlaicu Bârna crește ca floarea reginii. Între această podoabă a munților și ghiersul poetic al lui Vlaicu Bârna există o intimă afinitate. Comuniunea lor s'a făcut undeva sus, sub cortul înalturilor ozonate, pe unde poetul și-a scuturat macii copilăriei, arzând de nostalgiile „cabanelor albe”. Dealtfel, tot ce e vibrație poetică la Vlaicu Bârna se răsuște, mlădios și plin, într'o iederă a munților. Faptul acesta dă nu știu ce farmec mioritic „Cântecului muntean” din „Cabane albe”. Accentul e și mai plin, esențial, când ritmul se prăvălește în sprintene cadențe populare:

O molini molini
De tăcere plini
Cetățui de nea
Peste țara mea,

Cine v'a sădit
La un răsărit
De câmpie dacă
Pădure buiacă ?

Sub vânturi sub ploi
Sub fulgii albi — roi,
'Nalți străjeri tăcuți
În geruri pierduți.

Palide cetăți
În singurătăți
Cu lăptoase zări
De însingurări,

Cine să vă ție
Steaua serii vie
Și să v'o aducă
Stemă sau nălucă ?

Trec rapsod prin ger
Stelelor oier.
În dulămi de-argint
Turma mea o mint,

Și 'n visuri îndur
Setea de azur
Rătăcind uitat
Sub cerul brumat.

Gânduri și ninsori
Imi dărui în zori
Obosite —, vane,
Albelor cabane.

Vreau aci să-mi stea
Steaua morții grea
Oprită din fugă
Pe mișoasă glugă,

Zilelor să-mi ceară
Masca mea de ceară
Noptilor, tăcut —,
Chipul meu de lut.

*

A trecut o stea
Peste munți — obtuză
Pasului să-mi dea
'Naltă călăuză.

Am transcris aceste sonorități alpestre pentru că ni se par cele mai caracteristice pentru versul cu tremur de brumă al poetului.

Deși îți trezesc unele rezonanțe din „Cântecul stelar” al lui Ion Barbu și incantațiile din „Eulalii-le” lui Dan Botta, contactul direct cu izvorul popular le împrumută cea mai tare cărje de sprijin. Dealtminteri, dacă vrei să stabilești filiația de gândire poetică căreia îi aparține d-l Vlaicu Bârna, constăți că strădania sa urcă pe drumul invers al „poeziei pure”: Dan Botta, Ion Barbu, Valéry, Mallarmé, Baudelaire, Edgar Poë. Cu toată tinerețea versului său, cred că asta e familia poetică al cărei ucenic înzestrat este Vlaicu Bârna. Dealtfel, preferința spre abstracțiuni și glacial, apetitul unui infinit poetic, frumos în sterpiciunea lui, dovedesc temeinicia acestei credințe. În plus, Vlaicu Bârna ne dă o *poezie de brazi și piatră*. Peisajul de munte, furat cu jind și artă Munților Apuseni, e un alt aspect inedit al „Cabanelor albe”.

Ascultați freamătul simfonic și reținut, — petală de lumină în veșnicia de seninătăți a peisajului de munte —, din sonetul „Meneștrele Muntean”:

M'am ridicat pe boare — sbor ușure —
Să trec hotarul țărilor alpine
Când târșii de mesteacăn stau s'aline
Un frunzărit de vis pe foi velure.

Aștept luceferi, pajuri și jivine,
Să-mi deslușească drumul prin pădure,
Sau visurile de zăpezi să-mi fure
Pentru un câmp de jnepeni și afine.

Vreau să cuprind tăcerea din brădet,
În flaut melodie s'o adun
S'o duc spre munți ohavnic și ascet

Pe lanuri trace zilele apun
Când flautu'l adorm și-l urc încet
Ca 'n vânturi pădurene să-l instrun...

De aceeași esență poetică e și larga „Baladă a Cinegeților din Vancu”, în care ne întâmpină proaspete și răcoritoare frumuseți. O boare dătătoare de viață și elan adie cadențele acestei balade. Descopiem câteva din îndemnurile ei.

pornim pe lângă ulmi — pe umeri grele flinte —
Să doborim cu plumbii sălbătăciuni vătui.
Ne străjue de-asupra un soare de gutui
Și iarba — coamă ninsă — doar trecerea ne-o simte.

Sau:

Muntele printre cetini crescute — bătrân străjer,
S'a logodit cu visul din limpezita slavă.
Șerpini în gresii negre răcoarea de otavă
Brumată au călit-o în vârpăliri de Ler.

Aci platoul doarme; vântoile doar lasă,
Fășii de freamăt rece spre mai înaltul munte,
Crescut — horeb de ceață, pe stelele mărunte,
Cu drumuri rotitoare prin ierburi de mătăasă —

Și din această împărăție a culmilor, când molinii îmbracă lai-bere de nea, tot atâtea „cabane albe”,

Coboară turme albe de zăpezi
Și capre tari de ger pe munții — var,
Le cad copitele pe stânci: amnar
Sunând tristeți pe urme moi de iezii.

Ciobanii, pustnici cu sarici de cer
Și cu ciomege lungi de raze — lună,
În urmă aurul tăcerii îl adună
Sub norii strânși pe gluga de oer.

Pe stânci au înflorit luceleri șui,
Petale gerul le-a tăiat în urme;
Cu duhul dimineții tălăzuesc pe turme
Reflexe pădurene a brazilor verzui.

Deasupra, norii varsă cu flori dalbe
Basmul stelar, pe turme și asini,
Ce 'mbracă 'n laibere pe cei molini
De par pe munții ninși cabane albe.

Fără a nesocoti celelalte cicluri de poeme: „Fata de fum“ și „Vis între oglinzi“, pline de accente intime și porniri potolite, în cari aderențele poetului la poezia pură sunt tot așa de străvezii ca și unele reminiscențe din Barbu și Arghezi, noi credem în poetul „Menestrelului Muntean“ și al „Cabanelor albe“. Într'adevăr, în aceste cicluri, poezia de piatră și brad a lui Vlaicu Bârna se împlinește în limpezimi înalte și sboruri fecunde.

GRIGORE POPA

Mihail Sadoveanu, *Izvorul Alb*; M. Ștefan, *Orașul cu Salcâmi*; I. Peltz, *Noaptea Domnișoarei albe*; M. Condiescu, *Insemnările lui Safirim*.

Scrisul de astăzi al d-lui Sadoveanu este consacarea unui mare autor ajuns la maturitatea creației sale și a unui gen ale cărui începuturi sunt foarte aproape de înfripirea literaturii nouă din pragul acestui veac. Creștea, încă de atunci, din preocupările, surde la început de a se da unei generații de luptă un crez, un ideal, opera de artă izvorâtă dintr'o vâlvătaie nesecată de simțiri și dintr'o strălucitoare vrajă poetică. Sufletul acestui povestitor era fermecat de cântecul duios al trecutului poporului românesc, în amintirile sale, el, scriitorul tânăr, retrăia, dându-le formă de artă, isprăvile vechilor tălăzuiri ale unui neam ce dusesese o viață plină de sbucium. Astfel, se înfripa, alături de povestirea evocatoare prin lirism, a pâlpăirilor sufletești stinse în spuza unor regrete personale, și cea dintâiu încercare de a prinde în forma romanului istoric chipul vremurilor de altă dată. Dacă scriitorul glorios de astăzi nu avea destulă experiență în cel dintâi roman istoric al său, anticipând totuși, printr'o ciudată povestire a scrisului în care avea să se desăvârșească acest gen, pe cititorul de acum al lui, lucrul este azi cu totul altfel. Nu trebuie să se uite că d. Mihail Sadoveanu e pentru literatura noastră creatorul romanului istoric. Ceva mai mult: tot dânsul a dus acest gen, așa de dificil, la maturitate. Înflorirea romanului istoric la noi are desigur o explicație psihologică, care nu e de altfel singura și cea mai bună. Față de grozăvia experiențelor

oferite de realitatea prezentă, contemplarea „celor trecute vremi” cu gândul la cele viitoare, alcătuește un refugiu și o ușurare pentru sbuciumul sufletelor noastre. Și, dacă s’ar putea admite partea de adevăr cuprinsă în dictonul „historia, magistra vitae”, poate că această evadare în timp ar explica, prin dorința de mai bine de care e mereu îmbiat bietul suflet omenesc, și puțința unor cercări de îndreptare... Cu o serie de minunate povestiri masive care au, toate, cadrul vieții trecute, d. M. Sadoveanu trece dela narațiunea epică, încadrată în chenar istoric (*Răzbumarea lui Nour*, 1904) la aceea geografie epică de evocare a locurilor de altă dată pe care au trăit străbunii (*Oameni și locuri* 1908) lăsând în cititoriile lor frumoase amintiri, ori la narațiunea istorică propriu zisă, în care aceste două elemente se vor îmbina fericit (*Vremuri de bejenie* 1906). În drumul spre realizare, romanul istoric sadovenesc străbate cotitura spre aruncarea unui șir de evenimente sociale, ca acțiune de roman, în atmosfera trecutului; și astfel avem *Neamul Șoimăreștilor* (1915). În acest roman nediferențierea suficientă între istoric și social, oferă un foarte interesant exemplu de trecere dela conținutul narațiunii istorice cu caracter social la cadrul de reconstituire a trecutului și de evocare a lui; și, pe de altă parte, ne arată cum experiența realităților sociale, pe care marele nostru povestitor o încerca în cele două „torsuri” de roman *Duduia Margareta* (1908) și *Inseminările lui Neculai Manea* (1907) (ce să nu mai vorbim de *Floare ofilită* 1905), se îmbogățesc și pregătesc adevăratul său roman istoric. Pentru obiectivizarea narațiunii social-istorice a d-lui Sadoveanu, pentru acea trecere dela romantismul evocator de atmosferă trecută la reconstituirea mai documentată a trecutului românesc, *Neamul Șoimăreștilor* înseamnă o importantă etapă în scrisul domniei sale de romancier și merită să fie studiat în amănunte. Ceea ce nu putem face acum și aici. Este însă util să reținem că, pentru acest stadiu al dezvoltării romanului nostru, scriitorul își alege, în aparență întâmplător epoca veacului al XVII și anume: părțile ei puțin documentate și oarecum palide din punct de vedere a eroismului oamenilor; dar care, de fapt, chiar prin această lipsă de strălucire a lor, îngăduie scriitorului să se miște mai liber pe cărările necercetate ale fanteziei creatoare. Iată pentru ce, cu atmosfera lor de romantică evocare, de lirism și duioșie, aceste scrieri dau marea și nelămurita atracție a unei arte necesare evadărilor aducătoare de calm și poezie nostalgică. Și dacă, lipsind autenticitatea documentării istorice, autorul îi pune în loc autenticul trăirii stărilor sufletești general umane, care învâluie atenția și o subjugă, acest subterfugiu realist al scriitorului, punct de trecere spre obseverația obiectivă și spre reconstituirea faptului individual — singurul valabil în povestirea istorică — nu trebuie să ne înșele. Pentru că vom insista altădată pe larg asupra acestei probleme, așa de ispititoare pentru literatura noastră actuală, voi mai aminti, în treacăt, că în epoca de după război, d. Sadoveanu ne-a dat adevăratul său roman istoric, în cărțile de variație preocupare: *Zodia Cancerului* sau *Vremea Ducăi Vodă*, *Nunta Domniței Ruxanda*, *Măria Sa Puiul Pădurii* și mai ales în ciclul de

romane care au drept subiect viața lui Ștefan cel Mare și din care au apărut până azi numai două: *Frații Jderi* și *Izvorul Alb*. Dacă pentru scriitorul nostru, cel dintâi roman din ciclul vieții lui Ștefan cel Mare este reconstituirea epocii acestui Domnitor cu prilejul povestirii a ceea ce însuși domnia sa numește „ucenicia lui Ionuț”, *Izvorul Alb* înfățișează, tot după mărturia autorului — pe care-l rugăm să ne ierte c’o tradăm acum, pentru utilitatea discuției de față — ceva asemănător cu „ceia ce au fost poveștile copilăriei noastre pentru noi altădată”. În această modestă autocaracterizare, vom găsi însă atmosfera de vis și duioșie pe care cititorii o iubesc așa de mult în povestirile d-lui Sadoveanu. Vom afla deci travestirea în pseudoreal a trecutului necunoscut din acele vremi și băsmuirea în scilpitoare poezie a faptelor și întâmplărilor, cu oarecare realitate a avea, din trecuta Domnie a lui Ștefan Vodă. Probabil că celelalte volume din ciclul acesta ne vor povesti mai documentat poezia isprăvilor războinice care-și vor găsi în marele nostru scriitor artistul ce le va face veșnic vii pentru amintirea noastră. Pe când sămburele întâmplărilor din volumul *Frații Jderi* era povestirea nădrăvăniilor ucenicii lui Ionuț Jder, urmări ale dragostei sale svăpăiate pentru jupânița Nasta; în *Izvorul Alb*, el este alcătuit de altă ispravă a fraților Jderi. Anume, Simion Jder, însoțit de Ionuț și de feciorii starostelui Căliman, sunt trimiși de Ștefan Vodă în urmărirea lui Niculăeș Albu, Jitnicerul, care furase pe fata lui jupân Iațco Hudici și trecuse hotarul în Țara Leșască. Acolo trăia izgonit și boerul Miha Logofăt, unchiul Jitnicerului, dușman al lui Ștefan Vodă. Statornicirile dreptății din Domnia cea nouă a Voevodului Moldovei nu îngăduia aceste proaste obiceiuri care aduseră neliniște și vrajbă între locuitorii țării. Și mai ales Vodă trimisese pe Simion Jder în urmărire, pentru că acesta iubea pe jupânița Marușca, fiica lui jupân Hudici și a jupânesei Anca. Pe Anca Măria Sa, fiind oaspe la dânsii, a binevoit s’o cheme într’un ceas când îi era urât. Atunci, precum singură-i amintește lui Vodă, cerându-i să fie „adus hoțul și apucat de grumaz” pentru că i-a răpit fiica, — atunci, Domnul „i-a dăruit o bucurie pe care dânsa n’o putea avea dela soțul ei”. Și din această întâmplare se născuse jupânița Marușca. Povestirea foarte frumoasă a acestei expediții, întreprinsă de frații Simion și Ionuț Jder împreună cu feciorii lui Căliman, în Țara Leșască, formează firul epic al romanului. El este îmbrăcat într’un strălucitor strai de fapte secundare și de măestre înfățișări de oameni și locuri, toate zugrăvite și redată în limba și stilul cronicăresc, așa de potrivite reconstituirii istorice, pe care maestrul Sadoveanu singur le poate mânui atât de firesc, așa de dibaciu și cu nespusă poezie. Cadrul povestirii e reconstituit cu prilejul chenarului de fapte secundare care împrejmuesc isprava Jitnicerului Nicolăeș Albu și expediția de pedepsire a ei de boerii trimiși în urmărire de către Domnitor. Cel dintâi episod de acest fel îl alcătuiește frumosul capitol I: „Când a fost cutremurul cel mare” ce stă să prevestească, potrivit erezurilor vremii celei bătrâne, necazurile ce se cuprind în volumul de față, și cred, chiar povestirea bătăliilor din cele care vor

urma. Scriitorul folosește în scopul acestei reconstituiri a trecutului literatura populară (Cărțile poporane), folclorul, eresurile poporului și, după cât știm o destul de trudnică cercetare a izvoarelor timpului.

Astfel Cuvioșia Sa părintele Ifrim vraciul, dela bolnița mănăstirii Neamțu se conformează pentru a aduce ușurare suferințelor lui Stratonie, călugărul informator al sfințitului arhimandrit Amfilohie, iscusitelor arătări din cărți vechi: „*Il cufunda cu capul în apă, îl bătea cu vergi la tălpi, îl afuma întâiu cu pucioasă, pe urmă cu tămâie dela Ierusalim; după care venia și-i cetea și Varlaam cel bătrân schivnicul poruncind deavolului să iasă. Când bătea a dousprezecea oară din picior încruntându-se, demonul nu mai putea răbda și trebuia să se ducă; Stratonie deschidea ochii și ofta uitându-se în juru-i...*”

Alt episod însemnat pentru întregirea atmosferei trecutului este întreg capitolul IX: Vânătoare domnească și bourul cel tare dela Izvorul Alb. Aici găsim, cu toată simplitatea povestirii, marea vrajă a scriitorului, care dă întâmplării farmecul de basm și izul vechimii, strălucit îmbinată cu credința în supranatural și cu vrednicia oamenilor de odinioară. Goana după bourul alb, împlânzit de pustnicul care știa tainele Domniilor țării, alcătuește una din părțile cele mai frumoase ale cărții.

În același chip, trebuie privit și episodul în care ni se povestește despre nunta domnească și ni se înfățișează, cu toată strălucirea, alaiul care a însoțit aducerea în țară a Doamnei Maria, Împărătița din Mangopul Crâmului, cu stemă dela Bizanț. Fuseseră orânduși de către Domn să străjuiască această sosire cei doi frați Jderi cu oștenii lor, Simion și Ionuț.

Izvorul Alb ne trece deci pe dinaintea ochilor încântați de ceea ce văd, fapte, oameni și locuri din vremea marelui Domnitor al Țării Moldovei, ne arată în toată strălucirea curtea lui, boerii cei vrednici și pe cei vicleni, clerul înțelept și credincios, obiceiurile și datinele pământului.

Dintre personajele nouă care susțin înlănțuirea faptelor, amintim pe cei doi feciori ai starostelui Nechifor Căliman, vrednici tovarăși ai lui Ionuț Jder, care l-au ajutat să ducă la bun sfârșit porunca lui Vodă; apoi pe duhovnicul Voievodului, arhimandritul Amfilohie Șendrea, iscusit cărturar și diplomat. Este repede și sigur înghesbată din faptele-i necugetate dar îndrăznețe fig'ura aprigă și svăpăiată a Jitnicerului Niculăeș Albu, a cărui soartă a trebuit să fie, după nelegiuita răpire a jupâniței Marușca, uciderea lui de către Simion Jder în luptă dreaptă, după ce i-a luat prada înapoi.

Ceea ce va aduce un mare succes acestor romane istorice ale d-lui Sadoveanu, înafară de trebuința evasiunii în trecut, așa de accentuată în zilele noastre aspre, va fi, mi se pare, arta superioară a povestirii pe care domnia sa o stăpânește mai bine decât oricine prin acea ușurință remarcabilă ce-i este proprie, prin mlădioasa înscriere a evenimentelor și prin foarte îngrijita compoziție, supravegheată până 'n amănunt, fără a da totuși impresia de ceva construit, artificial, forțat. Dar mai presus de toate aceste însușiri, cred

că limbajul poetic folosit în perfectă adecvare cu parfumul vechimii întâmplărilor și fețelor omenesti, precum și portretistica sigură, simplă și vioaie, scurtele fulgerări de peisaj ce încadrează limpede faptul și multă, bogată, energică mișcare — atâtea deosebite cerințe esențiale genului, fac deliciul cititorilor. Și, dacă ar fi să putem stărui în analiza amănunțită a acestei realizări nouă din arta d-lui Sadoveanu, am putea arăta cu câtă pricepere izbutește acest scriitor să împletească în romanul istoric aventura cu vitejia, dragostea — imbold veșnic uman de acțiune — cu intriga, cu energia ostășească, sau cu eroismul secolului al XVI românesc. Dar ținta noastră în aceste puține însemnări trebuie să se scurteze aici. Studii mai bogate vor putea arăta amănuntele acestei arte, susținută cu atâta vrednicie de cel mai mare scriitor al timpului nostru, ori ce-ar zice răuvoitorii, care cred că numai deviarea dela normal și noutatea cu orice preț mai pot fi preocupări de artă astăzi: în fiecare clipă creațiile d-lui Sadoveanu le va arăta și alt aspect al artei literare și-i va desminți pentru totdeauna.

Domnul Mihail Sebastian este un foarte subtil eseist, cu rafinate gusturi și cu foarte subtile forme de expunere. Ești silit, astfel, să admiri, adesea, înainte de a te opri prea adânc la cele scrise de domnia sa pe tărâmul eseului sau al criticei. Dar d. M. Sebastian este și un romancier. *Orașul cu Salcâmi* dovedește că scriitorul acesta știe să construiască cu metode care se pot identifica în literaturile străine întâmplări dela noi. Tema romanului al cărui titlu pare, cel puțin la prima lectură, cam ciudat, este coacerea sufletească și trupească a unei adolescente, Adriana, fată de funcționari orașeni, de modestă condiție, care, — trezită la viață de un tânăr licean din urbea sa, mai târziu student la București, — trece prin o sumă de aventuri sentimentale, printre care și cea așa de artificială cu muzicianul Cello Viorin, pentru a se căsători în cele din urmă cu fostul soț al unei prietene, Paul, „singurul bărbat care n'are să ceară explicații”, cum scrie Adriana lui Gelu. Sunt în acest roman și două tipuri de adolescenți, curente în literatura modernistă, la modă acum vreo zece ani în Franța: Buță, tipul aventurier al excrocului, al simulantului, al golanului leneș și Lucreția, o perversă sexuală, nevoită să divorțeze de Paul, cea dintâi simpatie platonice a Adrianei. Soeur Denise, călugărița dela „Notre Dame d'Avignon”, profesoara Adrianei, Lucreției și colegelor acestora, se sinucide când Lucreția se mărită cu Paul. Motivarea acestei întâmplări, oricât s'ar explica prin legăturile perverse ale călugăritei cu Lucreția, pare artificială, ca și alte părți ale acestui roman. Capitolul II din roman, din care se desprinde oarecare destoinicie de zugrăvire a pubertății fetelor e intitulat: „Dar nu vezi că au înflorit salcâmi?” Asta ar justifica, exterior și arbitrar, titlul romanului: *Orașul cu Salcâmi*. Dintre toate personajele romanului, Adriana trăește o viață proprie, pentru care autorul are un merit deosebit. Gelu, descris cu căldură, e lipsit de viață autentică și de originalitate. Nu se poate spune însă că povestirea din *Orașul cu Salcâmi*

e lipsită de interes, mai ales de acel documentar pentru vârsta adolescenților pe care o prezintă.

În *Noptile Domnișoarei Mili*, d. I. Peltz trece dela romanul picaresc către romanul de aventură, dozând, poate mai bine ar fi să spunem: nedozând unul din elementele de frunte ale acestui fel de roman, dragostea. Firește, potrivit „convingerilor” ultranaturaliste ale autorului, acest element este expus fără nici un pic de poezie, cu difuziuni de amănunte inutile și cu repetări care devin plictisitoare. Fără a tăgădui acestui scriitor o mare putere de exprimare plastică a mizeriilor omenești, a greutateilor vieții, o ușurință apreciabilă de exploatare a evenimentului, trebuie să constatăm și de data aceasta că romanul său este o suprapunere de clișee fără legătură organică între dânsle. Iubirea, înfrigurată și retezată dela cea dintâi înfiripare a Domnișoarei Mili, oricât de meșteșugit ar fi arătată de scriitor, mi se pare cu totul lipsită de realitate psihologică, ba chiar supusă numai trebuinței logice constructive a autorului, așadar artificială. Și ceea ce e de netăgăduit, povestea fantasticei vânzătoare, care trăiește în vis și nu se poate redresa după desiluzia primei dragoste reale, este un fragment episodic pentru acest roman. Ea nu motivează nici într-un caz titlul romanului, care ne face să credem că întâmplările vieții d-rei Mili vor alcătui miezul povestirii. Sunt în această carte tipuri care trăiesc o viață adevărată: artista, comisarul de poliție, revoluționara (animatoarea clubului socialist), Sfântu Sfinților (Mesia), o întreagă lume de tineri funcționari, mahalagii, detracăți sau numai cheflii, ale căror fapte sunt mai mult exterior împletite. Ceea ce constituie un merit al acestui volum este, cred, reușita psihologie colectivă a bandei de cheflii nocturni, pe care d. I. Peltz o înfățișează magistral ca grup. Asta nu înseamnă că avem aface aici cu o creație absolut originală, lucru fără mare importanță de altfel, ci doar că în această înfățișare scriitorul reușește să-și însușească un procedeu așa de interesant pentru romanul adevărat, pe care l-a încercat și în *Foc în Hanul cu Tei* și în *Calea Văcărești*, cele dintâi două romane remarcabile ale domniei sale.

Mănuitor al dialogului, autorul scrie o carte vioaie, deși din punct de vedere al limbii are câteva greșeli, care ar fi timp să dispară, precum este vremea ca rușinoasa ținută neortografică a scrișului de azi, care în acest volum a atins recordul să nu mai infecteze cărțile literare. În această privință, are desigur vina ei editura; dar primul păcat este, credem, al autorului.

Iată că în *Țară Bună*, noul roman al d-lui I. Peltz, preferințele autorului pentru extravagante și erotism dispar. Îți vine să crezi că nu ai a face cu o scriere a sa! Și totuși *Țară Bună* este un roman de I. Peltz.

În ancheta pe care a făcut-o editura „Naționala-Ciornei” cu ocazia lunii cărții de anul acesta, d. I. Peltz a răspuns că romanul de astăzi trebuie să fie o interpretare și o prezentare — cât mai

fidelă — a stărilor de suflet ale individului și ale colectivității, din ce în ce mai turburătoare. De aceea, domnia sa crede că accentul se pune azi pe *colectiv*, pe factorul social. Am amintit această „declarație” a romancierului nostru pentru că dintr’însa rezultă câteva lucruri care ne lămuresc Tendința scrisului său. Întâi: romanul este dator să reoglindească stările realității (vieții) individuale și colective; așadar pentru acest romancier e limpede că arta sa va fi realistă — cât mai fidel realistă. Al doilea, romanul său va trebui să fie social, cât mai fidel social.

Iar în altă „declarație” a d-lui Peltz, cuprinsă în același număr din „Cronicarul” editurii amintite, găsim: „Am spus că romanul e genul cel mai complex și mai complex, pentru că reflectează (Nb!) viața și ne înfățișează oameni în mișcare. (Celelalte romane sunt, repel, confesiuni). Romancierul trebuie să fie deci un filosof, în aceeași măsură în care trebuie să fie un literat, — un cunoscător al mediului și un om al timpului său și al clasei sale. Aceste convingeri au presadat la compunerea noului meu roman: *Tară Bună*. Esteții și artiștii care fug, demonstrativ de orice teză, — n’au totdeauna dreptate și talent! (Dealtfel, spre a crea, spre a demonstra, nu e întotdeauna nevoie de talent: e suficient geniul!) E adevărat, încercând să susținem ceva într’o operă de artă, îi schimbăm, câteodată, destinul: dintr’un roman realizăm un studiu de sociologie; o predică sau o pledoarie. Dar având o convingere și exprimând-o estetic — rămânem în zona creației literare, pure. Iată, așa dar, de ce am scris *Tară bună*: am convingerea că trăim, cu adevărat, într’o țară bună. Am vrut să înfățișez lumea și oamenii de-aici; i-am privit, la început, cu un ochiu impersonal; i-am apropiat, apoi, când ochiul, impresionat de peisaje naturale și sufletești s’a umezit; i-am închis și i-am purlat, apoi, în suflet ani și ani de zile, materialul strâns în mine a luat forma romanului, firesc. Personal, am iubit mult locul meu de origină, Bucureștii. Aici m’am născut, aici am crescut. Toate amărăciunile îndurate n’au fost în stare să-mi întunece dragostea fierbinte — crescând, parcă, în timp — de locurile pe care am hoinărit, în care am iubit și am suferit. Pe mahalagiii mei îi cunosc cum îmi cunosc mahalaua: nu le exagerez meritele, dar le văd, le prețuesc. N’am idei preconcepute: nu vreau, prin urmare, să fiu cu tot dinadinsul, sceptic și transcendent. Cred, prin urmare, că Bucureștii au o *personalitate*: e un oraș bun! Cred că România are o *personalitate*: e o *țară bună*! Cred că oamenii văzuți de mine au o *trăsătură* distinctă: sunt oameni buni! Nu cer o confirmare obiectivă de nicăeri: ea vine dela mine! M’am străduit să compun un roman care să înfățișeze o familie, o întâmplare, o viață — atât — din care, însă, lectorul să constate, odată cu autor (I-ul: R. D.), că țara e bună! Țara, adică, în care sunt *asemenea* oameni, *asemenea* peisaje naturale și sufletești, *asemenea* viață! Mi s’ar putea obiecta că am ținut, cu tot dinadinsul, să demonstrez ceva! Un romancier trebuie să fie obiectiv; să înfățișeze, adică, viața așa cum e. Răspund: într’adevăr, am ținut să demonstrez ceva. Interesează asta? Nu, hotărît nu! Interesează dacă

am izbutit! În ce privește obiectivitatea absolută a scriitorului, repet, o asemenea obiectivitate nu există! Romancierul transfigurează viața! (Parcă era vorba că o redă și o interpretează „cât mai fidel!” E tot una cu o „transfigurează”? Sau: „o transfigurează” cât mai fidel...) În ce privește romanul de față — el are o singură pretenție: aceea că înfățișează sufletul autohton — sau: vrea să-l înfățișeze“.

Am citat acest destul de lung pasaj din spovedania d-lui I. Peltz pentru mai multe pricini. Fiindcă, mai întâi ea arată, din nou, dovada clară a inutilității și a pretențiozității acestui fel de „mărturisiri literare”. Apoi, pentru că, ori cât s’ar apăra autorul, noi ghicim din... filosofia de care ne vorbește, dar pe care o desprindem din romanul său, ceea ce a vrut să înfățișeze, dar mai cu seamă ceea ce a înfățișat și cum a înfățișet. Înșă, numai dacă d. Peltz vrea să fie șugubăț, îl putem aproba în cele ce spune mai sus. Căci, dacă romanul său nu vrea să fie satiric, atunci el trebuie să fie considerat tendențios într’alt fel: nu putem crede că autorul redă „cât mai fidel”, mai ales că „transfigurează” viața și că „obiectivitatea absolută a scriitorului... o asemenea obiectivitate nu există”; deși — vorba lui Cațavencu, dacă ar vorbi în numele d-lui Peltz: „ea este, o repet, foarte importantă”, ca și „industria română...”

Însfârșit, ceea ce ne interesează cu adevărat în spusele d-lui Peltz e această cinstită confesiune de credință civică a domniei sale. Dar... ea este „absolut” subiectivă și, din punct de vedere literar nu ne înșufletește de loc, ba, dureros, ne lasă reci! Asta nu înseamnă că poate pretinde cineva ca d. Peltz să nu aibă idei, ba chiar filosofie sceptică și transcendentală, cum spune. Dimpotrivă, iată un lucru de care cititorii se vor bucura, auzindu-l. Înșă ei vor deveni sceptici și transcendentali când vor înțelege că Bucureștii e un oraș bun, devremece au o *personalitate*, că România e o Țară bună, pentru același motiv, că ei înșiși, cu toți Românii, laolaltă au o *personalitate*, fiindcă-s oameni buni, sau viceversa, pentru că, fără nici un fel de scepticism, aceasta e interpretarea transcendental posibilă a „semnificației” pe care autorul o lămurește: a titlului „Țară Bună...”

Romanul de față al d-lui Peltz este din tot ce a scris domnia sa până astăzi cel mai obiectiv, pentru că autorul reușește să fie un observator cât mai fidel, fără a-și trăda preferințele sau antipatiile. De pildă, în tot timpul înfățișării faptelor din care se desprinde chipul foarte clar și plin de viață al domnului comisar șef Lumânare, ghicim experiența autorului și bogăția observațiilor sale care i-au permis crearea acestui tip evoluat de Pristanda. De aceea și satirizarea situațiilor în care Lumânare apare pe scena întâmplărilor povestite de autor în acest roman, rezultă oarecum indirect, mascând intenția de satiră, tocmai pentru că bunăvoința scriitorului, care privește cu simpatică înțelegere personajele sale și viața lor dă naștere unui fin umor narativ, ce se desprinde, învăluit de o ușoară amărăciune din toată cartea. Iată pricina pentru care, indiferent de ce a vrut să demonstreze autorul, cartea „Țară Bună” se impune interesului cititorului și-l captivează. Dealtă parte, întâiași dată scri-

sul acestui autor ne oferă un „obiect”, un întreg desăvârșit, asupra căruia atenția noastră se poate concentra și care se configurează bine reliefat și luminos în minte. Oricât ar mai exista încă fâșii deslănate din feliile de viață folosite de scriitor în povestire, cartea reprezintă un tot, o subordonare de întâmplări și un punct central pe care autorul l-a prins bine: peripețiile vieții unei familii orășenești împletite de peripețiile vieții colective din suburbia în care această familie trăiește. „Mahalagismul” d-lui I. Peltz a evoluat deci și credem că pentru întâia dată experiența domniei sale în acest domeniu i-a servit să dea un roman încheiat și care poate fi citit de oricine cu folos.

Întâmplările povestite în *Tară Bună* pornesc dela stările de azi ale societății noastre. Poporul acestei „Tări” e alcătuit din cetățenii României întregite, așa cum i-a înmănunchiat împrejurările vieții. S-ar putea deosebi aici două feluri de oameni: orășenii ridicați înainte de război la situații, prin trebuințele societății bugheze, dintre țărani răsăriți; puțin cam deșălinați din vechile obiceiuri, cu nostalgia vieții dela țară, cu dragostea îndărătnică pentru glie și ai lor, rămași în urmă, cu oarecare dispreț și neîncredere pentru viața de oraș pe care o socot un fel de excrescență firavă din substratul rustic, cel mai sănătos. Tipul caracteristic, cinstitul boer, magistratul pensionar, Alexandru Drăgănescu. Om întreg, cu oarecare apucături tradiționale, pe care, rar și fin, autorul le arată uneori într-o diafană umbră ironică. Prin prestigiul lui de om al dreptății, magistratul pensionar substituie în cartierul său justiția activă: el e justiția în „retragere”, dar cea veche, cea adevărată, la care oamenii vin, pentru prima și ultima decizie, fără drept de apel, supunându-se fără crâcneală, și dușmăanii, înfrățindu-se după aceea la un pahar cu vin la cârciumarul vestit în suburbie. Lipsa de formalități a acestei împărțiri firești de dreptate, neintervenția intermediarilor speculanți, învrăjbitori, sporește încrederea cetățenilor într-însa. Deși nicăieri în desfășurarea faptelor ce exprimă această alcătuire puțin cam utopică a justiției peltziene, nu apare satira directă af instituției judecătorești, decât în ironiile sceptice ale criticei ce i-o face, dialogând, bătrânul Drăgănescu, această satiră, foarte nimerită, tocmai pentru că e lăsată a fi aparentă în meditărea cititorului ce continuă, în gând, peripețiile romanului, e de o calitate superioară; mai ales că ea înțeapă indirect stări actuale. Boerul Alexandru Drăgănescu, reprezentant al orășanului care dispăre, se opune intelectualului evoluat, avocat, cu studii în străinătate, dar care, deși om de talent, mare muncitor, cu înalt prestigiu în breasla lui, e prea mult cărturar, puțin cam distant de alții, când nu are legături profesionale cu oamenii, nu prea desinteresat la câștig, deși corect și „profesional” generos, dacă se poate spune astfel! Acesta e fiul cel bun al lui Alexandru Drăgănescu, avocatul Grigore Drăgănescu. De dânsul tatăl său se ocupase mai puțin. De cellalt fiu, Ionică, pentru care bătrânul avuse mare slăbiciune, prea multă dragoste arătată fășș prin toate slăbiciunile unui tată slab de fire și molău, bătrânul n'a avut parte fericită. După o viață de copil alintat, des-

ordonat și lenes, a săvârșit o crimă și a fugit* să îndure mizeriile vieții de surghiun prin străinătăți, veșnic ros de căințe crude, de dorul de părinți și de țară. Este de un puternic interes relatarea acestor peripeții ale romanului în această parte a lui. Dar dacă justiția acestor oameni de vechiu regim oarecum e așa cum am văzut-o, o altă instituție orășenească, poliția, își are și ea activitatea ei socială originală. Toată întâmplarea, puțin cam prolix desfășurată de povestilor, deși viu, cu dialogări nervoase și într'acel limbaj de suburbie pe care d. Peltz a dat dovadă că-l cunoaște în amănuntele cele mai caracteristice, toată întâmplarea cu ipistatul Lumânare și birjarii, cu polițiștii și apoi cu intervenția justiției boerului Drăgănescu, este o frescă în care talentul plastic al d-lui Peltz trebuie apreciat. Este aici negreșit o bună derivare caragialescă a satirei sociale, dar fără ghiare vizibile, fără șarjă sau subiectivitate; dimpotrivă, și aici romanul d-lui Peltz continuă calitatea supremă a comicului caragialesc — o satiră ce pornește din bunătatea inimii, deci scăldată în amărăciunea îndulcită de înțelegerea ironică, temperată, de o... veselă tristețe.

În afară de aceste tipuri se găsesc alte câteva reprezentând fețe simandicoase din cartier: doctorul Vasile Topor, milos, uman, iubit din această pricină de cetățeni, gata oricând de ajutor, iubitor de băutură și petreceri, un fel de punte de trecere între necăjiții cartierului și boeri. Deasemeni, boer, Tomiță, sângeros în fantaziile sale, mare berbant în tinerețe; iar acum rămas cu anumite tabieturi, cunoscute de toată lumea. Din lumea tineretului, găsim două tipuri reprezentative pentru două categorii de tineri: „democratul” Sandu, *aucatu*, fiul birjarului maltratată de Lumânare sub bănuiala de a fi șterpelit un fular ce ar fi rămas în trăsura lui dela boer Tomiță, când acesta a făcut o cursă. Demagog, fără pregătire îndestulitoare, dar cu multe aptitudini politice acest tânăr cu mare însușiri de parvenire, este un Cațavencu în devenire, un Cațavencu postbelic, reprezentând „tineretul” partidelor politice. Negreșit că, înaintat în prințipuri, retorismul său de întrunire politică prin raion începe cu indignarea moralistă de rigoare: „În țara noastră, în epoca noastră...” E de o psihologie foarte verosimilă acest reprezentant al unei clase fără de trecut, care moralizează pe bază de „argumente istorice”! El va ajunge prin politică un stâlp al raionului, un elector de frunte, mai ales că va face practică de avocat în biroul cu mare faimă al lui Grigore Drăgănescu. Opus lui, fiul lui Gr. Drăgănescu, Marin, inginerul, care avea vocația avocației, e un tânăr ditins, ascultător, fără personalitate prea neted marcată, care se însoară cu fata industriașului Ilieșu, licențiată în litere, după alegerea și voința tatălui care găsește în Geta o fată cu avere și cu mintea deșteaptă la întâmplările vieții. Este firesc să găsim în romanul d-lui Peltz lupta actuală între aceste două tagme tinerești: una „huliganică”, să-i zicem după expresia consacrată, alta cea a tinerilor generoși, dedați studiului și faptelor serioase. Tot așa de firesc, este să găsim ciocnirea între reprezentanții acestei democrații cu dublă proveniență, printre care se amestecă elementul pitoresc

al orașelor noastre, "evreii care se silesc să se adapteze vieții românești urbane și pentru care mizeria, suferințele, afacerile și fericirile sunt tot așa de general umane ca pentru ori care cetățean din Țara Bună. Romanul d-lui Peltz are darul de a ne înfățișa acest proces de amestecare al claselor și straturilor sociale, după războiu. Și, cred, domnia sa a prins pe viu un fenomen care, neînțeles de atâția, alcătuește azi substratul tuturor emulațiilor, turburărilor și nemulțumirilor societății noastre. Țara întregită câtă să-și cimenteze printr'o înmănunchere organică ființa ei colectivă, trecând peste toate asperitățile acestui conglomerat etnic și social, care dacă nu va fi topit într'o sinteză nouă, unitatea statului este în primejdie. E o problemă care îmi face impresia că a fost surprinsă în tot ce ea are mai esențial de către d. Peltz și prezentată cu destulă susținere plastică în romanale sale.

Fără a avea ținută literară prea distinsă, mai ales din cauza multelor defecte mărunte de formă și a multor ghimpi ortografici, romanul d-lui Peltz este, cred, cea mai reușită carte a domniei sale și ne putem aștepta să găsim în urmarea lui (cartea II) chipul societății noastre sub înfățișarea instituțiilor și a altor așezări ale sale, apărând sub pana harnică a d-lui Peltz.

Mult așteptatul roman *Insemnările lui Safirim* al d-lui general N. M. Condiescu, președintele S. S. R. și secretarul Fundațiilor regale, este, în sfârșit la îndemâna cititorilor. Prin volumul acesta, d. Condiescu apare tot așa de distins scriitor cum îl găsisem în volumele sale anterioare cu impresii de călătorie „Peste Mări și Țări”, frumoasa carte neîndestulător de apreciată și mai ales cunoscută. Cartea are o ținută memorialistică, zic ținută pentru că ea este un pretext formal. În fond, avem aface cu un foarte bun roman de moravuri și de psihologie umană. Acest aspect dă povestirii un anumit ton de melancolie care încântă pe cititorul ce găsește în aceste pagini zugrăvirea unor zvăpăieri potolite, minunat încadrate de meditație. Totul apare armonizat de o dreaptă prețuire a naturii. Sub pretextul redării unor memorii ale călugărului Safirim, un fin intelectual ce și-a găsit, în mod original, liniștirea sbuciumatului suflet, alături de emblema dionisiacului Pan (a cărui statueta îl însoțește până la moarte) în chilia pustniciei; autorul prezintă o frescă socială din finele veacului trecut și o aleasă galerie de suflete cu dibăcie disecate de scalpелul analizei sale.

Safirim povestește plastic drama căsniciei lui Jupân Tenea cu coana Profi (bunica lui Safirim). Profira s'a îndrăgostit de cel mai tânăr ofițer din regimentul rus care trecea spre Bulgaria în timpul războiului de neatârnamare. Tenea-i surprinde într'o noapte drăgostindu-se și-l apucă damblaua. Astfel paralizat, fără a putea scoate un cuvânt trăiește până la moarte. Sunt în această povestire pagini de o artă aleasă, în care se împletește cu aceeași desăvârșire fina portretizare și narațiunea cea mai firească și mai atrăgătoare, dar și frumoase descripții de natură. Iată exemplu de portretizare :

„O reîncheg ca printr'o ceață și o pot apropia, mai mult

prin amintirile neplăcerilor mele de copil. Astfel o văd cu sticluta de chinină lichidă, și cu lingurița în care-mi turna porția zilnică, silindu-mă s'o înghit cu amenințări și mângăieri — apoi, șerbetul de trandafiri, pe care mi-l vâra în gură imediat după ce luam amăreala. Mă văd, pus adesea la colț, cu nasul în dulapul de nuc, scâncind și repetând până ce-o enervam, pe același glas monoton: „Iartă-mă, maaamăă”. Și-o mai văd, — ultimă amintire, — în cerdacul cu geamlăc, adusă pe un fotoliu, galbenă la față și slabă, cu pielea pe os, respirând greu, cu hârâituri și tușind cu ecouri de hrubă, sub razele zglobii ale soarelui primăvăratec. Se înfrățește, atunci, cu moartea care-i drămuia clipele. Toată ziua boala izolată în salonul prefăcut în odaie de suferință. Într-o zi, doctorul — prieten bun al casei — ne-a luat la el; „Să vă mai jucați cu copiii mei...”. Spre seară, am început să scâncim, că vrem să ne ducem acasă. Atunci doctorul, — îi văd și-acuma barba neagră, lungă și lucioasă, — ne-a spus că trebuie să stăm câteva zile la dânsul, până ce „Maia” și „Tata Măi” și „Tata” se vor întoarce dela București, unde s'au dus cu mama, ca s'o vadă doctorii de-acolo și s'o lecuiască.

Presentimente?

Înștiințări dintr-o lume, care inconștient, începuse încă de atunci să trăiască în mine — ce va fi fost, nu știu, — dar mi-amintesc ca acum furia neputincioasă și hohotele de plâns, transformate în urlet cu care îi înebunisem, vrând să mă duc acasă. Mircea după scâncetele de unison dela început, se liniștise. Potrivea cuburi colorate. În clipele acelea mama murea.

Așa cum se potrivește acestei literaturi din *Insemnările lui Safirim* portretistica se îmbină cu autoanaliza, fiind amândouă cuprinse într-o slabă îmbrățișare de melancolie și narațiune. Alături de acest citat și exemplele următoare de portrete lucrate în același filigran gingaș: Portretul părintelui Mateiu, profesorul de religie al viitorului Safirim, (p. 138). Conu Manolache (Tata Măi), Nenea Grigore (ș. 9) Tușa Trănuța (p. 97), Maiorul Ciortan (ș. 11) Poetul (ș. 21), precum și tabloul sugestiv al câtorva instituții, alături de oamenii ce le servesc, (Teatrul ș. 23, Școala cazonă, ș. 22, Liceul ș. 13, școala ș. 10), pasaj trecut în autologiile literare școlare, deși nu-i cel mai caracteristic; cele câteva fragmente prezărate în toată cartea, cu mici reflecții filosofice, constatări aforistice sau maxime dintre care concepția dionisiacă despre viață a lui Pan care interceptează senina reconstituire, în amintire, a vieții lui Safirim, pasaje numeroase de analiză psihologică, — și veți obține astfel cele câteva însușiri dominante ale artei d-lui N. M. Condiescu. Dar lăsați la o parte greșelile de limbă și ortografie datorite manuscrisului acestui inteligent călugăr. Ele nu pot fi trecute — nu-i așa? pe seamad-lui Condiescu!

Nu pot renunța însă la citarea a două mici fragmente din acest prim volum al *Insemnărilor lui Safirim*, două bijuterii minunate, adevărate imnuri ridicate, unul *tăcerii* și altul *noptii*, două prea frumoase poeme în proză, dovezile desăvârșirii unor însușiri ale autorului volumelor *Peste Mări și Țări*. Iată-le:

„Singurul mijloc de a sta în contact cu eternitatea, — zice Pan, — sunt îmbinările de sunete melodice și din cuvinte, prin care fără a spune nimica nou, brodezi pe canevasul fără hotare ale lumilor. Dar, mai presus de toate, stă tăcerea, — inima pietrelor. Ea e mai vorbărească decât tot ce vă puteți închipui voi oamenii. Ea cântă fără glas, neclintirea celor aparent vremelnice. Frunzele cireșului cad, frunzele cad pentruca în primăvară cireșul nins de floare să zâmbească alb luminii soarelui. Tăcerea veghează. Taina cea mare vrea tăcere. Auzi tu, acum în noapte falfăitul aripelor ei, îmbrățișând lumile? Și ncremenesc toate într'o simfonie mută, simfonia eternității...“ (p. 146).

Și cealaltă :

„Pe vremea bucuriilor trecătoare, noaptea mi-a fost cea mai cîndincioasă prietenă, iar în zilele de trudă, de muncă cîinească de frământări în spre atingerea anumitor culmi, ea nu a fost forțe nebănuite. Tot ce am clădit, tot ce am gândit temeritară strădania vieții mele în spre un mai bun omenesc, a intruchipare noaptea. Toate senzațiile spirituale, agitată demență, precum și toate spasmurile cărnii, m'au sgușit la distrugere, — numai noaptea. Cu ecouri haotice, peșteră de fund, au ciocănit îndelung, nopți, după nopți, a sufletului meu, încărcată de grele păcate, precum ale atator strigoi. Nu, — noi cei de acum nu suntem ca-s altul, simt că nu sunt cel de ieri, și în răscolitesc tumultuos gânduri, palimi și dorinți care nu-s ale trecutului, care nu le-am putut dospel. Pustnicia, în care trăiesc acum, e tot mai mult credința, frământată ades până la istovire a vieții pământești. Noaptea ajută la o mai caldă înfrățire cu Dumnezeu“. (pp. 82-83)

Pustnicul Safirim, obsedat în tot timpul stărilor sale de mare taină a eredității, care pentru el putea fi o explicație a multor suferințe, este un bun curaj al sufletului omenesc (vedeți de ex. fina observație despre demență, p. 296), dar și un fin ironist ce trece chiar uneori la o atata satirizare a societății de care a fugit.

ROMULUS DEMETRESCU

INSEMNĂRI

Luna cărții care în provincie a fost doar săptămîna cărții, în sensul că s'au vîndut cărți cu reducere doar o săptămîna, s'a încheiat cu un prea puțin însemnat beneficiu. De aici se poate vedea, că nu cartea e prea scumpă ci cititorul prea rar. — Iată o discuție care s'a banalizat. Oricît ai vrea să dai alarma, să documentezi adevărul, să strigi celor patru vînturi cît de puțin citește intelectualul român, nu faci decât să reeditezi tot atâtea rînduri scrise de nenumărați nemulțumiți. Și totuși se impune o întrebare, ce citește intelectualul nostru? — Logica acestei întrebări trebuie s'o admitem. Cineva care s'a format cu cartea n'în mînă, cineva care n'a văzut 10—15 ani decât cărți de studiu, cursuri și tratate, acela

în mod fatal va rămâne c'o anumită aplecare spre scrisul tipărit. Iar în răspunsul acestei întrebări, stă toată tragedia timpurilor noastre. *Cititorul român citește doar ziare.* Aceste efemeride în care nu se reoglindește decât trepidația zilelor sub tensiune politică, unde nu afli decât truda de-a salva momentul, unde nu găsești decât exploziile clipelor de sens contrar ce se ciocnesc, unde nu găsești decât goana după senzație, superficialitate și dese ori absurd, sunt hrana spiritului. — Psihologia cititorului de ziar e simplă. Vrea doar, ca seara, când personal și ncheie o zi de sbucium, de ură, invidie și răutate, să-și găsească în ziar confirmarea instinctelor debordate. Ziarul nu face decât să întrețină biologicul nostru, să justifice existența animalului. — Când ne vom întâlni în piața noastră publică, cu acel cititor de ziare care să nu scoată din ele decât filosofia deșertăciunii trăirii momentului?

V. BENEȘ

În mai trebuie insistat asupra acțiunii copilăroase de a se a se purifica o limbă oarecare de anumite cuvinte, mai a. și fine seamă numai de un criteriu strict individual. Dar în urmă s'a ivit la noi o altă nerozie, care dovedește nesen. lui ce o profesează. Se numește T. Pisani și își răspândește în coloanele ziarului „Universul”. Las de-o parte chestiunea elor, care nu-i deloc nouă. Vreau să mă opresc la altceva. Evident, înțelesul sigur al unui cuvânt, care aparține, diferite nuanțe, îl poți avea numai înlănțuind acel cuvânt. ză, deci dându-i o funcțiune precisă, si-lindu-l să reprezint. singură noțiune. Multe cuvinte de-a-cestea au și apropiate altele — cumva mai porcoase. Înă când cuvântului text un alt înțeles, dovedești fragilitate mintală dacă te g. r la înțelesul acela scandalos, — așa cum face d-l T. Pisani. cuvinte cuprind chiar cu silabele lor componente sunete ca sugera asemenea apropieri deplasate. E o chestiune de ob. bolnăvicioasă. Pentruca să scape de ea, d-l T. Pisani, care vede într'un cuvânt numai partea lui mai obscenă, propune să se înlăture cu totul din vocabular un bun stoc de cuvinte. Dacă ar fi după dânsul, s'ar șterge probabil și anumite forme din conjugarea franceză, care ortografiate îl duc cu gândul tocmai unde nu trebuie. În cazul acesta, la urma urmei, ar trebui să ne jeneze puțin până și numele său. Înseamnă oare aceasta că este nevoie să și-l schimbe?

ION ȘTEFAN

Cel mai tânăr dintre nemuritori se apropie tot mai mult de noi. Cei tineri îl urmău de mult. Trăim cu gândurile lui și-i recităm poemele de piatră și goruni. Noi ne-am pomenind crescând în duhul lui Lucian Blaga. Și de aceea darurile lui, pe cari până acum ni le trimitea ca tot atâtea binecuvântări de departe, le-am vrea printre, hrană de fiecare zi. E adevărat că prin alegerea lui la Academie distanța care ne despărțea s'a mai redus. Dar noi am vrea-o ștearsă definitiv. Și cât de ușor s'ar putea face acest lucru, aducând pe Lucian Blaga acasă. Consacrarea lui de cea mai înaltă instituție

culturală a țării ar trebui să amintească tuturor factorilor de răspundere, — mă gândesc în primul rând la d-l Prof. Sextil Pușcariu, — că Universitatea Daciei Superioare are nevoie de Lucian Blaga. Cum adică, dacă Academia Română l-a ales printre cei puțini ai ei, Universitatea din Cluj, care suspină de atâția ani după un profesor de estetică, n'ar putea să-l cheme printre cei mulți ai ei?

La Cluj trăiește, într'o desăvârșită discreție de mecenate, un om de bancă ce adăpostește *un suflet de poet*. Vânător pasionat și îndrăgostit până la extaz de peisajul muntelui românesc, cu inima larg deschisă farmecelor pădurene și cu ochii plini de nostalgiile șesurilor fără margini. Vânătoare pentru el este o artă și și drumurile prin „codrii de aramă și pădurea de argint” sunt tot atâtea prilejuri de înălțare sufletească, de evadare sub cortul de veșnicii al cerului. Toamna și primăvara, iarna și vara, sunt cadre cu adânci rezonanțe sufletești pentru poetul nostru cineget. Vânătorul lui, ca pasiunea poetului, moare ca să învie în veșnicia formelor frumoase. — Dar vânătorul nostru, om de bancă și de rece calcul financiar, se încălzește la toate svâcnirile sufletului, la toate adierile artei, pe care o slujește cu generozitate. Eram de față când i-a oferit lui Sabin Drăgoi o sumă considerabilă de bani ca să-și poată continua turneul cu corurile prin țară. Și atâtea alte gesturi, la fel de mărinimoase, caracterizează nobila siluetă morală a consulului Spaniei la Cluj, d-l Ștefan Boieriu. Library Cluj

GRIGORE POPA

Transpunerea lui Eminescu în ungurește e o problemă a cărei deslegare în viitor va da încă mult de lucru. Tânăra gardă de scriitori maghiari ardeleni, pare a-și fi făcut dintr'însa o frumoasă chestie de prestigiu. Tentativele sunt tot mai frecvente. Și am putut urmări, de un șir de ani încoace, câteva, înadevăr, norocoase realizări, demne de a fi comparate cu originalul („Luceafărul” și „Scrisoarea I.”) Mai recent, din munca îndelungată și dârză de mai mulți ani, tânărul și talentatul poet, Eugen Dsida, în paginile revistei „Pásztorház” dela Cluj, Nr. 10—1936, dăruiește publicului maghiar nemuritoare „Glossă” a lui Eminescu. E o traducere dintre cele mai bune. Poetul povestește, în forma unei confesii, greutatea întâmpinate până a reușit să dea straiul cuvintelor ungurești vrăjitorescului joc de artificii al artei din această poemă. „S'ar părea de necrezut și totuși e adevărat că mă lupt și mă muncesc de aproape 10 ani cu celebra „Glossă” a lui Eminescu”, exclamă poetul. Încălzit mereu de îndemnul scriitorului distins mai în vârstă, care a fost Aladár Kuncz, a perseverat în ispititoarea-i întreprindere, prelucrând poema în 3 variante, iar unele părți în zeci de probe, ajungând, prin numeroase degustări și reluări, la cea a 3-a tălmăcire, apărută în publicația ce amintim, să se apropie, în adevăr, mult de strălucirile originalului. Comentariul care însoțește traducerea, nu e numai o utilă inițiere a publicului maghiar în arta eminesciană, dar și o serioasă pătrundere în tainele de limbă a marelui nostru poet.

TEDOR MURĂȘANU